

Suomalaiset Sepät:
Raudan taitajat, Tulen herrat

Mikko Björklund
Uskontotieteen Pro -Gradu tutkielma
Tammikuu 2018
Ohjaaja: Terhi Utriainen

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinentiedekunta		Laitos – Institution	
Tekijä – Författare Mikko Björklund			
Työn nimi – Arbetets titel Suomaliset sepät: raudan taitajat, tulen herrat.			
Oppiaine – Läroämne Uskontotiede			
Työn laji – Arbetets art Pro –gradu tutkielma.		Aika – Datum Tammikuu 2018	
		Sivumäärä – Sidoantal 75	
Tiivistelmä – Referat			
<p>Pro –gradu työssäni tutkin suomalaisiin seppiin liittyviä uskomustarinoita, suomalaisen kirjallisuuden seuran (SKS) arkistomateriaalin pohjalta. Seppiin rooli suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut keskeinen aina rautakaudelta 1900-luvun puoliväliin saakka. Seppiin on heidän ammattitaidollisten ominaisuuksien lisäksi liitetty paljon yli-inhimillisiä piirteitä. Näistä piirteistä vanhimmat ovat myyttisiä kalavala mittaisia runon parsia, jotka voidaan ajoittaa rautakaudelle saakka. Uskontotieteen piirissä tietäjiä on tutkittu runsaasti, joten tutkimuksessa sepistä kerrotut tarinat vertautuvat nimenomaan tietäjiin.</p> <p>Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, olivatko sepät tietäjien kaltaisia väen erityisiä käyttäjiä. Tutkimukseen valikoituneista tarinoista pyritään löytämään yli-inhimillisiä toimijoita ja maagista toimintaa joka voidaan liittää, nimen omaisesti seppiin. Tämän lisäksi aineistomateriaalia verrataan jo olemassa olevaan aineistoon tietäjistä sekä kansanuskosta. Tällöin aineiston pohjalta on myös mahdollista, tarkastella millaisten yli-inhimillisten toimijoiden kanssa seppiin uskottiin olleen tekemisissä. Aineistoni antaa myös mahdollisuuden tarkastella, miten tavallinen kansa suhtautui seppiin, ja mikä oli seppiin asema yhteisöissä, joissa he elivät.</p> <p>Aineistoni on kerätty SKS:n niin sanotusta uskomusperinne arkistosta, mistä löytyi yhteensä 96 tarinaa, jotka muodostavat työni tutkimusmateriaalin. Arkiston materiaali on kerätty eri puolilta Suomea 1930-1960 lukujen aikana. Tutkittaviksi tarinoiksi valikoitui kertomukset, jotka täyttivät seuraavat kriteerit; uskomustarinassa tuli esiintyä seppä tai sepän paja, sekä jonkinlainen yli-inhimillinen toimija tai toiminta. Tällaisia saattoi olla esimerkiksi piru tai pajanhaltija, myös seppiin tekemät loitsut tai parannus rituaaleja sisältävät kertomukset otettiin mukaan tutkimukseeni.</p> <p>Tämän työn pohjalta voidaan todeta, että ainakin osaa sepistä vertautuvat tietäjiin. Sepät ovat kansan parissa toimineet niin parantajina kuin tietäjinäkin ja heihin on liitetty uskomuksia, joita ei ole liitetty tavallisiin kansalaisiin. Sepät ovat olleet selkeästi myös olleet tietoisia heihin liittyneistä uskomuksista. Kansan onkin kääntynyt lujaveristen seppiin puoleen, nimenomaisesti sellaisissa tilanteissa, joissa heidän omat taidot eivät ole riittäneet. Tutkimus materiaalistani antaa ymmärtää, että seppiin uskottiin olevan etevä varsinkin rautaesineiden tekemien haavojen hoidossa ja veren seisauttamisessa. Tarinoissa sepät parantavat myös sukupuolitauteja, mielenhäiriöitä ja muita tauteja. Tämän lisäksi sepät kohtaavat aineiston mukaan yli-inhimillisiä toimijoita kuten pajan ja tulen haltijoita, myös pirut ja riivaajat nousevat tarinoissa esille.</p> <p>Tutkitun aineiston pohjalta voidaan todeta, että sepät nauttivat suurta arvostusta yhteisöissään niin ammattitaitonsa, kuin myös ansaitsemansa aseman johdosta. Tarinoissa ne sepät, jotka vertautuivat tietäjiin nauttivat myös yhteisön arvostusta noiden yli-inhimillisten taitojen takia. Tämä saattoi myös aiheuttaa joissain tapauksissa pelkoa ja epäluuloja seppiä kohtaan heidän yhteisönsä sisällä. Seppä nähtiinkin usein väkevänä maagisen raudan taivuttajana, jolla oli valta tulen väkeen. Varsinkin parannustaitoisia seppiä arvostettiin yhteisöissään suuresti. Tutkimukseni nostaakin sepät tietäjien rinnalle suomalaisessa kansanperinteessä. Kalevalan myyttinen seppä Ilmarinen ruumiillistui suomalaisiin seppiin kansan tarinoissa vielä 1900-luvun puoliväliin saakka.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Seppä, tietäjä, kansanusko, väki, haltija, kansanparannus, uskomustarinat			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampanuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

1. Johdanto	2
1.1. Tutkimuskysymys	3
1.2 Näkökulma ja tutkimus menetelmä	4
1.3. Aineisto: Suomalaisen kirjallisuuden seura, mahdollinen sampo uskontotieteelle	7
2. Tutkimuksen Taustoitus.....	8
2.1 Pohjoisen maailmankuvan tutkinnallinen haaste	8
2.2 Pohjoinen maailmankuva	9
2.3 Animismi ja animatismi	11
2.4 Väki - suomalainen manan muoto	12
2.5 Tietäjät, tuonpuoleisen väen asiantuntijat.....	13
2.6 Rauta saapuu Suomeen	15
2.7 Raudan valmistus ja ensimmäiset sepät.....	16
2.8 Sepäntaito	17
2.9 Raudan synty ja myyttinen seppä Ilmarinen	19
2.10 Raudan myyttiset takojat maailmalta	21
2.11 Kuinka myyttinen seppä muokkasi suomalaista ajattelua	23
3. ANALYYSI.....	25
3.1 Huttu-Seppä	29
3.1.2 Huttu-seppä – käärmeenlumoaja	30
3.1.3 Huttu-seppä karhunnostajana	33
3.2 Muita taikataitoisia Seppiä.	36
3.3 Pajanhaltija vai tulenhaltija?	40
3.3.2 Tulenhaltija	44
3.4 Seppä ja piru	46
3.5 Seppä parantajana.....	53
4. JOHTOPÄÄTÖKSET	63
Ajatuksia jatkotutkimukseen	68
Kiitokset	69
Arkistolähteet	70
Kirjallisuus:.....	71
Sähköiset lähteet:	75

1. Johdanto

*”Lietsoi tuulet löyhytteli: itä lietsoi, lietsoi länsi,
etelä enemmän lietsoi, pohjanen kovin porotti.
Lietsoi päivän, lietsoi toisen, lietsoi kohta kolmannenki:
tuli tuiski ikkunasta, säkehet ovesta säykkyi,
tomu nousi taivahalle, savu pilvihin sakeni.”*

Tällä Kalevalan, kymmenennen runon säkeellä aloittaa F.G Bergroth kirjansa raudasta. Kyseinen teos on kansanvalistusseuran vuonna 1881 painettu lyhyt kuvaus raudan käytöstä ja valmistuksesta. Merkille pantavaa on, että muutoin hyvin asiapitoisen tekstin alkuun on valittu kyseinen kohta Kalevala-epoksesta. Ikään kuin, johdattelemaan lukija raudan ihmeiden pariin. Kyseessä saattaa olla tuon ajan kuvaan sopiva, kansallistuntoa nostattavaksi aloitukseksi tarkoitettu mainoskikka. Mahdollisesti Bergroth oli fennomaani, joka haaveili yhdessä tovereidensa kanssa jopa Kalevala temppelin rakentamisesta Helsinkiin. Toisaalta asianlaita saattaa olla myös niin, että kyseisellä alkurunolla saatiin lukija kiinnostumaan asiallisesta valistustekstistä, sillä rautaan samoin kuin seppiin liitettiin osin myyttisiä uskomuksia vielä pitkälle 1900-luvulle tultaessa

Tutkimukseni käsittelee sepistä kerrottuihin uskomustarinoihin, sekä tätä kautta pyrkii kuvaamaan sepän asemaa yhteisössä. Aineistostani käy ilmi, että sepät rinnastuvat tarinoissa usein tietäjiin, etenkin tapauksissa joissa sepät käyttivät väkeä varsinaisen ammattinimikkeensä ulkopuolella. Tästä rinnastuksesta johtuen, yhtenä päälinjana vertailen seppiä nimenomaan tietäjiin. Vaikka tämä raja on mielivaltaisen, koen että näiden kahden ryhmän laittaminen vastakkain on tärkeää, jotta saisimme kokonaiskuvan tämän ammattikunnan asemasta, toiminnasta ja tavoista sen ajan Suomen yhteiskunnassa.

Suomalaisessa tutkimuskentässä sepät ovat jääneet usein taka-alalle. Siinä missä noidat, shamaanit tai tietäjät nostetaan estradille, on seppien asema ollut lähinnä kulisissa. Seppiä on tutkittu hyvin vähän ja heihin liittyvää uskomusperinnettä sitäkin vähemmän. Seppo Ilmarinen kyllä esiintyy myyttisessä Kalevalassa ja hänestä onkin mainintoja niin uskontotieteen kuin folkloristiikan tieteellisissä julkaisuissa. Tavallisia seppiä ei kuitenkaan ole nostettu estradin valokeilaan. Työssäni tutkinkin seppien asemaa suomalaisessa maailmankuvassa, ja uskomusperinteessä.

Tutkimukseni on siinä määrin poikkitieteellinen, että uskontotieteen lisäksi otan huomioon arkeologian ja folkloristiikan tieteenaloihin aiheesta tehdyn tutkimuksen. Arkeologian osalta pyrin määrittämään raudan tuloa Suomeen ja sen alueellista esiintymistä. Folkloristiikan osuus taas koskee lähinnä myyttisistä teksteistä tehtyjä johtopäätöksiä, joita mm. Anna-Leena Siikala on maineikkaasti tehnyt.

Uskontotieteellä on pitkä perinne uskontojen määrittelyssä ja luokittelussa. Siitäkin huolimatta, että tällä hetkellä uskontotieteen suurena linjauksena on kuunteleva ja ymmärtävä näkökulma erilaisiin uskonnollisiin kokemuksiin ja ilmiöihin. Pidän välttämättömänä tietynlaisen määrittelyn ilmiöille. Tutkielmassani joudun määrittelemään tietyt käsitteet, jotta lukijalle tulisi selväksi millä tavalla olen kyseiset käsitteet ymmärtänyt. Tutkielmani aiheessa esiintyy seuraavat luokittelua vaativat käsitteet, yleismaailmallinen mana ja suomalainen väki, myös magian harjoittaminen ja yli-inhimilliset toimijat, kuten haltijat avataan lukijalle. Tämän lisäksi olen kokenut tarpeelliseksi kuvata Suomalis-Ugrilaista maailmankuvaa sellaisena kuin tieteellisesti voimme sitä ymmärtää.

1.1. Tutkimuskysymys

Tutkimuksessani käsittelen seuraavia kysymyksiä:

1. Olivatko sepät tietäjän kaltaisia väen käyttäjiä? Tämän kysymyksen selvittämiseksi tulen tarkastelemaan aineistoani seuraavalla tavalla. Millaisen väen kanssa seppien uskottiin toimivan ja tuleeko tarinoista esille, että heillä olisi ollut omaa väkeä?
2. Millaisten yli-inhimillisten voimien kanssa seppä olivat tekemisissä uskomustarinoissa? Tätä kysymystä lähestyn tarkastelemalla, millaisia yli-inhimillisiä voimia tai toimijoita ilmenee seppiin liittyvissä tarinoissa. Suomalaisessa kansanuskomusperinteessä esiintyy runsaasti erilaisia yli-inhimillisiä toimijoita, joiden tarkastelu seppätarinoissa antaa kuvan siitä mihin sepät asettuvat suomalaisessa perinteessä.
3. Aineistooni keräämieni uskomustarinoiden pohjalta tarkastelen myös, miten tavallinen kansa suhtautui seppiin. Tällöin huomioitavaa tutkimus materiaalissani on, arvostettiinko seppää kansan parissa muutenkin kuin vain ammattinsa tuoman arvostuksen kautta.

1.2 Näkökulma ja tutkimus menetelmä

Historiantutkija Jorma Kalela toteaa kirjassaan *Historiantutkimus ja Historia* seuraavaa. ”Tutkimuskohteen valinta on vain yksi kolmesta ratkaisusta, joilla tutkija antaa suunnan tutkimusprosessilleen”.¹ Muut kaksi tärkeää osa-aluetta ovat Kalelan mukaan sopivan näkökulman valinta, sekä sen merkittävyys. Yhdessä nämä kolme perus premissiä muodostavat tutkimuksen lähtökohdan. Työssäni tutkimuskohteen valinta oli prosessi, jonka aikana jouduin pohtimaan useita erittäin kiinnostavia aiheita. Seppiin liittyvä tutkimus kiinnosti minua kuitenkin monesta eri syystä. Ensinnäkin, kuten olen jo maininnut, suomalaisista sepistä oli erittäin vähän tutkimustietoa varsinkin uskontotieteen puolella. Aineistoa suomalaisista sepistä kuitenkin löytyy niin Suomalaisen kirjallisuuden seuran (SKS) uskomusperinne arkistosta, kuin myös arkeologisista lähteistä. Näiden tietojen tarkastelu ja tutkiminen uskontotieteellisistä lähtökohdista, antaa tiedeyhteisölle uutta materiaalia kokonaiskuvan luomiseksi kansanuskon traditioista.

Tutkimusvaiheessa jouduin punnitsemaan, miten voin tulkita suomalaisten maailmankuvaa ja tarinoita, jotka on kerrottu sata vuotta aikaisemmin? Osa tutkimukseen käytetyistä tarinoista on vielä tätäkin vanhempia. On siis tärkeää pohtia, kuinka pääsisin käsiksi tuon ajan ihmisten maailmankuvaan tai kulttuuriin ja kuinka voisin tulkita sitä mahdollisimman tarkasti. Sillä kuten jokainen tutkija, myös minä kannan itse omaa nykyisyyden tuomaa maailmankuvaa mukani. Tämän kaltaisessa työssä on vaarana, että tutkija alkaa tulkita väärin vanhaa tietoa, tulkiten sitä nykypäivän ajatusmallien mukaan, sekä olettaen että ihmiset ovat muinoin tienneet sen mitä nykyään tiedämme. Työssäni olen pyrkinyt analysoimaan kaikki tärkeänä näkemäni kertomukset, jotta kaikki voivat itse verrata niitä omiin johtopäätöksiini. Tutkimuksessani olen pyrkinyt tekemään analyysini ja johtopäätökset mahdollisimman läpinäkyviksi, jotta lukija voi seurata päättelyäni. Tämän takia esittelenkin aineistoni tekstit analyysi vaiheessa suhteellisen yksityiskohtaisesti.

Meillä ei ole pääsyä menneisyyteen, mutta yhdyn Jorma Kaleen ajatukseen:”
Päättelyn lähtökohtana olevat todistuskappaleet ovat mykkiä siihen saakka, kunnes

---

¹ Kalela 2000: s.76.

tutkija panee ne puhumaan”² Koska aineistoni koostuu pääosin arkistoista kerättyjä kertomuksia, jotka ovat ennen tallennusta saattaneet kulkea kansan parissa useita satoja vuosia, on niissä usein havaittavissa stereotypioita. Esimerkiksi, jotkut tarinat muistuttavat toisiaan ja niissä esiintyvät henkilöt ja tapahtumat vertautuvat muihin tarinoihin, ja saattavat jopa olla teemoiltaan tai juonirakenteeltaan selviä lainauksia. Tällöin tarinoiden paikat ja henkilöhahmot on muutettu tai ne ovat kansan parissa muuttuneet vastaamaan kulttuurillisia sekä ajallisia tarpeita. Tämä ei kuitenkaan poista tarinoiden sisällöllistä arvoa. Päinvastoin, se antaa tarkemman kuvan seppiin liittyneistä käsityksistä ja oletuksista. Mahdollisesti juuri näiden stereotypioiden takia jotkut tarinat ovat säilyttäneet asemansa kertomusperinteessä. Yksi selkeä tarinoissa toistuva teema on hyvän ja pahan taistelu. Samoin se, kuinka väärintekijä on saanut usein rangaistuksen ja oikeus on voittanut, vaikka sitten viimeisenä päivänä.

Tieteellisessä työskentelyssä on tärkeää käyttää tieteellisiä metodeita. Näillä metodeilla ohjaamme tutkimusta ja kerromme toisille tutkijoille, miten olemme tietoa tulkinneet. Metodin voi nähdä sukeltajan turvaköytenä jonka avulla hän pysyy reitillä eikä eksy matkallaan sukeltaessaan aineistonsa syövereihin.³

Jari Jolkkonen määrittää systemaattisen analyysin joukoksi toisiinsa liitettyjä tekstianalyysin osia tai menetelmiä. Tässä menetelmässä voidaan nähdä ainakin käsitteiden, edellytysten, tarinoiden, argumenttien ja väitteiden analysointia.⁴ Jolkosen linjaamaa systemaattisen analyysin menetelmää on käytetty paljon teologisissa tutkimuksissa, mutta menetelmän soveltuminen tämänkaltaiseen työhön voi olla turhan rajallinen, joten analyysien rinnalle otin myös toinen menetelmä, systemaattinen tekstianalyysi.

Systemaattisella tekstianalyysillä tarkoitetaan sen kehittäjän Jussilan mukaan, tutkimusmenetelmää, jonka avulla voidaan selvittää ilmiöiden yksityiskohtiin liittyviä seikkoja.⁵ Kari E. Nurmi tiivistää systemaattisen tekstianalyysin seuraavasti: *“Systemaattisella tekstianalyysillä tarkoitetaan tekstin sisällön ja muodon tutkimiseen käytettyjen menetelmien joukkoa, jonka tarkoituksena on tavoittaa tekstin*

---

² Jolkkonen 2007: s.98.

³ Jolkkonen 2007: s.4.

⁴ Jolkkonen 2007: s.6,12.

⁵ Jussila et al. s.1989: s.157.

*käsiteverkoston osia, tekstin keskeisiä ajatuksia tai tekstin kokonaisnäkemys.”*⁶ Sekä Nurmi että Jussila painottavat, että kyseinen metodi ei ole rajoittunut mihinkään tiettyyn tieteenalaan, vaan sitä voi soveltaa useiden alojen välillä.⁷

Systemaattinen tekstianalyysi soveltuu hyvin tutkimuskysymykseeni, sillä yrittäessäni löytää kertomuksista viitteitä seppiin liitetystä uskomuksista ja mahdollisesta väestä, joka liittyy seppiin, voidaan systemaattisella tekstianalyysillä päästä käsiksi näihin ilmiöihin sekä maailmankuvaan, joka kertomuksista käy ilmi. Samalla on helppo asettaa tutkittavat tekstit vertailuun olemassa olevan tieteellisen tiedon kanssa. Tällöin voimme vertailla tarinoiden ja aikaisemman tiedon valossa, sopiiko tarina laajempaan viitekehykseen. Mikäli tarina poikkeaa suurelta osin aikaisemmasta tutkimustiedosta, aiheesta on syytä esittää lisäkysymyksiä. Tällöin joudumme arvioimaan tarinan uskottavuutta sekä mahdollisia tarinassa esiintyvien elementtien lainautumista muista kertomusperinteistä. On tärkeää ottaa huomioon, että joissakin tapauksissa uusi tieto saattaa muokata entistä tieteellistä näkemystämme asioista. Nurmi korostaakin, että tutkijan on oltava perillä tutkimusaineiston maailmankuvasta tulkitakseen kertomuksia oikein. Tämän johdosta joudun asettamaan tässä käytetyt kertomukset siihen maailmankuvaan, jonka aikaisempi tutkimus on meille muodostanut.

Työssäni käytetään systemaattista tekstianalyysia, sillä tutkittava aineistoni on arkistolähtöistä. Suomalaisen kirjallisuuden seuran (SKS:n) arkistoitu materiaali sisältää kansan tarinoita, eli kertomuksia. Tällöin systemaattinen tekstianalyysi auttaa tarkastelemaan tarkastella kertomuksien syvempiä rakenteita. Kun vielä luokittelemme kertomukset tyypillisimpiin aiheisiin, saatamme huomata yhdenmukaisuutta sekä eroja, erilaisten väki käsitteiden ja muiden yli-inhimillisten aiheiden välillä. Tästä syystä onkin luonnollista sekä käytännöllistä tutkia niitä nimenomaisesti systemaattisella tekstianalyysillä.

---

⁶ Nurmi 2014:

⁷ Jussila et al. 1989: s.157-158; Nurmi 2014:

1.3. Aineisto: Suomalaisen kirjallisuuden seura, mahdollinen sampo uskontotieteelle

Työssäni käytettävä aineisto on suurimalta osalta peräisin SKS:n arkistosta. Myös Jouni Jäppisen kirjasta *Pajan hämärissä* olen kelpuuttanut mukaan muutamia verrokkitarinoita. Seppiin liittyvä perinnetieto löytyy SKS:n arkistosta osana olevan, perinteen- ja nykykulttuurin tekstiaineistosta. Aineisto on hyvin laaja, ja monipuolinen arkisto sisältäen ainakin 130 tarinaa sepistä, näistä tarinoista tutkimukseeni rajautui 97 tarinaa. Tarkempi selvitys ja perustelu tarinoiden rajaamiselle esitellään työni luvussa 3. Analyysin alku kappaleessa.

Nykykulttuurin- ja perinteen kokoelmat ovat suurelta osin yksittäisten keräilijöiden SKS:lle ja arkistolle luovuttamia raportteja. Merkittävä osa aineistosta on kerätty erilaisten kilpailujen ja erilliskyselyiden avulla. Näistä keräyksistä laajimpia ovat olleet Kalevalan Riemuvuoden Kilpakeräys (KRK) vuosina 1935-1936, lisäksi Kansantieto-lehden (KT) kysely keräykset ja paikalliset kilpakeräykset (PK) ovat tuottaneet aiheeni kannalta keskeistä materiaalia.

Tutkimukseni aikana vierailin neljä kertaa SKS:n arkistoissa tutkimassa aineistoja. Arkistoihin tutustumiseen ja pohjatyöhön käytin yhden päivän. Tämän jälkeen kolme seuraavaa kertaa kului arkistomateriaalin läpikäymisessä sekä dokumentoinnissa. Kuvasin jokaisen tarinakortin, jota käytän tässä tutkimuksessani, jotta pystyin rauhassa tutustumaan aineistoon, sekä tarkistamaan asioita aineistosta tutkimuksen edetessä.

Seppiä koskevat aineistot kuuluvat SKS:n niin sanottuun uskomusperinnearkistoon. Lisäksi vanhat runomittaiset tekstit ovat peräisin Suomen kansan vanhat runot (SKVR) arkistosta. Suoranaisesti sepistä kertoville tarinoille ei ole varattu omaa arkistointi-osiota, jolloin tieto heistä piti osata etsiä muiden hakusanojen kautta. Tässä yhteydessä esimerkiksi raudan ja tulen väki osoittautuivat hyviksi hakusanoiksi. Tämän lisäksi piru ja seppä sanapari auttoi löytämään aineistoa arkistosta. Ainoana omana henkilönään arkistosta löytyi Huttu-seppä, josta löytyi runsaasti tietoa omalla nimellään. Arkiston luonteen mukaisesti vain harvoille henkilöille on varattu oma osio arkiston sisällä

SKS:lta kerätyn arkistomateriaalin lisäksi työssäni käytetään aiheeseen liittyvää uskontotieteellistä kirjallisuutta, jonka avulla pystytään kattavasti todentamaan suomalainen mielenmaisema, maailmankuva ja usko yli-inhimillisiin toimijoihin ja voimiin. Toisin sanoen suomalainen animismi ja animatismi. Tähän Suomaliseen uskomusperinteeseen liittyy vahvasti käsitys väestä, joka vertautuu yleismaailmalliseen mana käsitykseen. Täten voidaan tutkia, oliko sepillä väkeä ja jos oli, niin millaista väkeä heillä uskottiin olevan. Lähin vertailukohta seppiin on eittämättä tietäjät, joilla uskottiin olevan omaa väkeä, tai ainakin heidän tuli olla väekkäitä, eli vahvaverisiä, jotta he pystyivät käskyttämään muita väekkäitä elementtejä tai voimia. Raudan valmistuksen ja rautaesineisiin liittyvissä teemoissa olen tukeutunut julkaistuihin arkeologisiin tuloksiin. Lisäksi itse raudan taonnan teknisissä yksityiskohdissa olen käyttänyt tässä työssä sellaisia julkaisuja, jotka eivät täytä tieteelliselle julkaisulle asetettuja vaatimuksia. Tekstit kuvaavat raudan valmistuksen eri työvaiheita tai valmistusprosesseihin liittyviä alalle ominaisia menetelmiä.

2. Tutkimuksen Taustoitus

Tieteellisessä työskentelyssä on tärkeää taustoittaa omaa tutkimustaan, jotta lukijalle jäisi mahdollisimman selkeä kuva siitä, miten tutkija on asian tai tapahtumat nähnyt ja tulkinnut. Taustoituksen perimmäinen syy lieneekin asettaa tutkija samalle kentälle, samaan tulkintahorisonttiin lukijan kanssa. Tällöin myös lukijalla on mahdollisuus arvioida taustatietojen uskottavuutta sekä tarkistaa ovatko taustatiedot oikeita.

2.1 Pohjoisen maailmankuvan tutkinnallinen haaste

Jotta ymmärtäisimme paremmin suomalaisten seppien maailmankuvaa ja tapoja, tulee meidän ensin ymmärtää, millainen oli esikristillinen, suomalainen maailmankuva. Uskontotieteen kentällä ollaankin suomalaista maailmankuvaa pyritty selittämään niistä tietolähteistä mitä meillä on ollut käytettävissämme. Anna-Leena Siikala on esittänyt, että suomalainen kansanusko rakentuu vanhemman muinaissuomalaisen uskonnon harjoittamisen päälle, ja on osin sekoittunut saamelaiseen uskomusperinteeseen. Tätä vanhempaa, muinaisuskoksi nimitettyä

uskonnollista maailmankuvaa on hyvin vaikea määrittää, sillä selkeiden tietolähteiden puuttuessa joudumme turvautumaan vain arvailuihin. Arkeologiset löydöt tai kalliomaalaukset eivät kerro riittävän tarkasti tuon ajan uskomusperinteestä. Suullisena perimätietona on saattanut säilyä joitain viitteitä tämän ajan kuvasta nykypäiviin saakka esimerkiksi runojen muodossa. Siikala onkin todennut, että kalevalamittainen runous pystytään jäljittämään enintään rautakauden alkuun. Tämän jälkeen tehtävä muuttuu lähes mahdottomaksi.⁸

Suomalainen kansanuskko, josta tässä tutkimuksessa puhun, voidaan katsoa kehittyneen siinä vaiheessa, kun Suomessa ollaan siirrytty agraarikulttuuriin. Metsästäjä-keräilijät eivät ole kuitenkaan alkaneet viljellä maata yhdessä hetkessä. Liukuma on kestänyt luultavammin useita sukupolvia, eivätkä ihmiset ole luopuneet metsästyksestä vielä nykypäiviin mennessäkään. Lisäksi Suomen sisällä alueelliset erot ovat olleet suuria. Kun Länsi-Suomessa alkoi esiintyä peltoviljelyä ja pysyviä asuinalueita, niin Pohjois- ja Itä-Suomessa elanto hankittiin vielä pääosin metsästämällä.

Huomion arvoista on myös se, että suurin osa säilyneistä ja arkistoihin kerätyistä teksteistä on kristittyjen keräämiä kertomuksia. Vaikka tieto onkin lähes aina kristittyjen keräämää, yleisesti oletetaan, että sitä voidaan tulkita kuitenkin varsin luotettavasti, eivätkä kertomukset ole vääristyneet. Myös suomensukuisten kansojen parissa tehty tutkimus on auttanut tutkijoita ymmärtämään suomalaista kansanuskkoa.⁹

2.2 Pohjoinen maailmankuva

Pohjoinen maailmankuva rakentuu oletetun hyvin varhaisen Kanta-Uralilaisen, kaikkien uralilaisten kansojen lähtökohtana olleen ihmispopulaation maailmankuvan päälle. Anna-Leena Siikala on esittänyt, että seuraavat neljä tekijää ovat lähes varmasti sisältyneet jo tuohon hyvin varhaiseen maailmankuvaan: ”1) *Pohjantähden asema taivaan keskuksena*; 2) *vaaka- ja pystysuoran maailman hahmotuksen samanaikaisuus tai yhteensulautuminen*; 3) *pohjoisen myyttinen erityismerkitys* ja 4) *vesiteiden keskeisyys tämän- ja tuonpuoleisen yhdistäjänä*.”¹⁰ Tämä käsitys on

---

⁸ Siikala 1994: s.72-73,285,287.

⁹ Pulkkinen 2014: s.15-17.

¹⁰ Siikala 1999: s.102.

tiedeyhteisön hyväksymä ja toimii tutkimuksen pohjana myös minun työssäni. Lisäksi Risto Pulkkinen pitää mahdollisena, että jonkinlainen maailmanpuu tai maailmanpatsas on kuulunut jo tässä vaiheessa Suomalaisten maailmankuvaan.¹¹

Maailma nähtiin kolmitasoisena, jossa ylinen maailma oli varattu jumalille, kun taas alinen maailma oli varsinkin vainajien asuinaluetta. Näiden kahden maailman välissä koettiin olevan ihmisten asuttama maailma.¹² Tämä maailmankatsomus liittyi myös ilmansuuntiin, jossa ylinen maailma sijoittui ihmisten mielissä ylös ja etelään kun taas alinen maailma sijaitsi alhaalla ja pohjoisessa. Risto Pulkkinen kiteyttää tämän ajatuksen seuraavasti ”Samoin kuin vainajien alinen maailma oli sekä ”*pohjassa*” että pohjoisessa, niin myös ylinen oli sekä ylhäällä taivaalla, että etelässä.”¹³ Tämänkaltaisen etävainajala-uskomus oli tyypillistä kiertelevälle elämäntyylille, joka perustui metsästykseen. Etävainajala-uskomus väheneekin, kun ihmiset ryhtyivät viljelemään maata ja asettuivat aloilleen. Syntyi käsitys lähivainajalasta, kylän kalmistossa elävien vainajien yhteisöstä, mikä johti siihen, että ihmisten käsitys kuolleista alkoi muuttua. Kuolleet esivanhemmat eivät enää olleet pelkästään pelottavia tai vaarallisia, vaan vainajat alettiin nähdä hyödyllisinä, suvun elinkeinon turvaajina. Pulkkinen toteaaakin: ”*Siinä missä pyyntikulttuurissa vainajiin suhtauduttiin pelokkaasti – he kun kärkevät elävien sieluja seurakseen – ja heidät mieluusti nähtiin kauas pois matkaavina, agraarisena aikana asenne oli myönteinen, joskin kunnioittava.*”¹⁴

Ainakin kanta-uralilaisista aikakaudesta lähtien maailma nähtiin myös dualistisena. Uralilaisten alkumyyttien mukaan maailmassa oli aluksi kaksi kilpailevaa jumalaa, joista toinen oli elämää rakentava voiman ja toinen sitä tuhoava. Tämä ei kuitenkaan suoranaisesti tarkoittanut, että jumalat oltaisiin voitu jaotella hyvään tai pahaan. Myöhemmin suomalaisessa maailmankuvassa tätä dualistista kerrontaa jatkavat Jumala ja piru. Nämä kristilliset hahmot jatkavat saman tapaista taistelua luoden maailmaan vastakkainasettelua. Dualismi ei jäänyt pelkästään tarinoiden tasolle vaan siirtyi Pulkkinen mukaan myös ihmisten arkielämään. ”*Dualismia ilmensi myös muinais- ja kansanuskon symbolisten vastakohtaisuuksien kenttä. Selkeimmin tämä hahmottui suhteessa elämään ja kuolemaan. Esimerkiksi myötäpäivään tekeminen,*

---

¹¹ Pulkkinen 2017: s.14.

¹² Pulkkinen 2017: s.14.

¹³ Pulkkinen 2017: s.14.

¹⁴ Pulkkinen 2017: s.15.

*eteläisyys ja oikea käsi kuuluivat eläville (ne assosioituivat elämään), kun taas vastapäivään tekeminen, pohjoisuus tai vasen käsi liittyivät ihmisten mielissä kuolemaan ja vainajiin.”*¹⁵

Yllä mainittujen maailmankuvien lisäksi Suomalaiseen mielenmaisemaan alkoi vaikuttaa viimeistään pronssikaudella ajatus onnen vakioisuudesta. Tämän kaltainen ajattelu kehittyi ja vahvistui Pulkkinen mukaan siinä vaiheessa, kun ihmiset asettuivat asumaan kyläkunnittain.¹⁶ ”*Alettiin tarkkailla, ovatko naapurilla asiat paremmin kuin itsellä – jos olivat, se oli itseltä pois.*”¹⁷ Onnea oli vain tietty määrä. Tätä yleensä taloudellista onnea saatettiin kuitenkin ottaa itselleen joltain toiselta osapuolelta. Pulkkinen jatkaa ”*Näin jos itselle haluttiin jotakin lisähyvää, naapuria oli välttämättä koetettava vahingoittaa. Tämä taas johti kaikenlaisen vahingoittamistaikuden ahkeraan harjoittamiseen.*”¹⁸

Luonnollisesti tämä sai aikaan sen, että ihmisten tarve toisaalta käyttää magiaa riistääkseen onnea itselleen lisääntyi. Samalla myös erilaiset suojautumiskeinot lisääntyivät. Vielä nykyäänkin on tunnettu Eino Leinon muotoilema sanonta ”*se jolla onni on, se onnen kätkekööt*” tällainen ajattelu voidaankin johtaa hyvin varhaiseen vaiheeseen suomalaista mielenmaisemaa.

2.3 Animismi ja animatismi

Suomalaisessa kansanuskossa on yleisesti uskottu luonnonhenkiin. Tämän lisäksi kaikkialla ympäröivässä maailmassa on uskottu olevan voimia, jotka vaikuttavat ihmisiin. Tällöin voidaan perustellusti olettaa, että suomalainen maailmankuva on ollut sekä animistinen että animatismien, aivan kuten useilla muillakin pyyntikulttuurikansoilla. Edward Tylorin lanseeraaman käsityksen mukaan animismi on luonnon sieluistamista siten, että jokaisella luontokappaleella on oma riippumaton sielu, tai että näissä asuu jonkinlainen jumaluus tai voima. Robert Marett tarkoittaa termillä animatismi luonnon elollistamista siten, että luonnonilmiöitä selitetään, kuten ne olisivat elollisia olentoja, jolloin niillä uskotaan olevan oma tahto

---

¹⁵ Pulkkinen 2017: s.15.

¹⁶ Pulkkinen 2017: s.16.

¹⁷ Pulkkinen 2017: s.16.

¹⁸ Pulkkinen 2017: s.16.

ja tunteet. Tämän takia luonnonvoimiin tuli näissä kulttuureissa suhtautua kunnioittavasti ja niitä pyrittiin ohjailemaan lepyttelemällä.¹⁹ Oletuksen mukaan animatismin ja siihen liittyvän tuonpuoleisen voiman painoarvo lisääntyi maanviljelyselinkeinoihin siirryttäessä animismin kustannuksella.²⁰

2.4 Väki - suomalainen manan muoto

Robert Ranulph Marettin esittämä *mana*-käsitys on muodostunut yleisesti hyväksytyksi termiksi uskontotieteen sisällä. Kirjassaan *The Threshold of Religion* (1914), Maret käyttää käsitettä ensimmäistä kertaa. Sen juuret juontavat Melanesian saarilta, jotka ovat osa Oseaniaa. Yleisesti manalla tarkoitetaan jotain yliluonnollista voimaa, jolla ei ole persoonaa. Tämän yliluonnollisen voiman katsotaan esiintyvän luonnossa, esineissä, eläimissä ja ihmisissä. Melanesialaisten alkuperäisheimojen keskuudessa mana vaikutti myös onneen, jolloin se saatettiin valjastaa onnea tuottavaksi asiaksi. Marettin mukaan tämä tapahtui käyttämällä magiaa näiden voimien saavuttamiseksi.²¹

Suomalainen *väki*-käsite rinnastuu yleisesti tunnettuun mana käsitteeseen erittäin hyvin. Vaikka paikallisia eroja toki löytyy, näyttäisi siltä, että maailmankuvallisesti väki ja mana ovat lähestulkoon sama asia. Risto Pulkkinen toteaa seuraavaa väestä: ”Laajassa merkityksessä väki voidaan määritellä tuonpuoleiseksi animatistiseksi voimaksi, jota sisältyy moniin tavanomaisesta poikkeaviin ja voimakkaita tunneassosiaatioita herättäviin paikkoihin, esineisiin, ilmiöihin ja asioihin”²². Olen myös osoittanut kandinaatin työssäni *Väki ja Rohto Kahden mantereiden voimanlähteenä* (2015), että väki-käsitettä voidaan verrata mana-käsitteeseen. ”Kun tarkastelemme väkeä ja rohtoa edeltävän analyysiosion kautta, voimme todeta, että molemmat käsitteet mahtuvat helposti yläkäsitteenä käytetyn manan alle.”²³ Väkeä voidaan pitää tyypillisenä osana suomalaista kansanuskkoa sekä maailmankuvaa.

Jotta ihminen saattoi käyttää tai suojautua -toisinaan myös hyötyä- jostain väestä tuli hänen olla itse joko hyvin väekäs tai saada haluamansa väki puolelleen. Tämä saattoi

---

¹⁹ Pulkkinen 2014: s.47; Maret 1914: s.1-2, 6, 14, 18.

²⁰ Pulkkinen 2014: s.46; Pulkkinen 2016: s.14-15.

²¹ Maret 1914: s.12-14, 22, 29-30, 99-100.

²² Pulkkinen 2014: s.274.

²³ Björklund 2015: s.16.

tapahtua esimerkiksi kantamalla väekästä esinettä mukanaan. Tiedetään myös, että esimerkiksi ruumiin pesuvedellä tai kuolleen ihmisen ruumiinosilla koettiin olevan väekäs vaikutus, jolloin puhuttiin kalman väestä.²⁴ Myös miehellä ja naisella koettiin olevan oma väkensä. Tällöin väki oli usein hyödyllistä sukupuoliroolien omilla, hyvinkin rajatuilla elämän osa-alueilla. Naisenväki esimerkiksi suojeli karjaa tai jälkikasvua, mutta oli vahingollista esimerkiksi metsästysaseille.²⁵

On huomion arvoista, että vielä nykyäänkin sanastossamme on paljon väki sanalla varustettuja sanoja, kuten esimerkiksi väkivalta, väkijuoma tai väkivahva. Yleisesti väki liitetään vahvuuteen tai lujuuteen. Kyseisessä tutkimuksessani oleellisia seppiin ja heidän toimintaan liittyviä väki-käsitteitä tulee olemaan Raudan väki, tulen väki sekä mahdollinen sepän oma väki. Näiden lisäksi tutkimuksessani nousee esille muitakin väkikäsitteitä, kuten esimerkiksi parantamiseen liittymissä tarinoissa kuoleman väki usein korostuu. Aineistossa, joka käsittelee Huttu-seppää, tulee harkita käärmeen väkeä, koska käärmeen rooli tarinoissa on niin keskeinen.

2.5 Tietäjät, tuonpuoleisen väen asiantuntijat

Tutkimuksessani sepät rinnastuvat monilta osin tietäjiin tai parantajiin. Tietäjiä on tutkittu varsin runsaasti uskontotieteen kentällä. Lisäksi kertomuksia, loitsuja ja tietäjien käyttämiä välineitä on saatu hyvin talteen. Seppien rinnastaminen tietäjiin on asia, joka nousee esille tutkimukseni aineistosta. Joissain tapauksissa seppää nimitetään taikuriksi tai poppamieheksi. Tämän lisäksi toimet, joita sepät hoitavat, ovat saman tyyppisiä kuin tietäjien toimet uskotaan olleen.

Suomalaisessa kansanuskomusperinteessä tietäjillä on ollut suuri merkitys. Tietäjät ja parantajat ovat olleet yhteisössä tärkeitä henkilöitä ja heidän on uskottu tietävän ja taitavan muuta yhteisöä paremmin tuonpuoleiseen ja väkeen liittyvät asiat, joita yhteisössä harjoitettiin. Tietäjien ja parantajien asema on kiistatta ollut keskeinen varhaisissa maatalous yhteisöissä. Matti Haavio päätyi esittämään varsin kuvaavasti tietäjäinstituution piirteiksi loitsuperinteen vahvan tuntemuksen, suggestion sekä muuntuneen tietoisuudentilan hallinnan.²⁶ Voidaankin todeta, että tietäjät ja

---

²⁴ Pulkkinen 2014: s.181,189; Koski 2010: s.241,243-244; Harva 1949: s.490-497.

²⁵ Pulkkinen 2014: s.281-282,318-319; Apo 1995: s.21-23,26-27.

²⁶ Haavio1961: s.314-315.

parantajat eroavat muusta kansasta siinä suhteessa, että he harjoittivatkin myös niitä magian ja taikuuden osa-alueita, joita tavallinen kansa ei osannut tai uskaltanut itse suorittaa.²⁷

Ihmisten tiedetään kääntyneet tietäjien ja parantajien puoleen, silloin kuin omat taidot eivät riittäneet asian tai vaivan hoitamiseen. Tämän lisäksi tietäjäksi tai parantajaksi ei voinut ruveta kuka tahansa, täytyi olla lujaverinen, eli omata vahva väki jo luonnostaan. Oli myös mahdollista, että ihminen saattoi saada yli-inhimillisiä kykyjä vahingossa. Esimerkiksi jos pesi silmänsä ruumiinpesuvedellä saattoi saada kyvyn nähdä asioita ennalta.²⁸

Pertti Impola on tutkimuksessaan käsitellyt mm. Tietäjien ja parantajien mainetta yhteisössä. Impola toteaaakin, että tietäjille ja parantajille maine oli ensisijaisen tärkeä markkinointiväline. Impolan mukaan *”Tietäjille ja parantajille maine oli siis osa ammattitaitoa. Maine levisi ja muotoutui esimerkiksi huhujen perusteella, mutta taikoja ottivat myös itse aktiivisesti osaa oman maineensa muotoutumiseen.”*²⁹ Impola korostaa tietäjien ja parantajien tiedostaneen oman maineensa merkityksen, joka saattoi olla myös kaksijakoinen: ” He levittivät tietoa omista tietäjän ja parantajan kyvyistään, mutta näiden mekaanisten kykyjen rinnalla levitettiin kuvaa voimakkaasta, jopa pelottavasta *persoonasta, joka hallitsi taikuuden sekä noituuden muuta yhteisöä*” *paremmin.*”³⁰ Tämän tapaisella vallan ja maineen kasvulla saattoi olla kuitenkin Impolan mukaan tietäjän kannalta myös negatiivisia seurauksia: ”Toisaalta liian voimakas ja uhmakas maine saattoi kääntyä kantajaansa vastaan, mikäli säikähtänyt paikallisyhteisö menetti luottamuksensa ja kunnioituksensa tietäjään tai parantajaan.”³¹ Tietäjän erityisasema yhteisössään oli toisaalta taloudellisesti kannattavaa, mutta saattoi johtaa siihen, että kirkko tai esivalta otti kyseisen henkilön erityiseen tarkkailuun. Saman tapainen ajatus maailma nousee esille myös seppien kohdalla aineistossani.

---

²⁷ Björklund 2015: s.7-8; Pulkkinen 2014: s.335; Siikala 1994: s.72-73,285,287.

²⁸ Björklund 2015: s.9-10; Pulkkinen 2014: s.187,188.

²⁹ Impola 2015: s.75.

³⁰ *ibid* s.75.

³¹ *ibid* s.75.

2.6 Rauta saapuu Suomeen

Arkeologisten tutkimusten pohjalta on saatu tietoa raudan käytöstä Suomessa, sekä suuntaviivoja siihen milloin, ja mahdollisesti mistä, raudan käyttöön liittyvä tieto on levinnyt suomeen. On kuitenkin muistettava, että arkeologinen evidenssi kertoo sen tiedon, mikä tällä hetkellä ymmärretään löytöjen perusteella. Tästä syystä arkeologia ei poikkea muusta tieteestä. Meidän tulee tehdä tulkintamme tämänhetkisen tiedon valossa.

Varhaisimmat tunnetut rautalöydöt, antavat olettaa, että noin 500 vuotta eaa. alkaa Suomen rannikkoalueilla ja sisämaassa esiintymään rautaesineitä. Itä- ja Pohjois-Suomessa rautaesineitä alkaa esiintyä vasta noin 300 eaa.³² Rautaesineiden käytöstä on rannikko Suomessa merkkejä koko esiroomalaisen rautakauden ajalta, joka suomessa sijoittuu n. 500 eaa. aina ajanlaskun alkuun saakka. Löydetty esineet olivat yleisesti arkisia käyttöesineitä kuten kirveitä ja miekkoja. On huomattava, että rautaesineet eivät kuitenkaan syrjäyttäneet vanhempia metalleja käytöstä kovinkaan nopeasti. Tästä johtuen rautakauden määrittelyssä on ollut Suomen kohdalla haasteita.³³

Ensimmäiset rautaesineet tulivat mitä ilmeisimmin Suomeen kauppatavarana Etelä-Skandinaviasta ja Virosta. Itä-Suomessa rautaesineistö on liitetty Ananjino-kulttuuriin, joka keskittyi Itä- ja Pohjois-Venäjälle vuosina 800-200 eaa. Kulttuurin materiaallinen vaikutus oli kuitenkin laajempi ja sen katsotaankin levittäytyneen laajalle alueelle, aina Suomeen saakka. Arkeologisten todisteiden valossa on oletettavaa, että Ananjino kulttuurilla oli kauppayhteyksiä myös itäiseen ja pohjoiseen Suomeen jo pronssikaudella. Rautakaudella Ananjino kulttuurille ominaisia esinetyyppejä levisi itä- ja Pohjois-Venäjälle, sekä laajalti Pohjois-Fennoskadian alueelle. Ananjino kulttuurin tuottamat rautaesineet olivat erittäin laadukkaita, mikä selittää osittain niiden laajan levinneisyyden. Yleisimpiä tuontitarvikkeita olivat kirveet, keihäänkärjet ja sirpät. Suomen rautakautta tarkasteltaessa on usein kiinnitetty huomiota vain läntisiin tai eteläisiin vaikutteisiin. Itäisten tai kaakosta tulleita vaikutuksia ei ole painotettu samalla tavalla. Syynä saattaa olla ainakin osittain tutkimuksellinen, sillä Itä- ja Pohjois-Suomea ei ole tutkittu samalla intensiteetillä kuin länsirannikkoa ja järvi-Suomea. Itäinen vaikutus

---

³² Haggren 2015: s.207; Jäppinen 2014: s.7-8.

³³ Haggren 2015: s.216-217.

on pidettävä kuitenkin nykytiedon valossa yhtä suurena ainakin esiroomalaisella ajalla.³⁴

2.7 Raudan valmistus ja ensimmäiset sepät

Ensimmäiset rautaesineet tulivat Suomen-alueelle kauppatavarana, jolloin niiden valmistus tapahtui jossain muualla. Suomessa kuitenkin valmistettiin tällöin jo pronssiesineitä, joka perusteella voidaan olettaa, että ensimmäiset Suomalaiset sepät olivatkin vaskiseppiä, jotka käsittelivät pronssia. Raudan taonta ja etenkin raudan pelkistys oli heille vielä tällöin tuntematon prosessi. Raudan pelkistämällä tarkoitetaan prosessia, jossa meltorauta valmistetaan teräksestä, kuumentamalla meltorauta erittäin kuumaksi jolloin epäpuhtaudet irtoavat raudasta. Raudan sulamispiste on huomattavasti korkeampi kuin kuparin, jopa 1200-1500°C astetta. Lämpötilan saavuttamiseksi olikin rakennettava erittäin laadukkaita sulatusuuneja, joiden tekninen toteutus vaati erityistä tietoa ja taitoa.³⁵

Rauta on maailman yleisin metalli ja sitä esiintyy myös yleisesti Suomessa. Perinteisesti Suomessa raudan valmistukseen käytettiin limoniittia, joka syntyy rautaoksidien saostuessa järviin tai soihin. Kalevalaisessa runoudessa raudan syntyyn kerrotaan kaksi eri tarinaa, joista toinen viittaa vahvasti suohon. Näitä kertomuksia tarkastelen työssäni tarkemmin myöhemmin, kohdassa 3.8. Toisin kuin runosta voitaisiin päätellä, on tutkimuksissa käynyt ilmi, että suurin osa Suomessa valmistetusta raudasta on peräisin järvistä, kun taas esimerkiksi Viron puolella suomalaisin käyttö on ollut yleistä.³⁶

Raudan valmistusprosessinsa ensimmäinen vaihe on limoniitin nostaminen maaperästä. Ennen raudan pelkistystä saatettiin limoniitti kuumentaa nuotiossa, joka edisti materiaalin puhdistusta. Tästä prosessista käytettiin nimitystä *pasutus*. Raudan pelkistysprosessi vaatii yli 1200 asteen lämpötilan. Tätä varten uunien tuli olla varsin kehittyneitä, lisäksi tämä prosessi kulutti paljon polttoainetta. On kuitenkin epäselvää, käyttivätkö ensimmäiset raudan sulattajat puuhiiltä, joka palaa kuumemmin ja täten antaa sulatukselle paremman onnistumis varmuuden, vai

---

³⁴ ibid s.217-218.

³⁵ Haggren 2015: s.217-218.

³⁶ ibid s.217-218.

helpommin saatavissa olevaa raakapuuta. Suomessa ei ole tavattu raudanvalmistus paikkojen läheisyydestä hiilimiiluja, joka viittaisi raakapuun käyttöön.³⁷

Ilmeisesti jo varhaisella rautakaudella (500 eaa. – 375/400 jaa) lopulla myös Suomessa otettiin käyttöön palkeet osana raudan sulatusprosessia, näin pystyttiin tuottamaan lisää lämpöä uuniin, nopeuttaen sulatusprosessia jolloin myös raudan laatu parani huomattavasti. Risto Pulkkinen onkin esittänyt, että seppä Ilmarisen asettuminen seppä Heeroksen rooliin Kalevalassa johtuu juuri palkeiden käytöstä. Palkeiden kautta kulkeva ilma ja Ilmarisen nimi sekä aiempi asema ilmanherrana sopiikin palkeisiin oivallisesti.³⁸

Teknisesti raudansulatus prosessissa on huomioitava, että rautakauden aikaisissa uuneissa rautaoksidit eivät erottuneet limoniitistä, samaan tapaan kuin keskiajalla keksityissä masuuniuuneissa. Ensimmäisissä uuneissa rauta sulii uunin pohjalle niin kutsutuksi rautasieneksi, rauta ei vielä tällöin ollut suoraan käytettävissä. Sulatettu rauta pitikin vielä takoa ja puhdistaa ennen kuin siitä voitiin työstää rautaesineitä.³⁹

Todisteet raudan valmistuksesta Suomen alueella ovat niukkoja aina roomalaisajasta aina viikinkiajan loppuun saakka (n. 50 jaa - 1070 jaa). Tätä selittää osin tutkimuksellinen puoli, kaikkia raudanvalmistuspaikkoja on tuskin vielä löydetty. Toisaalta, on selvää, että raudanvalmistus oli erittäin työlästä ja resursseja vievää, joten onkin mahdollista, että raudan valmistuksesta luovuttiin Suomen alueella, varsinkin jos rautaa oli saatavilla runsaasti kauppatavarana lähialueilta.⁴⁰

2.8 Sepäntaito

Varhaisimmat Suomesta löydetty raudanpelkistysuunit sijaitsevat Pohjois- ja Itä-Suomessa ja niiden on arvioitu toimineen noin vuosina 300-200 eaa. Tällöin Suomessa siis pelkistettiin rautaa, ainakin kokeilumielessä. Tiedetään myös, että jo tuolloin Suomessa valmistettiin kuitenkin rautaesineitä. Oli rauta peräisin sitten suomalaisesta järvimalmista tai tuontirautaa Virosta tai muualta Skandinaviasta,

---

³⁷ ibid s.217-218.

³⁸ Haggren 2015: s.219. Pulkkinen 2016.

³⁹ Haggren 2015: s.219-220.

⁴⁰ Haggren 2015: s.220.

raudan tekoon kykenevien seppien määrän oletetaan kasvaneen Suomessakin. Emme kuitenkaan voi tietää olivatko ensimmäiset sepät suomalaisia vai tulivatko he kiertelevinä raudantaitajina jostain kauempaa.

Viljelyn lisääntyminen takasi kuitenkin sepille varman toimeentulon. Sirppien ja kirveiden tarpeellisuutta tuskin kukaan kiistäneen sen ajan arjen tärkeinä työkaluina, lisäksi esineet olivat huomattavasti kestävämpiä sekä terävämpiä kuin pronssiset edeltäjänsä. Huomion arvoista on kuitenkin, että taitotaso, jota vaaditaan esimerkiksi miekkojen valmistamiseen, on erittäin korkea. Keskiajalta onkin jo selkeitä erottelu kyläseppien ja mestariseppien välillä. Lisäksi satulasepät ja linnoitussepät on usein eroteltu omiin ammattinimikkeisiinsä. Aseiden taonnassa käytettiin tekniikoita jotka poikkeavat työkalujen takomisesta merkittävästi.⁴¹

Rautakauden mittaan seppien lukumäärä massamme kasvoi tasaisesti. Keskiajalle tultaessa voidaankin jo puhua seppäinstituutiosta. Tämän kaltainen kiltoihin perustuva seppälaitos perustui mestareiden ja oppipoikien, eli sepän sällien väliseen tiedon ja taidon siirtoon. Sepän ammatti oli myös keskiajalla suojattu, joten kuka tahansa ei voinut alkaa sepäksi. Oppia oli ehkä haettu jo hyvin varhain Suomen lähialueilta kuten Virossa, Skandinaviasta ja Venäjältä. Lisäksi kiertelevät sepät olivat tarjonneet suomalaisille sepille mahdollisuuden tarkkailla tekniikoita, ehkä jopa jokunen oli saanut heiltä oppiakin. Maatalous- ja rakennustöissä tarvittiin sepän tekemiä tuotteita runsaasti. Kuitenkin, arvostetuimpia seppiä olivat edelleen asesepät. Varsinkin 1100-1200-luvulla aseseppien merkitys näkyy vahvasti myös Suomessa. Aseista ehkä kaikkein tunnetuimpia ja teknisesti laadukkaimpia olivat, niin sanotut Ulfberth-miekat. Kyseiset miekat olivat aikansa mestariteoksia, joita pyrittiin myös kopioimaan. Nimitys tulee miekan terään upotetusta kirjoituksesta ”Ulfberth”, yhtenä teoriana on esitetty, että ”Ulfberth” teksti olisi mestarin nimikirjoitus, ikään kuin takuu korkeasta laadusta ja materiaalin kestävydestä. Tutkimuksissa on kuitenkin selvinnyt, että näistä aikansa huipputuotteista tehtiin myös huonolaatuisia kopioita. Molempia, niin kopiota kuin korkeatasoisia Ulfberth miekkoja, on löydetty myös Suomesta arkeologisissa kaivauksissa. Samoin myös muita, niin sanottuja säiläkirjoitusmiekkoja on löytynyt Suomesta. Mikko Moilanen onkin luetteloinut ja

---

⁴¹ Jäppinen 2014: s.52-53.

keskittynyt väitöskirjassaan juuri säiläkirjoitusmiekkoihin joita ULFBERTH miekatkin edustava⁴²

1800-luvulle tultaessa Suomessa voidaan laskea olleen noin 3000 ammattimaista seppää, joiden lisäksi on maassamme ollut runsaslukuinen joukko seppiä, joilla ei ole ollut valtakirjaa toimia ammatissaan, mutta ovat sitä silti harjoittaneet.

Suomen teollistuminen kuitenkin heikensi sepän asemaa vähitellen. Vaikka suurissa rautaruukeissa aluksi tarvittiinkin seppiä, vei koneellistuminen vähitellen voiton lihasvoimasta ja käsityöläisten ammattitaidosta. Suomessa toimii nykypäivänä noin satakunta ammattimaista seppää. Teollisuus ja tieteellinen maailmankatsomus oli ajanut myyttisen seppäheeroksen takomaan markkinoille puukkojen lisäksi niin avaimenperiä kuin makkaratikkujakin. Seppien ammattitaitoa pitää kuitenkin yllä suomessa vielä yksittäisten seppämestareiden lisäksi Suomen Sepät ry sekä Suomen taidesepät ry.

2.9 Raudan synty ja myyttinen seppä Ilmarinen

Raudan syntyloitsu, aivan kuten muutkin synty tarinat kuvaavat hyvin Suomalaista kansanuskkoa. Syntyloitsujen pohjalla on ajatus, että ihminen joka tuntee ja tietää jonkin asian synnyn, saa siihen ylivallan. Tämänkaltaista ajatteluun pohjautuvaa teoriaa ehdotti aikoinaan jo H.G Porthan luonnehtiessaan suomalaisten syntyloitsujen olemusta seuraavasti: *”Loitsijat luulevat kykenevänsä masentamaan luonnonvoimia, aineita ja kaikkia eläimiä- sekä voittamaan niiden voiman- jos vain saavat selville niiden salaisen ja myyttisen synnyn (orgienem)”*.⁴³ Samoilla linjoilla ovat myöhemmin olleet niin Christfid Ganander kuin myös Martti Haavio.⁴⁴ Nykypäivän tutkijoista Anna-Leena Siikala toteaa asiasta seuraavaa: *”Se perusideologia, jonka pohjalta suomalaisen syntyloitsun alkuaihe on kehittynyt, on löydettävissä pohjoisen Euraasian samanistisista kulttuureista. Samaani noviisin koulutukseen esimerkiksi Nganaseilla kuuluu tuonpuoleiseen suuntautuvat matkat, jonka tarkoituksena oli tutustuttaa tuleva parantaja erilaisten elämänilmiöiden, esimerkiksi tulen, eläinten, kasvien, kivien jne. Sekä erityisesti sairauksien alkuperään eli syntyyn.”* Siikala jatkaa: *”Samanistisen ajattelun mukaan alkuperä, salainen synty, ei kuulu vain*

---

⁴² Moilanen 2015: s.58-60, 65-66.

⁴³ Haavio 1967: s.342-344.

⁴⁴ Ganander 1786: II, s.98a; Haavio 1967, s.343.

myyttiseen alkuaikaan, vaan on ollut ja on oleva tuonpuoleisessa- samoin kun siellä jatkavat elämäänsä myös ihmissuvun esivanhemmat”. Siikalan mukaan tästä syystä onkin mahdollista vaikuttaa näihin asioihin juuri asian synnyn tuntemisen kautta. Siikala korostaa, että tämän kaltainen ajattelu on ominaista juuri pohjoisten metsästäjäkulttuurien parissa.⁴⁵ Suomalainen tietäjälaitos onkin Siikalan mukaan ottanut vanhan perinteen omakseen ja kiteyttänyt sittemmin syntyaihelmat runomuotoisiksi loitsuiksi, joka on korostanut tietäjän omaan tietoon pohjautuvaa toimintaa.⁴⁶

Suomessa kansanuskomuksien parissa raudan synnystä tunnetaan ainakin kaksi erilaista tarinaa. Tarinoiden sisältö on osittain samankaltainen ja kummassakin tarinassa raudan uskotaan olleen taivaallista alkuperää. Tunnetumpi näistä tarinoista päätyi myös Kalevalaan sivuille yhdeksäntenä runona. Rauta luokitellaan molemmissa tunnetuissa tarinoissa kolmeen luokkaan. Tarinoissa esiintyy mustaa rautaa eli meltorautaa, toisin sanoen takorautaa; valkoista rautaa eli terästä, ja punaista rääsyrautaa, eli aikoinaan hyödytöntä valurautaa. Kalevalan kertomuksessa, rauta luodaan viimeisenä elementtinä maailmaan. Tätä voidaan pitää viitteenä siitä, että kalevalainen runous oli olemassa ennen raudan saapumista Suomeen. Raudan synnyttävät taivaalliset neidot, jotka lypsävät rinnoistaan raudan maailmaan. Toisessa tarinassa, jonka Julius Krohn on tallentanut vuonna 1885, Markku Lehikoinen laulaa, että rauta ei aluksi ollut paha, mutta käärmeen, muurahaisen ja sammakon sylki sai aikaan raudan petollisen luonteen. Kalevalassa seppä Ilmarinen kuumentaa rautaa. Rauta ei pidä tästä vaan anelee armoa. Ilmarinen lupaakin raudalle helpotusta, mikäli tämä vannoo, että ei milloinkaan vahingoita ihmistä. Raudan on purtava vain puuta ja syötävä kiveä. Rauta lupaakin tämän mutta Ilmarinen karkaisee raudan lipeään, joka saa raudan katkeroitumaan. Yleisesti kuitenkin uskottiin, että rauta pitää lupauksensa, kunhan sitä muistutti ikivanhasta valasta. Tämän takia parantajien olikin tiedettävä raudan syntymekanismi, jotta se saattoi parantaa rautaesineen aiheuttaman vamman.⁴⁷

Rauta nähtiin siis suomalaisessa asiayhteydessä taivaasta tulleen materiaalina. Ylisestä maailmasta tulleen rauta oli jo sinällään erittäin voimakas aine kansan

---

⁴⁵ Siikala 1994: s.80-81.

⁴⁶ Siikala 1994: s.81-82.

⁴⁷ Pulkkinen 2016: s.302,303; Pulkkinen 2014: s.329.

mielessä. Raudan taivaalliseen alkuperään on saattanut vaikuttaa myös konkreettisemmat asiat. Meteoriittien tiedetään usein sisältäneen paljon rautaa. Suurin ja ehkä tunnetuin lähialueemme meteoriiteista, jonka rautaa tiedetään käytetyn varmasti rautaesineiden tuotantoon. Kyseinen paikka sijaitsee Virossa, Saarenmaalla oleva Kaalin kraatteri, joka on edelleen suosittu turistinähtävyys. Tiedetään, että meteoriittia ja sen sisältämää rautaa käytettiin alueella materiaalina rautaesineiden valmistukseen. Kaalin meteori on ajoitettu 800-400 eaa. Meteoriittien käytöstä raaka-aineina on todisteita jo muinaisesta Egyptistä. Varhaisimmat sijoittuvat Nagad-II kaudelle (3500-3200 eaa.), jolloin meteoriittiraudasta taottiin kulttiesineitä ja amuletteja, joita on tavattu tuon ajan hautalöydöistä.⁴⁸ Vaikka suoranaiset todisteet että Suomessa olisi käytetty meteoriitteja raudan lähteenä puuttuvat, kannattaa tämä asia pitää mielessä. Suomesta ei kuitenkaan ole löydetty kuin yksi rautaa sisältänyt meteoriitti. Tämä tuore löytö tunnetaan Lieksan meteoriittina. Myöskään meteoriittiraudasta tehtyjä esineitä ei ole Suomen alueelta löytenyt. Tutkimuksellisesti aihe on haastava ja vähälle huomiolle jäänyt.⁴⁹

Raudalla uskottiin olevan erittäin suojaava vaikutus, etenkin tuonpuoleisia asioita vastaan. Rautaa käytettiin suojaamiskohteissa yleisesti.⁵⁰ Rautaa ei myöskään nähty suoranaisesti pahana tai vaarallisena. Silloinkin kuin rautaesine vahingoitti ihmistä, kyseessä voidaan katsottu olleen lähinnä raudan hairahtaminen. Olihan rauta alun perin luvannut olla purematta ihmistä. Rautaa pitikin muistuttaa valastaan aina silloin kun se tämän unohti.

2.10 Raudan myyttiset takojat maailmalta

Suomi ei ole ainoa maa, jossa rauta sai myyttisen ja taivaallisen maineen. Hyvällä syyllä voidaankin todeta, että kaikkialle minne rauta levisi, siihen liitettiin uskomattomia maagisia voimia. Lisäksi useissa eri kulttuureissa esiintyi raudan syntyyn liittyviä myyttisiä tarinoita. Näissä tarinoissa esiintyvät seppäheerokset tai seppä jumalat, takovat usein maagisia esineitä muille jumalille tai sankareille. Kreikkalaisessa mytologiassa seppäjumalan roolin on saanut Hefaistos (*Ἥφαιστος*), jonka mytologiset tehtävät jakaantuivat tulen ja taonnan hallintaan. Hefaistos on

---

⁴⁸ Jäppinen 2014: s.16.

⁴⁹ Veski 2011: s.1367-8,1373-4.

⁵⁰ Pulkkinen 2014: s.118,280.

kuvattu kreikkalaisissa tarinoissa lyhyeksi ja rumaksi, poiketen muista jumalista. Lisäksi hänen on kerrottu rampautuneen Zeuksen heitettyä hänet alas Olympus-vuorelta. Hefaistos avioitui myytin mukaan rakkauden jumalatar Afroditen kanssa, joka kuitenkin petti miestään sodan jumala Areksen kanssa. Muitten jumalien kerrottiin pilkanneen Hefaisosta hänen ruumiinvammojensa vuoksi. Tästä huolimatta Hefaistosta arvostetaan etevänä seppänä ja palatsien rakentajana.⁵¹ Kreikkalaiset eivät antaneet kovinkaan ruusuista kuvaa seppäjumalastaan. Roomalainen vastine Hefaistokselle oli Vulcanus (Volcanus) hänet kuvataan usein jumalallisena vahvarakenteisena miehenä.⁵² Myöhemmin 1500-1600 luvuilla Hefaistos saa uudenlaisen roolin alkemistisessä kentässä. Michael Maier valjastaakin kreikkalaisen panteonin symboliseksi apuvälineeksi teoksessaan *Atlanta* (1618).⁵³ Vaikka alkemian harrastajien määrä jäi Suomessa verrattain vähäiseksi, on huomioitavaa, että jotkin seppiin liittyvistä teemoista saivat mahdollisesti uutta ajatusvoimaa myös alkemistisistä virtauksista. Mikäli edellä mainittua ajattelua on esiintynyt, se on kuitenkin jäänyt mitä luultavammin pienen alkemistisen joukon sisälle, kansan pariin nämä ajattelumallit tuskin levisivät.⁵⁴

Skandinaavisessa mytologiassa kääpiöiden taitoa käsityöläisinä arvostettiin suuresti. Kääpiöt olivat syntyneet aikojen alussa alkujättiläisen lihaa syöneistä toukista. Myyttisen kertomukset Edda runokokoelmassa antavat olettaa, että kääpiöt asuivat jumalten maailmassa Asgoordissa, maan pinnan alla. Kansanperinteessä on kuitenkin useita kertomuksia siitä, miten ihmisetkin saattavat kohdata kääpiöitä. Skandinaavisen mytologian mukaan kääpiöitä voidaan pitää kanssaeläjinä. Toisin sanoen, he vaikuttivat samassa maailmassa ja heidän kanssaan voitiin tehdä sopimuksia. Toki kääpiön saattoi suututtaakin, jolloin seuraukset olivat arvaamattomia. Suomalaisessa kansanperinteessä samantapainen uskomus on liitetty maahisiin. Maahisilla ei kuitenkaan suomalaisessa kansanperinteessä uskottu olevan

---

⁵¹ Cotterell 1991: s.93.

⁵² Cotterell 1991: s.246.

⁵³ Michael Maier (1568-1622) Saksalainen alkemisti ja ruusuristiläinen lääkäri hänen ajatuksillaan alkemiasta on katsottu vaikuttaneen myös Isaac Newtonin tutkimuksiin.

⁵⁴ August Nordenskiöld (1754-1792) Tuli tunnetuksi Kustaa III:n salaisena kullantekijänä ja oli Pohjolan viimeisiä alkemisteja. Nordenskiöld maailmankuvaan vaikutti vahvasti Emanuel Swedenborgin mystiset opetukset. Nordenskiöld myös julkaisi ja käänsi useita Swedenborgin teoksia. Nordenskiöld tuli tunnetuksi uudenkaupungin alkemistina ja on tiettävästi ainut henkilö Suomen alueella, joka on tosissaan yrittänyt jalostaa kultaa alkemistisin menetelmin. Nordenskiöld lähti 1790-luvun alussa perustamaan Länsi-Afrikkaan uuden Jerusalemin Kirkkoa, jonka piti toimia swedenborgilaisessa hengessä.

käsityöläisen erityistä roolia. Skandinaavisessa mytologiassa kääpiöt usein takovat hienoja ja kestäviä esineitä joiden ominaisuudet ovat usein yli-inhimillisiä. Ehkä kuuluisin kääpiöiden takoma esine on Thorin vasara eli Mjölner. Tämän maagisen vasaran synnystä on useita kertomuksia, mutta Eddan mukaan sen takoivat kääpiöt Brokkur ja Eitri. Eurooppalaisessa yhteydessä voidaankin sanoa, että on hyvin tavanomaista, että sepillä oli jumalallinen tai kanssaeläjän rooli skandinaavisessa mytologiassa.⁵⁵

2.11 Kuinka myyttinen seppä muokkasi suomalaista ajattelua

Christfrid Ganander pohjustaa lukijoitaan teoksensa *Mythologia Fennica* esipuheessa seuraavasti ”Voidaksemme käyttää vanhaa suomalaista runoutta, lukea suomalaisia runoja hyödyksi, huviksi ja maulla sekä löytää niissä ylevyyttä, kauneutta ja valloittavuutta, on mytologinen tieto väistämättömän tarpeellista. Suomalainen mytologia on suomalaisen runouden avain.”⁵⁶ Ganander julkaisi *Mytologia Fennica* vuonna 1789 ja viitoitti silloin osaltaan tietä seuraaville tutkijasukupolville, ottamalla varsin myönteisen kannan vanhaan suomalaiseen runouteen ja mytologiaan.

Nyky-ajan tutkijoista Anna-Leena Siikala korostaa myyttien ja loitsujen vaikutusta ihmisten mielikuviin ja on todennut, että runoaihelmat ja kertomusten juonityypit ovat usein yläkulttuurillisia.⁵⁷ Kertomusten sisällä on kuitenkin Siikalan mukaan vivahde-eroja, jotka kuvastavat kansojen mielenmaisemaa ja ajatustapaa. Siikala katsookin, että Skandinaavisessa runoudessa ihminen on sidoksissa sosiaaliseen asemaansa: ”*Skandinaavisessa runoudessa ihminen on sosiaalisen asemansa, sukunsa ja kohtalonsa sitoma.*”⁵⁸ Siikala jatkaa: ”*Tekniset taidot, joita edustaa ihmeellisten kultaisten esineiden takominen ovat ulkopuolisten ammattilaisten, kääpiö-seppien, alaa.*”⁵⁹

Skandinaavinen myyttinen mielenmaisema rakentuukin kohtalon ja sosiaalisen verkoston varaan. Yliluonnolliset artefaktit eivät synny tässä ajattelussa ihmisten, vaan yli-inhimillisten toimijoiden tekeminä. Siikalan mukaan suomalainen ajattelu

---

⁵⁵ Acker & Larrington 2002: s.171,213, 216-218, 220.

⁵⁶ Ganander 1984 esipuhe .

⁵⁷ Siikala 1994: s.272.

⁵⁸ Siikala 1994: s.274.

⁵⁹ Siikala 1994: s.274.

poikkeaa kuitenkin skandinaavisesta myyttisestä ajattelusta seuraavasti: ”*Karjalainen sankari ei alistu kohtaloonsa samalla tavoin. Sankareiksi nousevat seppä ja tietäjä, jotka selviävät ylivoimaisilta tuntuvista ongelmista kykyjensä ja taitojensa turvin.*”.⁶⁰ Suomalaisessa, kantaaralilaiseen mielenmaisemaan sidotussa ajattelussa kohtalo otetaan omiin käsiin. Tämä antaa ihmiselle mahdollisuuden olla ns. oman onnensa seppä. Suomalaiset eivät ole voineet luottaa samalla tavalla kohtaloon tai esivaltaan kuin läntiset naapurimme. Karuissa ja yhteiskunnallisesti vähemmän kehittyneissä olosuhteissa oli itse tartuttava toimeen, jos jotakin halusi saada aikaan. Suo, kuokka ja Jussi -mentaliteetti on nähtävissä vieläkin suomalaisessa käytöksessä. Tästä syystä näkisin, että voidaan ainakin hypoteettisella tasolla ajatella, että suomalaista seppää on pidetty myös myyttisessä mielessä erittäin merkittävänä. Ajatus siitä, että seppä pystyi taidollaan ja tiedollaan ratkaisemaan ylivoimaisilta tuntuneita ongelmia myyttisissä tarinoissa, on varmasti ohjaillut myös arkielämän mielikuvia sepistä.

Tämä sopii hyvin yhteen esikristillisen maailmankuvan kanssa. Animistisessa maailmankuvassa oli tarpeellista luoda narraatio, jossa kaikella olevalla oli oma jumalansa tai haltijansa. Loogisesti raudallekin täten luotiin oma syntytarinansa. Suomalaisen sepän voidaan katsoa olleen taidollisesti ja tiedollisesti muuta kansaa etevämpi rautaa ja tulta koskevista asioista. Katolisen kirkon tulo Suomeen ei suoranaisesti poistanut uskoa yliluonnolliseen tai yli-inhimillisiin tekijöihin, päinvastoin, Katolisen kirkon pyhimykset otettiin osaksi tuonpuoleisten toimijoiden kenttää, ja heihin suhtauduttiin samoin kuin haltijoihin. Saman tapainen ajattelu periytyy osittain aina nykypäiviin asti, varsinkin katolisen kirkon pyhimysopissa voidaan halutessa nähdä samankaltaisuutta. Siinä missä Hefaistos takasi kreikkalaisille raudan salojen tietämyksen ja siunasi täten seppien ammattikunnan, kääntyvät katolilaisessa maailmassa sepät Dunstan pyhän puoleen, kun häneltä haluttiin varjelusta ja siunausta ammatillisissa asioissa.

---

⁶⁰ Siikala 1994: s.274.

3. ANALYYSI

Aineiston analyysissä otin lähtökohdaksi sen, että tarinassa tuli olla mainittuna seppä joko ammattinimikkeenä ja lisäksi olen ottanut analyysiini myös sellaiset kertomukset, joissa mainitaan sepän paja tai tulenhaltija. Useissa tarinoissa saattoi esiintyä monia edellä mainittuja avainsanoja. Näin valituille tarinoille asetin vielä tutkimuksellisesti seuraavan laisen rajauksen. Tarinoissa tuli esiintyä jonkinlainen yli-inhimilliseksi tulkittava toiminta tai toimija, kuten esimerkiksi piru tai pajanhaltija mutta myös maaginen toiminta tai loitsurunon esittäminen on tyypillisesti toiminut valintakriteereinä. Tämän kaltaistaen tarinankerrontaa esiintyy varsinkin tarinoissa, joissa sepät parantavat tauteja ja traumoja. Mukaan olen myös kelpuuttanut sellaiset kertomukset, jotka alkavat uskomustarinoina mutta muuttuvat lopuksi silmäkääntötempuiksi tai sepän humoristisiksi piloiksi. Viimeisenä mainitun kertomusmuodon ottamisen mukaan tähän tutkimukseen koen tarpeelliseksi toisaalta tarinoiden korostaessa kansan puolelta uskoa seppiin liittyneistä voimista, mutta myös osoittaakseni, että sepät olivat tietoisia itseensä liitetyistä uskomuksista.

Tutkimusaineistoni pohjalta olen luonut tarinoille alaluokat jotka ilmentävät tarinoissa esiintyviä pääteemoja. Näitä teemoja saattaa olla useampi samassa tarinassa. Alaluokkien avulla sain kuvan tarinoissa esiintyvien ilmiöiden sekä asioiden yleisyydestä ja esiintymislaajuudesta. Tämän lisäksi tarinoiden alaluokkien kautta on mahdollista tarkastella, millaisia yli-inhimillisiä tekijöitä tarinoissa esiintyy.

Luokittelun jälkeen on helpompi asettaa yksittäiset tarinat vertailuun keskenään. Tämä tapahtuu siten että pyrin nostamaan esimerkkitarinoiden avulla esille tutkimukseni kannalta tärkeimmät kertomukset. Yksittäisten tarinoiden vertailu saman tyyppisiin tarinoihin antaakin kuva siitä, kuinka rikasta ja monimuotoista kerronta saattoi olla. Myös se, miten kansan parissa kerrottiin eri uskomuksista, on mielenkiintoista. Joissakin tapauksissa kertomukset olivat erittäin samankaltaisia, tämä tulee esille parhaiten sepän ja pirun kohdatessa.

Tutkimuksessani olen luokitellut SKS aineistosta tarinat niiden sisällöllisten lähtökohtien mukaan seuraavasti. 1. Huttu-seppä 36 tarinaa joissa mainitaan Huttu-seppä nimeltä. 2. Muut taikataitoiset sepät seitsemän tarinaa. 3. Pajan/tulen haltija 21

tarinaa. 4. sepät parantajina kahdeksan tarinaa. 5. Piru ja seppä kohtasivat tarinoissa 25 kertaa toisensa. Yhteensä työhöni valikoitui SKS:n arkistoista 97 tarinaa, jotka täyttivät edellä esitetyt kriteerit. Edellä mainittujen yläluokkien alle olen etsinyt tarinoista tiettyjä yhteisiä yli-inhimillisiä toimijoita, jotka muodostavat alaluokkia tarinoiden sisällä. Tämän avulla voidaan ymmärtää tarinoiden sisällöllisten aineistojen laajuutta, jolloin tarinat asettuvat vertailuun toistensa kanssa yläluokkien sisällä. Kun tätä tietoa vielä peilataan, jo olemassa olevaan tietoon voidaan mielestäni löytää vastauksia tässä esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Seuraavassa tilastolliset listat koskien Huttu-seppän, Pajan/tulen haltijoiden ja Seppien ja pirujen kohtaamista. Parannustaitoiset sepät ja muut taikataitoiset sepät edustavat niin vähäistä määrää kertomuksia, että niitä käsittelen kokonaisuutena analyysiluvuissa, omana kokonaisuutenaan, yksilöityinä kertomuksina.

Taulukko 1: Huttu-Seppä

	SKS arkistotunnus					Yhteensä
	D231	D236	D506	D751	D913	
Tarinoita yhteensä	5	7	7	7	10	36
Tarinoissa esiintyi seuraavia alaluokkia						
Taikataitoinen/Poppamies:	2	5	5	1	2	15
Käärmeen nostaja	2	2	4	7	2	17
Karhun nostaja	1	1	4	1	10	17
Syö käärmeen lihaa	2	6	4	2	0	14
Tarjoaa käärmeen lihaa vierasalle	0	4	0	0	0	4
Syötää käärmeen lihaa väärän valan vanhojalle	0	2	0	0	0	2
Parantaa ihmisiä	0	0	2	0	1	3
Elättikäärme vartioi aittaa	2	0	0	3	0	5
Elättikäärme vartioi venettä	1	0	0	0	0	1
Paikkatiedot:	0	0	5	0	2	7
Syntymä:	0	0	4	4	0	8
Kuolema:	0	0	3	0	0	3

D231: Huttu-seppän elättikäärmeet, D236: Huttu-seppä syö käärmettä viinapalana, D506:Huttu-seppä, Huttuniemen seppä - Tietäjä,käärmeiden ja petojen lumoaja - Kivijärvi, D751:Huttu-seppä karkoittaa käärmeet, D913:Karhun nosto- Huttu-seppä syöttää pikaistuksissaan karhulla oman hevosensa

Huttu-seppä nousee esiin aineistostani erityisellä tavalla, kyseisestä henkilöstä löytyi runsaasti kertomuksia. Lisäksi kertomuksissa oli useita erilaisia aiheita kuten yllä olevasta taulukosta käy ilmi. Käärmeiden ja karhujen nostamisesta mainitaan useissa kertomuksissa, samoin käärmeen lihan syöminen tuli esille useassa kertomuksessa.

Taulukko 2: Pajan- ja tulenhaltijat

	SKS arkistotunnus			Yhteensä
	A491	G901	G905	
Tarinoita yhteensä:	5	12	4	21
Tarinoissa esiintyi seuraavia alaluokkia				
Tyhjää takominen enteilee kuolemaa	5	0	3	8
Tyhjää takominen enteilee onnetomuutta	0	0	2	2
Pajanhaltija näyttäytyy	0	5	1	6
Kirstun nauloja takoi	0	2	2	4
Kirstunnaulojen poistaminen aiheuttaa haltijan lähdön	0	0	1	1
Estää varkauden	0	5	0	5
Varoittaa tulipalosta	0	1	0	1
Pajanhaltija auttaa seppää työssä	0	4	0	4
Kalmanväki haltija	0	1	0	1
Pajanhaltija takoo tyhjää (Terminä käytössä)	0	5	0	5

A491: Kuoleman enteet, G901: Pajanhaltija näyttäytyy miehen hahmossa-takoo pajassa- suojaapajaa varkailta, G905: Pajanhaltija enteenä

Pajanhaltijoista kertovia tarinoita löytyi 14 Pajanhaltija kertomukset liittyvät kuitenkin niin oleellisesti sepän ammattiin ja erityisesti sepän työpaikkaan, että olen ottanut nämä tarinat mukaan tutkimukseeni. Kaikki kuoleman enteet, joihin liittyi takomisen ääntä ilman fyysistä takojaa, voidaan lukea pajanhaltioden piiriin, ja tällaisia kertomuksia esiintyi aineistossani 8 kappaletta. Toisaalta, joissain tarinoissa pajan haltijan ja tulenhaltijan rooli on ollut samankaltainen. Siksi onkin hyvin vaikeaa sanoa, milloin kansan parissa on pajan haltijan koettu asustavan rakenteissa ja milloin ahjossa. Voidaan kuitenkin sanoa, että ahjossa asuva haltijasta on käytetty kumpaakin nimitystä.

Taulukko 3: Piru

	SKS arkistotunnus		Yhteensä
	E621	E1232	
Tarinoita yhteensä	21	4	25
Tarinoissa esiintyi seuraavia alaluokkia			
Seppä kohtaa Pirun	21	4	25
Pirun riivaama/kilvoittelee	17	0	17
Karkoittaa pirun ampumalla	7	2	9
Karkoittaa pirun kuumalla raudalla	4	1	5
Karkoittaa pirun hevosenkengällä	4	0	4
Karkoittaa pirun muuten	3	1	4
Ei karkoita pirua itse	1	0	1
Myynyt sielunsa pirulle	2	0	2
Piru asustaa ahjossa	4	1	5

E621:Seppä ja piru mittelevät voimiaan-piru kiusaa seppää

E123:-Seppä ja piru

Pirusta ja sepästä tarinoita löytyi 16. Myös näissä samat teemat toistuivat ja tarinan kulku oli usein hyvin saman kaltainen. Pääteemoina näissä tarinoissa oli kuinka seppä huijaa pirua tai kuinka seppä ajaa pirun pois pajasta. Aineiston laajuuden ja tutkimuksen kannalta voidaan todeta, että piru vierailee myllyssä 5 kertaa. Papistoa piru tuntuu kuitenkin kiusanneen eniten, sillä tästä aiheesta tarinoita on kertynyt arkistoon yli sata.

Edellä mainitut taulukot toimivat työssäni selkeyttävänä ja suuntalinjoja antavana viitekehyksenä. Tämän tilastollisen taulukoinnin avulla voimme todeta miten erilaiset tarinatyyppit esiintyvät aineistossani. Tämän jälkeen pyrin esimerkkitarinoiden avulla avaamaan tutkimukseni keskeisimpiä tarinoita. Tulkittaessa tarinoita teen sen systemaattisen tekstianalyysin kautta. Tällöin tarinoita voidaan tarkastella tutkimuskysymyksieni valossa. Samalla voidaan yksittäiset tarinat avata ja asettaa vertailuun muiden saman tyyppisten tarinoiden kanssa.

3.1 Huttu-Seppä

Aineistostani nousi esille muutamia seppiä, jotka mainittiin nimeltä. Ensimmäisenä esittelen Huttu-sepän, josta oli eniten nimikoituja kertomuksia. Näitä kertomuksia löytyi SKS:n arkistosta yhteensä 36 kappaletta, ja lisäksi arkistomateriaalista löytyi lehtiartikkeli kyseisestä henkilöstä vuodelta 1937. Huttu-seppää koskeva aineisto poikkeaa muusta aineistosta, jota käytän tässä työssäni siltä osin, että SKS:n arkistoidut tarinat olivat tämän henkilön kohdalla usein pitkiä ja niissä kerrottiin hänen tekemistä yli-inhimillisistä teoista. Tarinoissa esiintyy seuraavanlaisia kertomuksia: Huttu-seppä käärmeenlumoajana ja käärmeen lihansyöjänä, Huttu-seppä nostaa karhun ja Huttu-seppä parantajana. Erilaisilla väkeä sisältävillä asioilla tiedettiin Huttu-sepän myös parantaneen ihmisiä. Huttu-sepän parannustarinat olen sijoittanut kuitenkin Sepät parantajina -osion alle, jotta ne asettuvat paremmin vertailuasemiin muun parannustoiminnan kanssa.

Huttu-sepästä kasvoi omalla paikkakunnalla legendaarinen hahmo ja kerättyjen kertomusten pohjalta ilmestyi marraskuussa 1937 myös *Keski-Suomalaisessa* artikkeli, joka koski Huttu-seppää. Kyseisen artikkelin jälkeen kerättyjen tarinoiden osalta joudutaan pitämään mielessä se tosiseikka, että lehdessä ilmestynyt juttu on saattanut vaikuttaa näihin tarinoihin. Huttu-seppää koskevien tarinoiden kautta meille aukeaa hyvä käsitys siitä, millaista arvostusta kyseinen seppä nautti kansan parissa. Vaikka kyseessä on vain yksittäinen seppä, on hänen tarinansa siinä määrin vaikuttava, että sitä kautta on helppoa tutustua tutkimusaiheeseen. Tarinat sijoittuvat nykyisen Keski-Suomen maakunnan alueelle, Pudasjärven ja Karstulan maisemiin.

Tarinoista välittyy hyvin Huttu-sepän elämänvaiheet, aina syntymästä kuolemaan saakka. Lisäksi tarinoissa kerrotaan Huttu-sepän ammattitaidosta, mutta pääpaino tarinoissa on Huttu-sepän tietäjänkyvyillä. Huttu-sepän asemasta kertoo se, että löytyneiden (36 kpl) 15:sta tarinassa Huttu-seppää kutsutaan tietäjäksi, taikataitoiseksi tai poppamieheksi. Lisäksi käärmeiden nostaminen, tai kuten kansanparissa tavattiin sanoa, käärmetemput tai käärmeenlumoaminen mainittiin 17 kertaa. Kansan parissa myös Huttu-sepän mieltymys käärmeenlihan syöntiin nousee hyvin esille. Huttu-sepän kerrotaan syöneen käärmeenlihaa 14:sta tarinassa, vierailleen seppä oli tarjonnut käärmeen lihaa neljässä tarinassa. Seuraavien esimerkkitapausten avulla nostan esille tutkimukseni kannalta tärkeimmät tarinat.

Huttu-sepän kerrotaan syntyneen 1790-luvulla Huttuniemen torpassa noin kolmen Ruotsin virstan päässä Takkalan kylästä.⁶¹ Myöhemmin Huttu-seppä asettui asumaan Kivijärven kylään ja oli tunnettu koko Pudasjärven alueella.⁶² Huttu-seppä sai nimensä syntymäpaikan eli Huttuniemen mukaan, jossa tiedetään hänen vanhempinsa jo asuneen. Huttu-seppää arvostettiin etenkin hyvänä teräseppänä, jonka taontatyöt olivat ensiluokkaisia, mutta vielä suuremmin häntä kunnioitettiin ja ehkä jopa pelättiin hänen tietäjän kykyjensä ansiosta. Kansan kertomuksissa Huttu-seppä saakin uskomattomia asioita aikaan. Hänen kerrotaan mm. syntyneen kaikki hampaat suussaan. Tällaista ilmiötä on pidetty merkinä tietäjänkyvyistä ympäri suomea. Hampaita kerrotaan Huttu-sepälle tulleen vielä 60-vuotiaanakin. Lisäksi Huttu-seppä oli etevä käärmeen lumoaja ja karhun nostattaja.⁶³ Heikki Leppänen muistelee Huttu-seppää seuraavasti: *”Hän harjoitti noituutta monessa muodossa: syötti naapurinsa eläimiä karhulla, nostatti käärmeitä ihmisten kimppuun, syötti ihmisiä hulluksi ja kaatumatautisiksi j.n.e”*.⁶⁴

3.1.2 Huttu-seppä – käärmeenlumoaja

”Käärmeitä hän käskytti mielensä mukaan.” Tarinoissa kerrotaan, kuinka Huttu-seppä sai käärmeet valtaansa, eikä hänen tarvinnut kuin viheltää niin jo alkoi käärmeitä luikerrella paikalle. Kivijärveläinen emäntä, Iida Kotilainen kertoo seuraavaa vuonna 1938: *”Erään talon pihaan tuppasi laumoittain käärmeitä, niin että tuskin sai jalansijaa niiltä, eikä talon väki kyennyt kaikkia edes tappamaankaan. Talon isäntä kutsui Huttu-sepän neuvottelemaan, mitä käärmeille olis tehtävä. Seppä ties mitä niille oli tehtävä. Hän otti yhden käärmeen ja piiskasi sen leppäisellä piiskalla kivijalan kolossa ja päästi sitten irti. Silloin lähtivät kaikki käärmeet metsään, eivätkä sen koomin tulleet talon vastuksiksi.”*⁶⁵

---

⁶¹ Ruotsin virsta on suomalainen nimitys neljännespeninkulmalle (fjärdingsväg) Ruotsalainen penin kulma on n. 10 km mittayksikköä käytettiin vaihtelevasti aina 1655 vuodesta 1827 jonka jälkeen se toimi vielä epävirallisena mittana kansan parissa.

⁶² SKS Karstula. O. Takkala 384. 1939 (D506). KRK 183 Leppänen Jalmari 120. (D506).

⁶³ SKS Karstula, Kyyjärvi. Paulaharju s. B)15480. Jalmari Tamminen muist.kirj 1928. SKS Keskisuomalainen 4.11.37. Viitasaari PK 17. Heimonen Kusti 3002.1938 (D506).

⁶⁴ KRK Kannus 183 Leppänen Jalmari 120. (D506) 1.

⁶⁵ SKS Kivijärvi PK15. Kotilainen Elsa 2719. 1938.(D751).

Tarinassa käy hyvin ilmi, kuinka Huttu-seppä kutsutaan paikalle, koska hänellä uskotaan olevan tietoa, miten käärmeet ajettaisiin talon pihasta pois. Kun hän piiskasi käärmettä talon kivijalassa ja päästi tämän menemään. Voidaan ajatella, että käärme luikertelee pakoon ja kertoo samalla lajitovereilleen, että tänne ei kannata tulla. Piiskaamiseen käytetään myös leppäistä oksaa. Leppää on pidetty tuonpuoleisena puuna, johon on varautunut maagista voimaa.⁶⁶

Tarinoissa käärmeet eivät vahingoittaneet Huttu-seppää. Kertojien mukaan oli nähty, kuinka Huttu-seppä tunki kymmeniä käärmeitä paitansa alle ja kuljetteli niitä ympäri kyliä. Heikki Leppänen (KRK tarinat kerätty 1935-1936) kertoo nähneensä omin silmin seuraavaa: *”Paikkakunnalla runsaasti asustavat käärmeet olivat olleet hänen valloissaan niin, että hänen tarvitsi vaan kerran viheltää, kun niitä oli joukottain hänen luokseen madellut. Niskasta nostellen oli hän niitä tunkenut poveensa- paidan ja ihon väliin- kymmenittäin samalla kertaa.”*⁶⁷ Tarinasta käy ilmi, kuinka vielä tuohon aikaan ei ollut tiedossa, että käärmeet eivät omaa kuuloaistia. Käärmeillä ei ole korvia, eikä tärykalvoa, joten viheltelyn ansiosta ne eivät ainakaan ole voineet tulla paikalle. Ihmiset ovat toki voineet uskoa, että käärmeet omaavat kuuloaistin. Biologisesti tämä seikka on kuitenkin mahdottomuus.

Tarinoissa kävi myös ilmi, kuinka käärmeet suojelivat Huttu-sepän omaisuutta. Esimerkiksi, Huttu-sepän venettä vartioi kookas kyykäärme, joka ei päästänyt muita veneeseen ilman sepän lupaa, ainakin jos on Eevert Lyytiseen uskomista: *”Hänellä (Huttu-sepällä) oli veneen kokassa käärme vahtina. Jos ilman lupaa yritti ottaa veneen, kävi käärme päälle, mutta jos oli sepä antoi luvan, luikerteli vahtikäärme tiehensä, kun veneen lua meni.”*⁶⁸ Muutamassa kertomuksessa mainitaan myös, että Huttu-sepän aittaa vartioivat käärmeet: *”Huttu-sepällä, kannonkoskelaisella taikurilla, oli elättikäärmeitä aitan alla tuokkosessa. Niitä hän puhutteli hokemalla: ”Lintuseni, lintuseni.”*⁶⁹

Jalmari Oinonen (s.1880) Kannonkoskelta tiesi kertoa Huttu-sepän auttaneen Puralan kylän asukkaita käärmeiden kanssa. *”Huttuseppä kuletti käärmeitä mihin se halusi. Niinpä se vei kaikki käärmeet pois Puralan kylältä, jossa oli paljon käärmeitä, josta*

---

⁶⁶ Pulkkinen 2014: s.23,144,145,264.

⁶⁷ KRK Kannus 183 Leppänen Jalmari 120. (D506) 1-2.

⁶⁸ SKS Harju Otto. 2220. 1938. Kannonkoski. (D231).

⁶⁹ SKS Harju Otto 566. 1938. Saarijärvi. (D231).

*palkiosta teki Purulan kylän räätäli vaatteet Huttusepälle.”.*⁷⁰ SKS:n arkistoista löytyy useampi tarina (7kpl), jossa Huttu-seppä auttaa heinäntekoon tulleita työläisiä käärmeiden pois ajamisessa. *”Hämeenienemäläisillä (nimi peräisin hämäläisten Patasjokelaisten kalastajain ajoilta) Kokkisilla oli niitty Huttuniemessä, he tulivat eräänä kesänä Huttuniemeen väkineen heinäntekoon. Koko niitty suhisi käärmeitä joka mättäässä ja heinäväen täyty mennä pois niine hyvineen. Seuraavana päivänä laittaa Huttuseppä sanan: tulkoot nyt heinään, nyt ei oo enää kärmeitä. Heinäväet tulivat, ja käärmeet olivat kaikki poistuneet niityltä.”*⁷¹

Huttu-seppä oli myös opettanut pojalleen käärmeen käsittely taitoja. Heikki Leppänen, joka oli tämän pojan kummi jatkaa muisteloitaan seuraavasti: *”Huttu-sepällä oli poika, joka kuoli 6 vuoden ikäisenä. Poika oli ikäisekseen jo niin pitkälle ”tiedossa” kehittynyt, että voi jo pidellä eläviä kyykkäärmeitä povessaan”.*⁷²

Tarinoissa kerrottiin, kuinka Huttu-sepällä oli tapana syödä kuivattujen käärmeiden lihaa. Iida Kotilainen muistelee tapahtumaa seuraavasti. Kerran Huttu-seppä oli ollut takomassa yhdessä talossa, oli talon väki löytänyt kohmeisen käärmeen ja isäntä oli pyytänyt Huttu-sepän paikalle, koska tiesi tämän pitävän käärmeistä. Tästä kerrottiin seuraavaa: *”Seppä oli mielissään käärmeestä, kuin koulupoika karamellipussista, otti puukon tupestaan, veti haavan läpi käärmeen selän ja vetäisi suunsa läpi sen verisen haavan.”.* Tarina jatkui vielä: *”Sitten kuivasi hän kaikki käärmeet auringossa, että tulivat koviksi. Arvatkaapa mitä seppä sitten näillä käärmeillä teki? Hän söi ne. Pitkin vuotta, milloin arveli kaipaavansa enemmän noitavoimia.”.* Kotilainen tietää kertoa myös, miten Huttu-seppä käärmeensä nautti: *”Seppä nautti nämä kuivaamansa käärmeet viinapaloina. Haukkasi kuivattua käärmettä ja ryyppäsi viinaa palanpainikeeksi. Tarjosi vielä vieraallekin, mutta ei kuitenkaan suuttunut, vaikkei vieras nauttinutkaan tarjottua herkkua.”.*⁷³

Muissakin aineistoni tarinoissa mainitaan Huttu-sepän käärmeen syönnistä yhteensä 14 kertaa. Kun pidämme mielessä kansanuskomuksen väen siirtymisestä myös ihmisiin, on mahdollista vetää johtopäätös, että käärmeen väen ajateltiin kansan parissa, siirtyneen Huttu-seppään hänen syötyään käärmeitä. Tämä käärmeen väki antoi Huttu-sepälle ylivallan suhteessa käärmeisiin. Krohnin taltioima lyhyt kertomus

---

⁷⁰ SKS Albert Rautiainen. 427. 1937. (D751).

⁷¹ SKS O. Takkala. 260. 1938. (D751).

⁷² KRK Kannus 183 Leppänen Jalmari 120. (D506) 4.

⁷³ SKS Kivijärvi PK15. Kotilainen Elsa 2716. 1938.(D506).

Nurmeksesta vuodelta 1885 vahvistaa tätä käsitystä. Tarinassa kerrotaan seuraavaa: ”*Velhot söivät velhonen vahvistuksesta käärmettä jotta sana pystyy. Se on niin hyvee syyä, kun vaan myrkky-suonet pois ottaa.*”.⁷⁴

Käärmeiden syömistä voidaan pitää poikkeuksellisenä toimintana, sillä kertomuksia jossa ihmiset olisivat syöneet käärmeen lihaa ovat harvinaisia. Vaikka elättikäärmeitä tiedetään pidetyn Suomessa, ne olivat yleensä rantakäärmeitä. Lisäksi elättikäärmeitä ei tiedetä syödyn, päinvastoin niiden vahingoittaminen tiesi uskomusten mukaan epäonnea. Kyykäärmeellä on nähty olleen erityinen asema tietäjien ja shamaanien keskuudessa. Käärme on liitetty myös shamaanien sielueläimiin, joiden avulla shamaanit saattoivat matkata tuonpuoleiseen maailmaan tietoja ja neuvoja hakemaan.⁷⁵ Lisäksi, kyykäärmeen purema on ollut omiaan aiheuttamaan ongelmia tuon ajan ihmisille sekä eläimille. Vaikka purema ei ole suoranaisesti aikuiselle ihmiselle hengenvaarallinen, aiheuttaa se kuitenkin pahimmillaan työtehon menettämisen. Tämä on ollut aikana jolloin ei ollut sosiaaliturvaa satikaan sairaspäivärahoja, joten käärmeen purema saattoi olla erittäin haitallinen.

3.1.3 Huttu-seppä karhunnostajana

Kertomuksista käy ilmi, että Huttu-seppä myös nostatti karhuja karjan kimppuun, jos oli vihoissaan jollekin. Seitsemässä tutkimusmateriaalini tarinoissa kerrotaan sepän nostaneen karhun, usein suutus päissään, joko oman hevosensa tai naapurin karjan kimppuun. Osa tarinoista on ilmeisimmin kertomuksia samasta tapahtumasta, koska tarinan juoni ja tapahtumat muistuttavat toisiaan. Selkein tällainen tarina on kertomus, jossa Huttu-seppä syöttää oman hevosensa karhulle, näitä kertomuksiani on aineistossani neljä kappaletta. Tarinan runko pysyy näissä kaikissa samana. Useammassa kertomuksessa Huttu-seppä oli tokaissut, että karhu sinut repiköön, ja heti oli mesikämmen metsästä löntystellyt paikalle ja tappanut orin. Seuraavassa kyseisestä tarinasta vanhin ja kuvaavin kertomus.

Kerran oli seppä suuttunut omalle orilleen, kun sillä ei ollut kyntötöissä asiat menneet sepän mielen mukaisesti. Paulaharju on muistiin kirjannut Jalmari Tammisen kertomuksen vuodelta 1928, jossa kerrotaan seuraavaa: ”*Huttu-seppä yritti paloa kyntää ja hevonen ei oikein vetänyt. Silloin seppä noitui hevostaan:*

---

⁷⁴ SKS Nurmeksestä K. Krohn b)9538. 1885. (D276).

⁷⁵ Valkeinen 2015: s. 6-7.

”Karhu sinut syököön.” Illalla oli jo karhu, etukäpälät halmeen aijan päällä oottamassa hevosta. Aamulla sanoi seppä:” Pitäisi hakea kello pois, kyllä karhu on jo hevosen syönyt.” Ja karhu oli syönyt hevosen halmeen aijjan taakse.”.⁷⁶ Tämä tarina siis esiintyy useaan kertaan arkistossa. Näissä kaikissa tarinan runko pysyy samana. Useammassa kertomuksessa Huttu-seppä oli tokaissut, että karhu sinut repiköön ja heti oli mesikämmen metsästä löntystellyt paikalle ja tappanut orin.

Kertomuksissa tulee esiin, että Huttu-sepän naapuri, Haltin Matti, suhtautuu tarinassaan Huttu-seppään hieman hillitymmin mutta kunnioittavasti. Hän kuvailee seppää seuraavasti: *”Huttu-seppä oli paikkakunnan kauhu...Näitä sepän karhunnosto temppuja ois paljonkin, kuten yleensä on karhutarinoita, jollon karhut mellastivat Keski-Suomen erämaissa, melkeinpä loppumattomiin.”.⁷⁷ Haltin Matti kerronnasta nousee esille, kuinka yleisesti karhujuttuja kerrottiin tuohon aikaan paljon, eikä kaikkiin tapauksiin liittynyt välttämättä Huttu-sepän toiminta. Yleisesti voidaankin ajatella, että on ollut hyvinkin mahdollista, että aina karhuvahingon sattuessa on tuolloin kansan parissa uskottu jonkun nostaneen karhun heitä vastaan. Tämän kaltainen onnipotenssiin liittyvää ajatusmallia on esiintynyt laajalti Suomessa.*

Heikki Leppänen tiesi kertoa Huttu-Sepän viimeisistä hetkistä seuraava: *”Huttu-seppä kuoli parantumattomana noitana noin 70 vuoden ikäisenä. –Kerrotaan että hänen kuolinhetkellään olisi paholainen korppina kierrellyt Huttuniemen kartanoa, jopa tuvanharjallekin istuutunut. Mutta Huttu-sepän maine elää vielä kauvan kansan suussa laajalla Keski-Suomessa.”.⁷⁸*

Yllä mainitussa tarinassa saattaa olla kyse kristillisten vaikuttimien siirtymisestä tarinankerrontaan. Kristillisten toimijoiden parissa on saattanut syntyä halu mustamaalata Huttu-seppä pirun kanssa liiton solmineeksi henkilöksi. Tämä kertomus on kuitenkin aineistossani ainoa, jossa paholainen liitetään suoranaisesti Huttu-seppään. Tästä johtuen, liian suorien johtopäätöksien vetämistä siitä, miten kirkko suhtautui Huttu-seppään, tulee välttää.

---

⁷⁶ SKS Karstula, Kyyjärvi. Paulaharju s. B)15480. Jalmari Tamminen muist.kirj 1928.

⁷⁷ SKS Karstula O. Takkala 598. 1941 (D506).

⁷⁸ KRK Kannus 183 Leppänen Jalmari 120. (D506) 5.

Tarinoista käy selkeästi ilmi, että Huttu-seppää voidaan kiistatta pitää tietäjänä taitojensa ja tietojensa pohjalta. Tästä syystä hänen sepän ammattinsa saattaa olla pelkkä yhteensattuma. Huttu-sepästä olisi yhtä hyvin saattanut tulla tietäjä ilman sepän taitojakin. Toisaalta, Huttu-sepän maine erinomaisena teräseppänä antaa ymmärtää hänen olleen erittäin arvostettu käsityöläinen. Tätä vahvistaa se, että kansansuussa ja kertomuksissa ei puhuta Hutun-tietäjästä vaan aina Huttu-sepästä. Hänen kohdalla voidaan myös nähdä selkeästi, kuinka kansa piti Huttu-seppää hyvin väekkäänä henkilönä. Henkilönä, joka oli lujaverinen ja tästä syystä pystyi tekemään mitä halusi, muiden tehdessä sen minkä pystyivät. Se että Huttu-sepän luokse tuotiin sairaita ja häntä pyydettiin apuun käärmeiden karkotuksessa, kertoo paljon hänen asemastaan yhteiskunnassa. Huttu-seppä mainitaan myös henkilönä jota ei tullut suututtaa, muutoin seuraukset saattoivat olla kauheita. Kuten aina voimakkailla ja suuren persoonan omaavilla henkilöillä oli Huttu-sepälläkin vihollisia. Kivijärveltä kotoisin oleva emäntä Iida Kotilainen (s.1880) muisteli kertomuksessaan Huttu-sepän käyttäneen noiduttua karhua kostotoimissaan niitä vastaan, joille oli suuttunut. Kotilainen jatkaa ”*Hänen (Huttu-seppä) kerrotaan surmanneen monen talon karjaa ja teettäneen monta muuta pahaa tällä noidutulla karhulla, kun vaan suuttui.*”.⁷⁹ Aineistosta löytyy yksi selkeä kertomus, jossa Huttu-seppä mittelee noidantaidoistaan toisen noitataitoisen henkilön kanssa. Kalle Rautiainen (s.1840) kertoi seuraavan tarina vuonna 1937 ”*Kerran Huttu-seppä ja Voi-Ellu kiistelivät, että kumpi on suurempi noita. Voi-Ellu luotti kovasti noituuteensa.*”.⁸⁰ Kertoja jatkaa kertomustaan: ”*Kun Voi-Ellu meni aamulla kuselle, niin oli rappuset täynnä rivissä käärmeitä, joitten suut oli auki, jotka meinas syötä Voi-Ellun.*”.⁸¹ Tarina jatkuu siten että Voi-Ellun oli pakko paeta tilannetta takaisin tupaan. Lopulta Voi-Ellun oli pyydettävä Huttu-seppää viemään käärmeet pois. Kalle Rautiainen on kertonut seuraavaa ”*Niin Ellu joutui rukoilemaan että Huttu-seppä vai ne käärmeet pois.*”.⁸² Tarinassa Huttu-seppä voittaa haastajansa ja esiintyy suvereenina käärmeiden lumoajana.

⁷⁹ SKS Kivijärvi PK15, Kotilainen Elsa 2721 1938. (D913).

⁸⁰ SKS Karstula, Albert Rautiainen, 52, 1937 (D913).

⁸¹ ibid

⁸² ibid

3.2 Muita taikataitoisia Seppiä.

Toisaalta Huttu-seppä ei ollut ainoa laatuaan, hänen lisäksi SKS:n arkistomateriaalista nousi nimeltä esiin seitsemän seppää, jotka täyttivät tutkimukselle asetetut kriteerit. Seuraavassa esittelen neljä kertomusta, joista kaksi ensimmäistä kyläseppä Valkiaisen ja Pauhusepän tarinat täyttävät tutkimukselleni annetut kriteerit täysin. Seuraavat kaksi tarinaa joissa seppä Kupiainen sekä Jylhäseppä esiintyvät, täyttävät tutkimukselle asettamani rajat välttävästi. Näiden tarinoiden loppu tulemana käykin ilmi, että todellisuudessa näissä kertomuksissa ei uskota olleen mitään yliluonnollista. Tästäkin huolimatta kertomukset sisältävät olettamuksen yli-inhimillisten voimien ja seppiin liitettyjen maagisten voimien mahdollisuudesta. Tästä syystä olen ottanut myös nämä kaksi kertomusta mukaan tutkimukseeni.

Rantsin kyläseppä Valkiainen tunnettiin hyvin taikurina ja noitana. Tarina, joka on kerätty talteen vuonna 1938 kertoo, kuinka seppä Valkian luokse oli tullut lautamiehiä häntä käräjille hakemaan. Syytöksinä olivat sepän noitatoimet. Kertomuksen mukaan seppä oli tarjonnut lautamiehille kahvia erittäin likaisesta mukista, ensimmäinen lautamies oli jo tässä vaiheessa saanut tarpeeksensa ja poistunut pajasta. Toinen oli yrittänyt päästä pinteestä kertomalla, ettei juo kahvia lainkaan. Tähän seppä oli todennut että: *"Ota junteeni kahvia."* Tällöin lautamies oli hädissään juonut kupin tyhjäksi, jolloin seppä oli kaatanut lisää ja taas todennut että, *"Ota Junteeni kahvia"*. Peloissaan oli lautamies juonut yhteensä kolme kupillista kahvia. Tämän jälkeen seppä oli kysynyt, *"No, mitäs sulla olis asiaa?"*. Tarinan mukaan lautamies oli ollut niin häkeltynyt ja peloissaan, että oli vain änkyttänyt seuraavaa: *"Eipä mulla muuta oo, Kuin, Kuin"*, jolloin seppä Valkiainen oli ottanut lautamiestä niskasta kiinni ja heittänyt hänet ulos pajastaan. Kerrotaankin, että tämän jälkeen ei seppää oltu enää ahdisteltu virkavallan toimesta ja hän sai rauhassa harjoittaa noitatoimiaan.⁸³

Tarinassa tulee hyvin esiin, miten suuressa arvossa seppiä ja tietäjiä tuohon aikaan pidettiin. Kertomuksen mukaan lautamiehet eivät uskaltaneet sanoa asiaansa seppä Valkiaiselle, lisäksi lautamiehen ulos heittämistä voidaan pitää normirikkomuksen ohella myös suorana loukkauksena esivaltaa kohtaan. Kansan parissa seppien

---

⁸³ SKS Kra pk 44 Jorma Toppila 7943, Rantsila 1938.

toimintaa saatettiin arvostella ja heitä saatettiin jopa tarinan mukaan syyttää noituudesta, mutta henkilökohtaisesti heille ei kuitenkaan ainakaan tässä tarinassa uskallettu asiaa ilmoittaa. Tarinassa ei kerrota tarkalleen mistä noitatoimista seppä Valkiaista syytettiin, ainoastaan että tästä toiminnasta häntä haluttiin kuulla käräjillä. Lisäksi tarinasta kuvaa kuinka tapahtumien jälkeen hän sai rauhassa harjoittaa noitatoimiaan virkavallan siihen enää puuttumatta. Luultavasti Huttu-seppä ja seppä Valkiainen molemmat tiesivät oman erityisasemansa yhteisössä erittäin hyvin. Tämän aseman johdosta he todennäköisesti saattoivatkin käyttäytyä tahallaan erikoisesti, lisätäkseen omaa mainettaan ja saadakseen ihmisten huomion. Kaikenlaiset taikakonstit ja erilaiset parannus- ja manaustoimet lisäsivät varmasti kansan parissa seppien myttyistä roolikuvaa.

Sysmässä, Päijänteen rannoilla asusteli Pauhuseppä niminen mies. Sitä milloin hän on elänyt, ei ole dokumentoitu, mutta hänestä kertova arkistomateriaali on kerätty vuonna 1938, ja sen on tuolloin kertonut Otto Salonen (s. 1871). Hänen mukaansa, Pauhusepällä katsottiin olleen salaperäinen valta tulenväkeen. Pauhusepän torpassa oli uunin muuri rakennettu kivistä ja päällystetty laudoilla. Sepällä oli tapana nukkua uunin päällä ja kyläläiset olivat ihmetelleet, miten oli mahdollista, että uuniin päällä olevat lankut eivät syttyneet tuleen. Kertomuksen mukaan tähän Pauhuseppä oli vastannut: *”Kyllä se tuli saadan pysymään aisoissa että se ei polta”*⁸⁴. Samaisen kertojan käsi oli kerran palannut tinanvalun yhteydessä pahemman kerran. Tästä on kerrottu: *”Juuri kun hän tuskissaan voivotteli, sattui Pauhuseppä tulemaan, ja näki palaneen käden, alkoi hän sitä puoskaroimaan, höpisten jotain loitsulukuja, sitten sylki kolme kertaa siihen palaneeseen, ja kipu meni heti kun pyyhkäisten pois, ja käsi parani uskomattoman nopeasti.”*⁸⁵. Sama seppä oli ollut kerran kalassa mutta ei ollut kalaa tullut lainkaan. Tällöin seppä oli soutanut rantaan ja sytyttänyt nuotion. Ei ollut mennyt kauan niin oli tullut paikalle harmaapartainen ja harmaa-asuinen mies, joka oli sanonut sepälle: *”Mene Vartioimaan”*. Hetken oli seppä miettinyt, mutta lähtenyt sitten kylälle. Kertomuksen mukaan kylillä hevonen oli pillastunut ja renkipoika oli jäänyt reen alle. Häneltä oli mennyt silmä puhki ja jalka poikki ja muutoinkin oli hän ollut kuoleman kourissa. *”Siinä miehet katselivat neuvottomina, toivoen että kuolema pelastaisi pojan tuskista, joku ehdoitti jos lopettaisi pojan tuskista, kun ei siinä enää*

---

⁸⁴ SKS KT 58 Uurasmaa Hulda 93, Sysmä 1938 (D201-D611) s.1.

⁸⁵ ibid s.1-2.

*suurta eloa ollut.”*⁸⁶. Kertomuksessa käy ilmi, että tällä välin oli Pauhuseppä ennättänyt paikalle ja huomannut tilanteen.” *Seppä tuli ja karjaisi: mitäs siinä töllötätte, vai tappaisitte pojan, alkoi sitten itse puoskaroimaan, ja sai rengin virkoamaan, ja renki parani. Ihmiset uskoivat että se harmaapukuinen mies oli joku henki joka käski seppää kiirehtimään.”*⁸⁷ Pauhuseppän tiedettiin nähneen myös näkyjä, toisinaan Jumalasta ja toisinaan paholaisesta. Pauhuseppän kuolemasta löytyi myös kertomus arkistosta. Hänen kerrottiin hukkuneen kalastusreissullaan Päijänteeseen, ja ihmiset olivat todenneet tapahtumasta seuraavaa: *”Ei ollut veden yli voimaa, vaikka tuli totteli.”*⁸⁸ Pauhuseppällä katsottiin, ainakin kertomuksen mukaan olleen voima hallita tulta, toisin sanoen tulenväki totteli Pauhaseppää. Kuitenkaan veden väkeen Pauhuseppällä ei kertomuksen mukaan ollut voimia. Kuten taustoitus luvuissa esitän, väki nähtiinkin kansan uskomuksissa rajoittuvan aina omalle elementilleen tai alueelleen. Jos jollain ihmisellä oli tulen väki hallussaan ei suoranaisesti tarkoittanut, että hän olisi hallinnut muita väkiä.

Tarinoita lukemalla mielestäni näyttäisi siltä, että sepät olivat hyvin tietoisia heihin liitetyistä uskomuksista. Matti Hyppösen vuonna 1914 antaman kertomuksen mukaan seppä Kupiainen oli heittäytynyt tietäjäksi, kun ei ollut saanut matkoillaan talosta yösiijaa. Kertomuksen mukaan oli käynyt niin, että talon emäntä oli evännyt sepältä yösiijan talosta. Seppä oli kuitenkin piilottanut talossa ollessaan kauranjyvän pienen, vielä kätkyssä nukkuneen lapsen reiden juureen. Lähtiessään seppä oli todennut: *”Et antanut yö sijaa, mutta vielä kutsut minua”*. Myöhemmin oli lapsi alkanut kitistä ja itkeä. Tätä oli jatkunut luultavasti jonkin aikaa ennen kuin emäntä oli lähettänyt rengin sepän perään tätä takaisin hakemaan. Vasten hakoisesti seppä oli tullut takaisin, ja ryhtynyt parantamaan lasta. Sen aikaisten tapojen mukaan lämmitettiin sauna, jossa seppä kylvetti lasta ja otti samalla kauran jyvän pois. Lapsi rauhoittui ja nukkui hyvin. Kertojan mukaan tämän jälkeen ei seppä Kupiaisella ollut Kaalamossa yösiijasta pulaa enää koskaan.⁸⁹ Kauranjyvän laittaminen lapsen iholle on todennäköisesti hiertänyt lapsen herkkää ihoa, mikä selittäisi lapsen ärtyneisyyden. Silti sepän toiminta häikäilemättömästi, omaa etuaan tavoitellen ja parantajaksi tekeytymistä voidaan pitää vähintään moraalittomana. Toisaalta tämän pienen, toisille aiheutetun kärsimyksen kautta seppä Kupiainen saavutti entistä suuremman

---

⁸⁶ SKS KT 58 Uurasmaa Hulda 93. Sysmä 1938 (D201-D611) s.3.

⁸⁷ ibid s.3-4.

⁸⁸ ibid s.4.

⁸⁹ SKS KRA I.Martini b 1423 1914 Matti Hyppönen, Ruskeala; Jäppinen 2014: s.69.

maineen ja kunnian parantajana. Jos sepillä ei olisi kansan parissa uskottu olevan kykyjä parantaa, ei seppää olisi haettu paikalle uudestaan, vaan joku toinen parannustaitoinen olis saanut asian hoitaakseen. Voidaan ajatella, että Kupiainen oli ilmeisen tietoinen, että seppiin liitettiin parannustaito, jolloin hän käytti tätä olettamusta hyödykseen saadakseen yösijan, kyseenalaisella tavalla.

Kansan parissa uskottiin erittäin laajalti tiettyjen ihmisten pystyvän parantamaan sairauksia. Joskus parannustaitoiset ihmiset luultavasti uskoivat omiin kykyihinsä toisinaan taas eivät. Toki tietoa ei haluttu kovinkaan usein julkisesti huudella. Eräässä tapauksessa vanha verenseisauttaja oli lopulta paljastanut haastattelijoilleen kykyjensä todellisen alkuperän. Vastaus oli ollut lyhyt *”No, kun nuo luuloo.”*⁹⁰ Suomaliset sepät eivät tässä tapauksessa poikenneet muista ihmisistä. Jouni Jäppinen onkin kirjassaan osoittanut että, seppien joukkoon kuului myös rikollisia ja huijareita. Kansan parissa varoiteltiin poro-sepistä, jotka eivät olleet oikeita ammatinharjoittajia vaan huijareita jotka esiintyivät ammattimiehinä sitä kuitenkaan olematta. Tämän lisäksi kiertelevien seppien joilla oli toimilupa harjoittaa sepän ammattia, tiedetään harrastaneen myös salakuljetusta ja viinan myyntiä. Seppien ammattikuntaa ei voida siis pitää poikkeuksellisen ylevänä tai rehellisenä, jos ei myöskään pahamaineisena. Mestarseppiä arvostettiin suuresti ja toisaalta huonoja seppiä vihattiin.⁹¹ Yllä mainittu tarina seppä Kupiaisesta antaa ymmärtää, että seppä ei itse uskonut omaavansa yliluonnollisia kykyjä, mutta heittäytyi noidaksi koska se hyödytti häntä.

Pielavedeltä on taltioitu tarina Jylhä-sepästä. Tarina alkaa uskomustarinan mutta lopussa paljastuu, ettei siihen liity mitään yli-inhimillistä tekijää. Kyseinen tarina on kerätty aineistoon varsin myöhään, vasta vuonna 1961. Myöhäinen taltiointi saattaa osittain selittääkin tarinan teemaa ja kerrontatapaa. Tarinasta ei suoranaisesti käy ilmi se milloin Jylhä-seppä on elänyt. *”Jylhä seppä oli sanonut että hän osaa tulen lumota, niin että se ei polta. Miehiä oli kokoontunut kesä iltana pajan eteen ja tästä asiasta oli väitelty.”*⁹² Tarinassa kerrotaan, kuinka miesjoukko oli päättänyt kokeilla sepän taikataitoja. Paja-ahjoon oli sytytetty tuli, ja eräs mies oli mennyt seisomaan sen viereen. *”Oli tuli roihunnut ja mies siinä koittanut olla mutta sitä mukaan kuin*

---

⁹⁰ Lauerma 2015: s.139.

⁹¹ Jäppinen 2014: s.54, 89-90, 118-119.

⁹² SKS Pielavesi, Olli Partanen TK 71:63. 1961 (D201).

*kuumuus oli lisääntynyt, sitä enempi oli miestä polttanut.” Tähän oli Jylhä-seppä todennut: ”oukko sinä hullu, kuin poltat ihtes osaathan tuota siirtyä tulesta pois. Tämä oli se sepän tulen loitsu konsti siirtyä tulesta kauvemmaksiksi.”.*⁹³ Tarinassa kerrotaan, kuinka tempaus oli miesten aiheuttanut hilpeyttä. Paikkakunnalla olikin tämän tapauksen jälkeen jäänyt elämään sanonta: *”Ei polta enempi kuin Jylhän sepän tuli”.*⁹⁴ Tarinassa korostuu sepän huumorintaju, ja jopa tarve osoittaa oma nokkeluus. Tarinassa on olennaista se, että kylän miehet olivat halunneet testata Jylhä-sepän taikavoimia. Varmasti osa miehistä oli uskonut hänen yliluonnollisiin voimiin ja osa ei, mutta leikkiin oli kuitenkin ryhdytty. Jonkinlainen tausta-ajatus heillä oli varmasti ollut siitä, että sepillä voisi olla jotain sellaista tietoa tulen käsittelystä mitä tavallisilla ihmisillä ei ole. Tarina osoittaa humoristisella tavalla, että tällaista tietoa sepällä olikin, kun siirtyy tulesta pois ei tuli enää polta.

3.3 Pajanhaltija vai tulenhaltija?

Tarinoita joissa mainitaan pajan- tai tulenhaltija, löytyi SKS:n arkistosta yhteensä 21 kappaletta. Kyseistä aineistoa tulkittaessa tulee pitää mielessä, että haltioihin uskottiin Suomessa yleisesti varsin laajalti aina 1800-luvulle asti. Aivan kuin kaikissa muissakin kansanuskoon liittyvissä uskomuksissa, syrjäkylillä ja erämaissa uskomukset elivät pidempään kuin kaupungeissa. Sana haltija kertoo jo itsessään, että kyseisen olennon uskottiin hallitsevan sitä paikkaa, mihin hänet liitettiin. Toisaalta edelleenkin esimerkiksi sanat hallitsija, hallita, hallinnoida liitetään samantapaiseen ajatukseen, missä jokin on jonkun hallussa. Haltijoita siis uskottiin olevan ja niille myös saatettiin uhrata ja niitä oli mahdollista puhutella. Pajanhaltijan ohella uskottiin myös pajanväkeen, joka ajateltiin asustelewan ahjon tuhkassa. Tästä syystä tuhkaa on joskus viety pelloille hyvän sadon toivossa. On myös arveltu, että erilaiset pelloilta tehdyt rautakuonalöydöt saattaisivat liittyä pajanväkeen.⁹⁵ Täytyy kuitenkin muistaa, että tuohon aikaan pellot toimivat yleisesti kaatopaikkoina, joten liian suoria tai pitkälle meneviä johtopäätöksiä on vaikea esittää. Pajanväki voidaan nähdä pajassa syntyneenä voimana, joka on sitoutunut tuhkaan tai esimerkiksi pajassa valmistettuihin esineisiin. Pajahaltija on sen sijaan pajaan rajoittuva ilmiö tai uskomus-olento, joka vertautuu muihin haltijoihin.

---

⁹³ SKS Pielavesi, Olli Partanen TK 71:63, 1961 (D201).

⁹⁴ ibid

⁹⁵ Jäppinen 2014: s.97.

Usein myös uskottiin, että sepillä oli pajassaan haltija, joka suojeli pajaa. Tämän pajanhaltijan lisäksi siellä saattoi asua myös tulenhaltija. Tämän lajityypin tarinoita aineistossani esiintyi seuraavasti: Tarinoita joissa pajanhaltijan uskottiin estävän varkauden tai aiheuttavan varastetun tavaran palautumisen pajaan löytyi viisi kappaletta. Yhdessä tarinassa pajanhaltija oli varoittanut seppää tulipalosta. Hyvä esimerkki varkauksia estävästä pajanhaltijasta on seuraavanlainen. Tuusniemeläinen Anna Smolander (s. 1887) muistelee Sirkka Korhoselle antamassaan lausunnossa seuraavaa: ”*Rantasalmella ol yks seppä. Sillä ol ovet selällääm ja paja muan tien varressa. Sanoo: Eihän siihen muuta tarvihe (ennen tehtiin kuolleen kirstun naulat pajassa) ensimmäisen naolan kun takkoo seinään, ei vie varkaat mitään.*”.⁹⁶ Saman kaltaisia tarinoita löytyy arkistosta muitakin. Yksi aineistoni varhaisimmista ruumisnauloihin liittyvistä tarinoista on Kaarle Krohnin talteen ottama, Juhana Tuovisen kertoma tarina Honkamäen Puumalan kylästä: ”*Seppä kun arkun nauloja tako, niin se löi ensimmäisen naulan aina pajan seinään niin kauan että 9 karttu niille nauloja 9:lle ruumiille. Sitte siihen kuulu haltija siihen pajaan tuloovan, jotta jos syrjänen asiaton mänöö, niin se kummitteloo siellä.*”.⁹⁷

Ruumisarkkujen naulat tosiaan taottiin noina aikoina sepän pajassa. Yleisenä uskomuksena oli, että seppä takoi ensin yhden naulan, jonka löi pajansa seinään. Tällöin uskomuksena oli, että tuonpuoleisen väki siirtyi myös pajaan. Tämä yhteys kalmanväkeen on looginen ja koska kansa totisesti pelkäsi kalman- ja tuonpuoleisen väkeä, saattoi tämä toimenpide estää varkauksia sepän pajasta. Krohnin talteen ottamassa tarinassa yhdistyy naulojen takomiseen myös neurologinen aspekti. Yhdeksän katsottiin olevan lukuna maaginen, koska se oli kolme kertaa kolme. Numeroon kolme liittyy runsaasti niin kristillisiä kuin esikristillistä symboliikkaa ja maagista varausta.⁹⁸ Sulo Haltsonen on kerännyt useita esimerkkejä numeroihin ja kuvioihin liitetystä maagisista uskomuksista, tutkielmassaan *Suomalaisista taikamerkeistä*. Haltosen mukaan numero kolme sekä yhdeksän esiintyvät usein erilaisissa yhteyksissä: Usein siten että jotain asiaa tehtiin kolmesti tai yhdeksän kertaa. Usein myös jotain esinettä tai asiaa piti kerätä kolme tai yhdeksän, jotta maaginen vaikutus tuli esiin.⁹⁹

---

⁹⁶ SKS Tuusniemi Sirkka Korhonen 327,1950 (D262).

⁹⁷ SKS Kaarle Krohn 10642,1885 (g901).

⁹⁸ Haltsonen 1936: s.12,15,50.

⁹⁹ Haltsonen 1936: s.12,15,47,50,52.

Lisää viitteitä arkunnauloihin ja tuonpuoleiseen väkeen antaa seuraava tarina. ”*Tiällä Riäkkylän Hernevuorassa olivat kerran Asikaisen talossa kulleet kummituksen takomista pajasta. Se ol pitkä ja leveä pajan haltija, joka siellä takoi nauloja kuin ruumiskirstuun, nauloiksi ikään, mutta kun otettiin kaikki naulat poikkee sielt pajalt, ei haltis enää näyttäytynä, eikä kalketta sen koomin kuuluna, vaan talosta het kuol isäntä.*”¹⁰⁰

Kertomus antaa ymmärtää, että pajanhaltijan uskottiin liittyvän ruumiinnaulojen lyömiseen pajan seinään ja haltijasta voitiin päästä eroon poistamalla naulat seinästä. Tarinassa käy kuitenkin ilmi, että näin toimiessa seuraukset saattoivat olla kohtalokkaat.

Pielaveden alueelta, vuodelta 1947 taltioidussa tarinassa seppä Karhunen, joka oli tuolloin ennättänyt jo 72 vuoden ikään muisteli seuraavaa: ”*Seppä Hiltusvaenaan pajassa ei lukkoa millonkaa. Pajusem piässä. Ottaneet uamulla sahan aekaseen. Eljas Hottinen mukana. Se saha rupes huutamaan. ”Piä ryökäle raspis” ja viskas takasin pajjaa.*”¹⁰¹ Karhunen jatkaa: ”*Hoppeesormus panna kuolleen vasempaan nimetömää sormee, pittee siellä 3 vrk, ottoo sittem poes ja viijä huoneeseen, niin ei varasta mittää. Näe kerto appi-vaenoo.*”¹⁰² Tarinan alkuosassa kerrotaan, kuinka varas oli yrittänyt viedä pajasta sahaa mutta saha oli alkanut huutaa, ja varas oli tästä pelästyneenä heittänyt sen takaisin. Tarinan loppuosassa kerrotaan, kuinka saadaan kalmanväki suojelemaan omaisuutta. Kertomuksessa kaikki viittaa tuonpuoleiseen, esimerkiksi vasen käsi, johon sormus kehotetaan laittamaan, on suomalaisessa kansanuskossa mielletty tuonpuoleiseksi samoin kuin itse vainaja. Myös maaginen luku kolme esiintyy Karhusen tarinassa. Kansanuskon mukaisesti tällöin sormus varasi itseensä kalmanväkeä, joka tarinan mukaan uskottiin suojelevan varkailta. Kenties kertoja uskoi seppä Hiltusen pajassa olleen tällainen sormus, koska hän on kertonut tarinat peräkkäin, ikään kuin kertoja selittää sormuksen tärkeyttä ja mahtia tarinan kuulijalle.¹⁰³

---

¹⁰⁰ SKS Rääkkylä, Nelma Strömberg 278, 1938. (q915).

¹⁰¹ SKS Pielavesi, A Sonninen 124, 1947 (D262).

¹⁰² ibid

¹⁰³ Pulkkinen 2014: s.43-46.

Tarinoista kävi ilmi, että tuolloin uskottiin, että pajanhaltijat saattoivat myös avustaa seppää töissään. Jopa silloin, kun seppä ei itse ollut pajassa, saattoivat pajanhaltijat tehdä töitä sepän puolesta. Seuraavassa tarinassa käy selkeästi ilmi, millaista väkeä sepän pajassa kansan mukaan uskottiin oleva. ”*Seppä Elias Kirsilä kertoi, että hänen isänsä joka myös oli seppä, oli saanut pajaansa sellaisen haltijan joka auttoi seppää pajatehtävissä, mutta vieläpä talonkin asioissa. Äkkinäisissä sairauksissa sai pajahaltijalta avun.*”¹⁰⁴ Elias Kirsilä muistelee isänsä myös kertoneen seuraavaa: ”*että alasimen väki on voimallisempaa kuin esim ”lasturanteen” väki. Sillä kirveet ja muut teräaseet tehdään pajassa ja lasturanteella niitä käytetään.*”¹⁰⁵ Kertomuksessa lasturanteenväen katsotaan liittyvän puuseppiin, jotka käyttävät taottuja rautatyökaluja. Kansanperinteessä lasturanteenväen uskottiin asuvan katonrajassa. Tämä uskomus saattaa olla lähtöisin puuseppiin liittyvästä väestä.

Tarinoista kerrotaan myös, että pajanhaltioiden takoessa kuului luonnollisesti takomisenääniä. Takomisen ääntä, ilman fyysistä takojaa eli seppää, ei kansan parissa katsottu positiiviseksi enteeksi. Aineistoni pohjalta voidaan todeta että, taontaa pidettiin yhtenä kuoleman enteistä. Kahdeksassa tarinassa mainitaan nimittäin suoraan, että pajan takoessa tyhjää uskottiin sen enteilevän kuolemaa. Kun ottaa huomioon, että pajanhaltija tarinoita aineistossani oli 21 kappaletta, edustaa nämä kahdeksan tarinaa jo merkittävää osaa (39%) tämän lajityypin tarinoista. Tämän lisäksi kahdessa tarinassa kertojat toteavat tyhjää takomisen aiheuttavan onnettomuutta. Tämän kaltaisia tarinoita on arkistoitu eri puolilta Suomea. Rautalammin pitäjän Kärkkäälän kylässä vuonna 1946 talteen otetussa tarinassa Iida Liimatainen (s. 1872) kuvaa asian näin: ”*Timolan haltija Kärkkäälän kylässä takoi aina kuoleman tapausten edellä pajassa. Sanottiin että haltija takoi kirstun nauloja. Kerrankin kuului takominen virran yli. Kun sieltä tultiin katsomaan, oli paja tyhjä.*”

106

Pajanhaltijoiden takomisesta käytetään usein termiä takoa tyhjää. Kun otetaan huomioon uskomus, että tämän katsottiin liittyvän kuolemaan, saattaa olla mahdollista, että sanonta lyödä tyhjään, jättää välistä tai potkaista tyhjään ovat alun

---

¹⁰⁴ SKS Evijärvi, M. Järvinen TK 29:4, 1961, Eliäs Kirsilä. s.1 (q901).

¹⁰⁵ ibid

¹⁰⁶ SKS Rautalampi, Otto Harju 3027, 1946, Emäntä Iida Liimatainen (q905).

perin tulleet sanasta takoa tyhjää. Se, että sydän takoo tyhjää tai jättää lyömästä, kuulostaa hyvin läheiseltä takomisviittauksen kanssa.

Seppien uskottiin tulevan hyvin toimeen pajahaltioiden, sekä tulenhaltijan kanssa. Luonnollisesti ajateltiin myös raudanväen siirtyvän seppiin. Kun muistetaan, että kansa uskoi haltijoihin, sekä siihen että kaikella olevalla oli oma väkensä, täytyi kansan mielessä seppien oltava väekkäitä henkilöitä, jotta he pystyivät käsittelemään näitä aineita. Pajahaltioihin liittyvä kuoleman enteellisyys näkyy selkeästi aineiston tarinoissa. Kuoleman enteet ja tarve ennustaa tulevaa olivat hyvin normaaleja tuon ajan Suomessa. Tarinoiden pohjalta on nähtävissä, että tulenhaltijan uskottiin hallitsevan nimensä mukaan tulta. Hänen uskottiin olevan sidottu tuleen ja määrittelevän tulen palamista. Tästä syystä tulenhaltijaa, toisin sanoen tulta kuului kunnioittaa ja ennen kaikkea pyrkiä elämään ja toimimaan niin, ettei suututtanut tulenhaltijaa. Pajanhaltijoita kuvaavissa kertomuksissa usein kerrottiin, kuinka pajanhaltijat auttoivat seppää työssään. Toisin kuin tulenhaltijaan, joka tuli tulen mukana, pajanhaltijan saattoi hankkia itselleen, mikäli sellaista ei pajassa entuudestaan ollut. Pajahaltijan hankintaan liittyy usein kalmanväkeen, eli luja yhteys kuolemaan. Helpoimmin pajanhaltijan sai ruumisnauloja takomalla, tällöin ei tarvinnut varsinaisesti olla kosketuksissa itse vainajien kanssa.

3.3.2 Tulenhaltija

Kansankertomuksissa tulenhaltija kuvataan joko naiseksi tai mieheksi. Naispuolinen haltija koettiin usein lempeänä, kun taas mieshaltija koettiin ankarana. Näin on myös Saarijärveltä vuonna 1933 kerätyssä kertomuksessa, jossa Anna-Stiina Heimonen, tuolloin 80 vuotiaana muistelee isänsä kertomuksia. *”Tulenhaltija isäni kertoi usein kotona, että tulellakin on haltija. Hän oli monesti nähnyt sen. Toisinaan se oli naik’nen, toisinaan mies. Nainen oli lempeämpi ja hyvätatoisempi, mies sitä vastoin kovempi.”*¹⁰⁷ Tulen asema suomalaisessa yhteiskunnassa oli hyvin pitkään erittäin tärkeä. Tulen merkitys ruuan valmistuksessa ja ennen kaikkea valon ja lämmön tuojana tuli oli elintärkeä. Tulta kunnioitettiin ja tapana olikin, että tulta ei saanut sammuttaa likaisella vedellä, jotta tulenhaltija ei suuttuisi.¹⁰⁸ Tulta piti muutoinkin

---

¹⁰⁷ SKS Heikki Haavio 22 1933 (G111).

¹⁰⁸ SKS Albert Rautiainen 634 1938 (g111).

kunnioittaa, muuten tuli saattoi suuttua. Esimerkiksi tulelle tuli puhua kunnioittavasti, eikä sitä saanut kirotta, vaikka tuli ei ottaisi syttyäkseen. Tästä esimerkkinä mm. Alma Kinnarin kertomus, miten hänen mummonsa opetti, ettei tulta saanut manata. ”*Eräs tyttö oli ennen Lammilla usein kironnut tulta kun ei saanut sitä syttymään lieteessä (liedessä)*¹⁰⁹. Äiti varoitti. *Mutta ei siitä ollut apua. Ja niin kävi sitten kerran, että tuo tyttö paloi riihen syttyessä tuleen riihen sisällä. Kansa uskoi silloin, että tuli kosti kiroilijalleen.*”¹¹⁰

Viitteitä tulenhaltijan oleskelusta sepän pajassa antaa Liperistä peräisin oleva kansankertomus. ”*Iso-isäni iso-isä on ollut seppänä Liperissä. Jos vieraat menivät pajaan ja tekivät omin luvun tulen, ei rauta ruvennut kuumenemaan. Tähän oli syynä se, että tulenhaltija, joka on voimakkain kaikista haltijoista ja seisoo sepän alasimen vieressä, ei sallinut vieraiden tulevan takomaan sepän pajaan.*”¹¹¹ Kyseisessä uskomustarinassa tulenhaltija kuvataan vahvimaksi kaikista haltijoista. Tulenhaltijan vaikutusalueeksi tarinan mukaan jää tulenhallinto. Tässä tarinassa ei kerrota, että tulenhaltija avustaisi seppää töissä, mikä on yleistä pajahaltioita käsittelevissä tarinoissa.

Jouni Jäppinen mainitsee kirjassaan yliluonnollisen toimijan, *pajaturrin* jonka kerrottiin asustelleen ahjon takaosissa. Pajaturri, joka tunnetaan myös nimillä *pajasirkka*, *pajatorakka*, *ahjotoukka* aiheutti harmia ahjohitsauksessa. Kirveen valmistusprosessissa, kappaleiden ahjohitsaamisen aikana, saattoi käydä niin, että rautaosat kuumenivat liikaa. Nykyään tiedetään, että ylikuumenemistaan rauta kappaleet oksidoituvat, jolloin ne eivät tartu toisiinsa ja kirveen valmistus epäonnistuu. Koska tietämys raudan oksidoitumisesta ei ollut tuolloin tiedossa, uskottiin pajaturrin syöneen kirveen.¹¹² Tämän tapainen ajattelu oli loogista omana aikanaan. Koska mitään näkyvää tai konkreettista syytä kirveen tuhoutumiseen ei ollut silmämääräisesti nähtävillä, oli luonnollista, että ihmiset antoivat asialle yliluonnollisen selityksen. Varmasti kokeneille sepille tuli käytännön kokemuksen myötä selväksi oikean lämpötilan vaikutus kappaleeseen. Pajaturri selitys on

---

¹⁰⁹ Alkuperäisessä tekstissä luultavasti murre tai kirjoitus virhe. Asiayhteydessä tarkoitetaan mitä ilmeisimmin liedessä. Lietessä eli lietettä on varmasti ollut vaikea saada syttymään mutta en usko että tästä on kyse tällä kertaa.

¹¹⁰ SKS Kinnari Yrjö KRK126:285 (g111).

¹¹¹ SKS KRK Pielisjärvi, 170. Saarelainen, J.V. 120 (g1111).

¹¹² Jäppinen 2014: s.53.

saattanut toimia myös eräänlaisena selityksen epäonnistuneelle työlle, sillä seppä ei itse tietenkään tehnyt virheitä.

Saman tapaisina selityksinä voidaan pitää pahaa silmää, joka saattoi pilata taoksen täysin. Jäppinen mainitseekin, että varsinkin vähemmän taitavien seppäkollegoiden pahat katseet olivat erittäin vaarallisia. Näiden tuhkaseppien tai poroseppien kateellisten katseiden lisäksi, kilpaileva seppä saattoi tiputtaa ahjoon vaskinapin tai hevosen lantaa. Näiden uskottiin varmuudella pilaavan taonnan kyseisessä pajassa.¹¹³ Kuten tulenhaltijaa koskevassa osiossa kävi ilmi, tulenhaltijaa kuulu kohdella kunnioittavasti. Ajatus hevosenlannasta tulisijassa onkin katsottu olleen suoranainen loukkaus tulenhaltijaa kohtaan. Tiedetään, että karkaisuvesi saatettiin myös pilata jauhoilla tai saippualla.¹¹⁴ Sepän työssä karkaisu on kriittinen vaihe onnistuneen lopputuloksen kannalta. Mikäli karkaisussa menee jotain vikaan, on tehty työ kokonaisuutenaan pilalla. Tämän takia karkaisuun on suhtauduttu ja suhtaudutaan nykyäänkin erityisellä vakavuudella ja jännityksellä.

3.4 Seppä ja piru

Tarkasteltaessa tarinoita, joissa seppä ja piru kohtaavat, tulee ottaa huomioon muutamia terminologisia seikkoja. Vanhassa suomalaisessa uskossa pirulla on luultavasti ollut erilainen merkitys, kuin mitä on myöhemmin Suomeen rantautuneella oikeaoppisella kirkollisen opetuksen pirulla.¹¹⁵ Aineistossani piru linkittyy kuitenkin jo hyvin vahvasti saatanaan tai ainakin kristilliseen paholaiskäsitykseen. Jari Jäppinen toteaaakin kirjassaan *Pajan hämärästä*, seuraavasti: ”Sepän rooli muuttui keskiajalla, kun kirkko otti pajan silmätikukseen.” Tämä silmätikuksi joutumisen syynä Jäppinen katsoo olleen sen, että seppien katsottiin olevan ahjon tulipesän kautta yhteydessä sarvipäihin ja demoneihin.¹¹⁶ Toisaalta myös se, että kansan tuohon aikaan usein tiedetään edelleen kääntyneen sepän puoleen, kun oli tarvetta erityiseen taikuuteen tai yli-inhimilliseen ongelmanratkaisuun. Loogisesti ajatellen seppä oli kirkon näkökulmasta kilpailija,

---

¹¹³ Jäppinen 2014: s.54.

¹¹⁴ Jäppinen 2014: s.54.

¹¹⁵ Pulkkinen 2014: s.89-90,165-166.

¹¹⁶ Jäppinen 2014: s.76.

joka ratkoi tuonpuoleiseen liittyviä ongelmia jopa paremmin kuin kirkko. Kirkon suhtautuminen seppiin on saattanut myös lisätä sepän tietäjämainetta.

Seppien voimakas kyky vastustaa pirua tulee esille erinomaisesti muutamissa aineistoni tarinoissa. Yhteistä näille on seppien kova luonto, joka ei kavahda, vaikka piru saapuukin pajaan, lisäksi jonkinlainen nokkeluus ja raudan maaginen mahti korostuvat tarinoissa.

Kivijärven Heinolahden kylästä vuonna 1937 talteen otetussa tarinassa Heikki Kolehmainen (s. 1876) kertoo seuraavaa: *”Kerran oli piru matkoillaan joutunut sepän pajaan, missä seppä oli ollut parhaillaan takomassa, ja pyytänyt seppää tekemään itselleen hevosenkengän. Mutta vaikka piru oli ollut aivan ihmisen hahmossa, niin oli seppä tuntenut sen housun raosta ulospistävästä hännästä. Seppä oli kuumentanut terävän rauta-rassin kuumaksi ja työntänyt sen pirun silmään. Piru oli lähtenyt ulvoen pajasta- ja sen perästä se on aina pelännyt ja vihannut kaikkia seppiä. Sanotaan että piru on niin suutuksissa sepille, ettei se huoli niitä helvettiin.”*¹¹⁷

Tässä tarinassa korostuu sepän kylmähermoisuus ja määrätietoisuus, mutta myös kyky suorasukaiseen ongelmanratkaisuun. Lisäksi tarinassa raudalla on keskeinen ja korostettu rooli. Lisäksi kertomuksessa annetaan selitys sille, miksi sepät eivät voi joutua helvettiin.

Vihdin alueelta on taltioitu tarina vuodelta 1938, jossa piru oli löytänyt hevosenkengän ja halusi sepän asentavan sen kavioonsa. Tarinassa seppä tottelee pyyntöä, mutta kuumentaa raudan tahallaan tulikuumaksi. *”Sitten seppä kuumensi kengän ja naulasi sen tuli kuumana pirun kavioon vaikka tämä huusi ja voihki tuskissaan. Siitä asti on piru pelännyt löydettyä hevosenkengää ja karttanut ihmistä kellä semmoinen on.”*¹¹⁸

Kyseisen tarinan pohjalla saattaa hyvinkin olla legenda Dunstan pyhän (n. 925-988) tarinasta. Dunstan pyhä tunnetaan katollisen kirkon piirissä kellonvalajien, metallityöntekijöiden ja koruseppien suojeluspyhimyksenä. Legendan mukaan myös Dunstan pyhä naulasi pirulle kuumen hevosenkengän kavioon ja täten otti ylivallan

---

¹¹⁷ SKS: Jalmari Leppänen 34,1937 Heikki Kolehmainen s.1937 Kivijärven Heinolahden kylästä (E621)

¹¹⁸ SKS Vihti, Kaarlo Ranta 1071, 1938 (E621)

paholaisesta. Kansan parissa hevosenkengän onnea tuova ja pahaa torjuva vaikutus on uskottu liittyvän juuri tähän tarinaan. Toisessa tarinassa Dunstan pyhä vetää pirua nenästä kuumilla rautapihdeillä.¹¹⁹ On oletettavaa, että suomalaisessa perinteessä katolilainen pyhimystarina on saattanut kansan parissa kototyypittyä, muuntua paremmin kuvaamaan paikallisia oloja ja aikaa. Dunstan pyhä on mahdollisesti vaihtunut kansan mielissä sepäksi. Tämän kaltaiset muutokset tarinoissa olivat varsin tavallisia. Suomalaisissa kansantarinoissa seikkaillut Väinämöisen jalanjäljissä myös moni apostoli ja jopa itse Jeesus on pohjolassa tarponut menemään, mikäli kansantarinoihin on uskominen. Kirkon kanta kansanuskoon oli keskiajalta lähtien kaksijakoinen esikristillisiä uskomuksia kohtaan. Toisaalta teologisesti pakanuus tai jopa paholaisen palvonta olivat tiukasti kiellettyjä, mutta käytännössä kokemus oli osoittanut, että käännytystyössä tuli osittain pakostakin katsoa tiettyjä asioita sormien läpi.¹²⁰

Rantsilan Toppilankylästä taltioidussa tarinassa seppä kutsutaan kartoittamaan piru talosta. *”Muutamassa talossa oli ajettu piruja pois niin, että oli kutsuttu seppä keittämään tervaa suuri kiulullinen ja sekoitettu siihen kuumaa talia. Seppä oli kiivennyt sitten katolle ja huutanut piippuun: ”Täällä olis pirulle roppia”.*”. Piru oli kysynyt: *”Onko se edes kuumaakaan.”*. Tarinan mukaan seppä oli käkenyt pirua aukaisemaan suunsa ja kaatanut pirun suuhun kiulullisen kuumaa tervaa, jolloin se oli huutanut tuskissaan ja lähtenyt pois iäksi talosta.¹²¹

Yllä mainittu tarina poikkeaa muista arkistosta keräämistäni tarinoista siinä suhteessa, että kyseisessä tarinassa ei esiinny rautaa. Piru karkotetaan tervalla, jota pidettiin kansan keskuudessa mm. erittäin hyvänä lääkkeenä. Sepän rooli tarinassa on olla se henkilö, joka kaataa tervan pirun suuhun. Seppä onkin saattanut valikoitua tehtävään lujaverisyytensä ansiosta. Tarinasta tekee erittäin kiinnostavan juuri se toteamus, että seppä kutsutaan karkottajaksi tapauksessa, joka muutoin ei mitenkään liity sepän ammattiin. Tämän kaltaisen toiminnan katsoisin kertovan juuri sepän rinnastamisesta tietäjiin yhteisön sisällä.

---

¹¹⁹ Pulkkinen 2016: s.53; Flight 2004.

¹²⁰ Pulkkinen 2014: s.267-268,271; Heininen 1995. s.26-27.

¹²¹ SKS KRK 226 Rantsila, Toppila, Jorma 511. (E621-Q1601)

Sellaiset tarinat, joissa seppä ampuu aseella pirun, ulos pajasta olivat aineistossani myös hyvin edustettuina. Näillä on usein sama tarinnan kerronnallinen kaava, joskin pieniä vivahde-eroja niissä on nähtävillä. Esimerkiksi, maanviljelyä Elias Hertteli (s.1915) muisti yhden tarinan menneen näin: *"Seppä oli joutunut pirun kanssa tekemisiin. Määrä ajan kuluttua tuli piru noutamaan seppää. Seppä työnsi pyssynpiipun seinän raosta ja narrasi pahaan ryömimään pyssynpippuun sanoen, että se on pajatie. Piru ryömi ja ryömi sekä moitti, että on pitkä ja pimeä tie. Pimeä, pimeä, sanoi seppä, mutta tule vain, vai tahotkos, että valkase? Valkase velikulta, pyysi piru. Silloin seppä apua rojahdutti ja piru lensi ulos parkuen: Tuli ja leimaus, seppä ei huolita helvettiinkään."*¹²² Tarinan muissa versioissa piru saattoi pyrkiä pajaan sisälle ryömimällä avaimenreiästä sisään pajaan. Näissä tarinoissa sepät asettavat aseensa piipun avaimenreikään. Kummassakin versiossa seppä voittaa aina pirun: seppä osoittautuu tarinassa pirua nokkelammaksi. Nämä tarinat antavat myös selityksen sille miksi ajateltiin, etteivät sepät eivät pääse edes helvettiin.

Uskomustarinoista löytyy yksi sepän ja pirun kohtaaminen, jossa sepän konstit eivät yksi riitä ajamaan pirua pois. Tarina on tässä suhteessa ainutlaatuinen, sillä muissa kertomuksissa seppä taltuttaa tai karkottaa pirun aina omin avuin. Tarinan kertojana toimii Maijaliisa Heikintytär Kuorvedeltä, Kolosalmen kylältä, ja hän kertoo isänsä olleen se kyseinen seppä, jolle tämä tapahtuma oli tapahtunut. *"Kertojan isä oli Kolosalmen piilopirtin lähellä olevassa pajassaan takomassa n.s. Hevosien jaskaria. Kun seppä kuuli ilmassa kovaa kohinaa, hyppäs hän ulos pajasta kuuma rauta pihteissä ja näki arkun lentävän ilmassa, heitti seppä kuuman rautansa arkkua kohti ja sanoi "Mikäs perkele sinua ajaa." Silloin arkku putosi suurella rytinällä ja jäi suuren hongaa vasten pystyyn."*¹²³ Tarinassa kerrotaan vielä, että tämän seurauksena itse paholainen oli asettunut sepän pirttiin ja alkanut aiheuttaa ongelmia pirtissä seuraavalla tavalla: *"Rupes (piru) viskomaan palavia kekäleitä uunista ja uunin väliin laitettut puut viskoi pitkin tupaa ja kun seppä Heikki tuli tupaan ja heitti veistinpölkkynsä uuninväliin, heitti piru sen takaisin. Silloin ei auttanut mikään. Täytyi lähteä viisasta Tapania hakemaan piru pois ajamaan."*¹²⁴

Tarinassa Heikki-seppä yrittää aluksi voittaa pirun omin avuin ja onnistuikin tiputtamaan lentävän arkun taivaalta kuumalla raudan palalla. Tämän jälkeen piru

---

¹²² SKS Perho, Jänkä. Siiri Paananen TK 70:62. 1961. (E621)

¹²³ SKS KRK 58:39 kuorvesi, Kolosalmen kylä. Heinola Jaakko. s 1 (E621)

¹²⁴ ibid s 1-2.

kuitenkin otti sepän pirtin valtaansa ja asettui uuniin asumaan. Seppä yritti ajaa pirun pois mutta hänen voimansa ja taitonsa olivat loppuneet kesken. Tarinassa lähdettiin hakemaan ”viisasta Tapania” paikalle auttamaan. Hänen yhteiskunnallista asemansa tai oikea henkilöllisyyttä ei tarkenneta taltioidussa tarinassa. Jää myös epäselväksi, onnistuuko viisas Tapani kartoittamaan pirun. Poiketen muista aineistoni tarinoista, seppä pyrkii ratkaisemaan ongelman pirun kanssa ensin itse ja vasta kun seppä toteaa, että hänen omat taidot eivät riitä siihen, hän lähtee hakemaan apua. Tämä on poikkeuksellista aineistoni tarinoissa, muissa tarinoissa seppä esiintyy väekäänä henkilönä, joka ratkaisee ongelmat omalla toiminnallaan sekä tiedoillaan. Tarinasta voi päätellä että, kansan keskuudessa oli myös olemassa ajatustapa jossa kaikki sepätkään eivät kyenneet ratkaisemaan yli-inhimillisiä ongelmia. Voidaankin ajatella että, kansan keskuudessa toisia seppiä pidettiin maagisesti parempina kuin toisia, samaan tapaan kuin kansan uskotaan ajatelleen tietäjistä. Toiset tietäjät nähtiin väekkäämpinä kuin toiset.

Kangasniemeltä on taltioitu pitkä tarina vuodelta 1941, jossa piru pääsee riivaamaan Heskun-Mattia, paikkakunnan seppää. Tässä tarinassa seppä ei esiinny parhaassa valossa ja tarina korostaakin Heskun-Matin huonoja puolia. Tarina saa alkunsa, kun seppä oli takomassa vieraassa talossa. Kyseisessä talossa oli samaan aikaan ollut romaaneja vierailulla. ”*Mustalaisten lapset menivät tunnottomuudessaan, pieniä kun vielä olivat pajaan ja särkivät Heskun-Matin ruuvvinaskalin.*”¹²⁵ Tästä kimmastuneena seppä oli vaatinut romaaneilta korvaukseksi kolmea kappaa ruista, jota tarinan kertoja piti suurena hintana naskalista. ”*Tästä ahneesta teosta pääsi piru mustalaisten taikojen ansiosta häntä kiusaamaan*”¹²⁶ Sepän ahneus nähdään altistavana tekijänä sille, että Romaanien taikuuden ansiosta piru pääsi häntä riivaamaan. Tarina jatkuu seuraavasti: ”*Kun Heskun-Matti takoi pajassa näkymätön henkilö puhui hänelle mustalaisen ääneä: Kuus kappoo, Hesku sai, pitkin kylää kaikki joi.*”¹²⁷ Kertomuksessa tiedetään kertoa myös, että Heskun-Matti oli kova juoppo, joten tämä yliluonnollinen ääni puhui tässäkin asiassa totta. Se myös kertoi, kuinka suurella vaivalla nuo sepälle kerätyt maksut oli hankittu. ”*Mikä antoi armossaan, mikä viskas, vihoissaan, mikä pist (antoi) kourallisen, kuka kukon*

---

¹²⁵ SKS Kangasniemi. Oskari Nousiainen 293. 1941 s 1 (E621).

¹²⁶ ibid s 1.

¹²⁷ ibid s 1.

*nökallisen.”*¹²⁸ Nämä äänet olivat hankaloittaneet Heskun-Matin työntekoa, mutta vielä kovempia kokemuksia oli ollut luvassa. *”ilmestyi ahjon taakse hänen näkyviinsä kauniita mustalaistytöjä, jotka ilakoivat ja alastomina hyppien hokuttelivat: Herttanen kultanen Heskun-Matti, tie miun kanssa poikalaps: Herskun Matti sanoi heille: Ristityn K-pä ei sovi ristimättömän p-seeseen: Mutta mustalaiset kiusaivat Heskun-Mattia kaikella tavalla. Silloin Heskun-Matti otti vanhan Ruotsin kiväärin (Ruotsin sotaväen aikaisen kiväärin, joita on vieläkin joissain taloissa.) ja ampui sillä mustalaishenkiä kohti ahjon taakse. Nyt jättivät mustalaiset Heskun-Matin rauhaan.”*¹²⁹ Ainakin pajassaan seppä sai nyt olla rauhassa, mutta tarinan kertoi vielä uusista vastaiskuista sepälle. Tarinan mukaan Romanit olivat tehneet vielä sellaisen taian, että kun Heskun-matti oli ollut matkalla Isturvan-taloon, silloin oli tapahtunut seuraavaa: *” Hän yhtäkkiä näki tietä käydessään edessään järven ja oli pudota siihen, mutta asi käsillään rannan puista kiinni. Kun hän tarkemmin katseli, ei sillä kohtaa ollukaan mitään järveä.”*¹³⁰ Tarinassa seppä saa niskoilleen kirouksen, koska oli kertojan mukaan ollut ahne ja vaatinut kohtuutonta summaa korvaukseksi rikkoutuneesta ruuvinaskalista. Tarinan kertoja arveli, että itse piru oli riivannut seppää romanien kirouksen johdosta. Heskun-Matti oli luultavasti ollut perso viinalle, joten kaikki ahneudella saadut korvaukset oli juotu kylillä. Hän kuitenkin onnistui kartoittamaan piinaavat henkiolennot pajastaan ampumalla niitä ahjon tulen läpi tuliaseella. Ronski kielenkäyttö, jota tarinan talteenottaja oli sensuroinut, kuvastaa ehkä myös yleisemmin seppien karskia kieltä. Tarinassa on otettava huomioon, että seppä on luultavasti itse kertonut näitä tarinoita kylillä kulkiessaan. Koska tiedämme Heskun-Matin olleen alkoholisti saattaa osa tarinoiden henkiolennoista selittyä jo ihan pelkällä kohtuullisen voimakkaalla humalatilalla tai krapulahorkalla. Tästäkin huolimatta taltioidut tarinat on kerrottu täytenä totena, joka antaa ymmärtää, että ihmiset ovat niihin enemmän tai vähemmän uskoneet. Tarinassa on myös moraalisen opetustarinan piirteitä, jossa vääryydellä ansaitut korvaukset aiheuttavatkin sepälle myöhemmin vain harmia. Tämän kaltainen uskomusajattelu viittaa vahvasti suomessa vallinneeseen uskomukseen onnen jaollisuudesta. Koska Heskun-Matti oli saanut vääryydellä itselleen sellaista omaisuutta, mikä ei hänelle kuulunut, hän sai siitä rangaistuksen. Kun tarinaa on myöhemmin kerrottu eteenpäin, voidaan olettaa sen toimineen eräänlaisena opetuksena. Ahneudella on aina hintansa

---

¹²⁸ *ibid* s 2.

¹²⁹ SKS Kangasniemi. Oskari Nousiainen 293. 1941 s 3-4 (E621).

¹³⁰ *ibid* s 4.

ja kuten vanha sananlasku kuuluu, ”ahneella on paskainen loppu”. Niin myös tässä tarinassa seppä saa kiroukset niskaansa ja joutuu niiden kanssa elämään.

Tarina, jossa kristillinen vaikutus näkyy vahvimmin, on varsin tuore. Vuonna 1954 taltioitu tarina kertoo seppä Tuorinemestä ja pirusta. Tässä tarinan kertoja, Aatu Kauranen, Valtimon Pyhäjärveltä on ilmeisesti syntynyt vuonna 1901. Tarinassa seppä karkottaa pirun raamatulla ja omalla uskollaan jumalaan. Kertoja kuvailee aluksi seppä Tuornimeä seuraavasti: *”Täällä Pyhäjärvellä on ennen elänyt runoniekkana ja älyniekkana kuuluisaksi tullut seppä, Tuorniemi nimeltään. Hänen runonsa kulkivat ennen kansan suussa. Nyt niitä ei enää muisteta.”*¹³¹ Aatu Kauranen muistaa kuitenkin erään tarina jonka hän oli kuullut aikaisemmin. *”Piru on kerran ottanut näkyvän hahmon päällensä, niin kuin Lutheeruksenkin aikoina se otti ja mennyt sepä Tuorniemen pajaan. Kun seppä tuli työhön pajaan oli hänellä raamattu mukanaan. Piru oli alkanut kuulustella seppää ja luetella syntejä, pitänyt häntä tiukalla, kiusannut. Mutta seppä oli avannut raamatun ja lukenut sieltä vastaukset pirulle.”*¹³² Tämä pirun ja sepän teologinen kiistely oli kestänyt pitkään mutta lopulta seppä oli vienyt voiton. *”Kauvan oli siinä kamppailtu, mutta lopulta raamattuun uskonut seppä oli perinyt voiton.”*¹³³ Tarinassa seppä ei enää voittanut pirua raudalla tai tulella, vaan tarinassa seppä on omaksunut kristillisen opin ja voittaa pirun raamatun ja oman uskonsa avulla. Raamatussa tosin voidaan myös olettaa olleen väkeä. Kristillisissä esineissä nimittäin koettiin olevan oma väkensä, tästä esimerkkinä mm. ehtoollisleipien tai kirkkokynttilöitten käyttö taikuudessa.¹³⁴ Vaikka tarina onkin ainut laatuaan kerätyssä materiaalissa, voidaan olettaa, että ainakin kyseinen seppä oli omaksunut kristilliset perinteet. Tätä ajatusta tukee myös se, että tarina on taltioitu verrattane myöhään. Myös se saattaa selittää kristillistä maailmankuvaa ja tarinankerrontaa. Jotta saisimme laajemman käsityksen kristillisten tarinoiden laajuudesta, tulisi tutkia muitakin ammattikuntia ja heihin kohdistuvia tarinoita. Mikäli tarinoissa olisi nähtävissä muutos samansuuntaiseen kehitykseen, tarinoita vertaillen voitaisiin tästä vetää mahdollisesti isompia johtopäätöksiä. Yksittäinen tarina ei kuitenkaan anna siihen vielä mahdollisuuksia. Tästä huolimatta, tarina on erittäin mielenkiintoinen, sillä tässä seppä on edelleen sankarihahmo, joka vastustaa pirua, ainoastaan vastustamisen keinot ovat

---

¹³¹ SKS Valtimo. Siiri Oulasmaa 2706. 1954. s.1.

¹³² ibid s.2.

¹³³ ibid. s.2.

¹³⁴ Pulkkinen 2014: s.171,269.

muuttuneet. Pirua ei karkoteta enää kuumalla raudalla tai tervaa juottamalla ja aseella ampuminenkin on jätetty pois, kun raamatullinen tykkiarsenaali on otettu käyttöön.

3.5 Seppä parantajana

Kansanparannus on ollut Suomessa voimissaan pitkälti 1900-luvulle asti. On hyvä muistaa, että tuohon aikaan, vain suurimmissa kaupungeissa oli lääkäreitä ja usein kansa joutui itse hoitamaan omat vaivansa ja sairautensa. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Suomen alueella on ollut 1800-luvulla vain yksi lääkäri 41000 henkeä kohden. Vuosisadan loppuun tultaessa tilanne oli parantunut, mutta se oli vieläkin nykykäsitykseen verrattuna huono, koska yhden lääkärin harteilla lepäsi 7100 ihmistä.¹³⁵ Jane Tuovinen toteaaakin teoksessaan seuraavasti: ”*Kansanparantajiin turvautuminen oli siis pakon sanelemaa eikä vaihtoehtoisat kuten nykyään*”.¹³⁶ Massamme ei ollut 1600-luvulla vielä yhtään koulutettua lääkäriä, vasta Turun akatemian perustamisen myötä, vuonna 1641, maahan saatiin ensimmäinen virallinen lääkäri, kun lääketieteenprofessuuria alkoi hoitaa Erik Achrelius. Keskiajalla kansanterveydestä huolehtivat osittain luostarit ja kuntapapit. Papistolta oli kuitenkin evätty tietyt kirurgiset toimenpiteet, jotka vaativat verenvuodatusta. Tämän takia suurissa kaupungeissa parturit hoitivat usein verenlaskua ja suoneniskentää. Välskäreiksi kutsuttiin ihmisiä jotka toimivat lääkärin apulaisena tai omin päin tehden lääketieteellisiä operaatioita ilma lääkärin koulutusta.¹³⁷

Vielä 1970-luvulla maaseudulla oli tapana mennä korjauttamaan hampaita kiertelevälle hammaslääkärille. Lisäksi saariston ja takamaiden asukkailla ei ollut mahdollisuutta saman tasoiisiin palveluihin kuin mitä oli tarjolla kaupungeissa. Tästä syystä kansa paransi itseään siinä missä kykeni, joten myös tietäjien ja muiden parantajien puoleen saatettiin edelleen kääntyä.¹³⁸ Jane Tuovinen on luettellut ammattikuntia, joiden arveltiin tekevän myös kiertelevän parantajan toimia sivutoinään, oman ammattinsa ohessa. Näitä ammattien harjoittajia olivat rengit, kyläsepat, kulkukauppiaat, räätälit ja pyykkärit.¹³⁹ Kyseisten ammattien kohdalla

---

¹³⁵ Saarivirta 2010: s.26,28-30.

¹³⁶ Tuovinen 1984: s.9.

¹³⁷ Muhonen 2012: s.35-36; Vuorinen 2010: s.199-201,213,231-232.

¹³⁸ Jäppinen 2014: s. 64-65.

¹³⁹ Tuovinen 1984: s.14.

yhdistävä tekijä saattaa olla juuri heidän liikkuva elämäntyylinsä ja tarve hankkia lisätienstejä parantajan kyvyillään. Joka tapauksessa näille parantajille on ollut merkittävä rooli kansanparannuksessa Suomessa aina 1900-luvun alkuun saakka. Toisaalta kansanparannus ei ole vieläkään hävinnyt suomalaisesta perinteestä, vaan sitä harjoitetaan vielä tänäkin päivänä. Nykyajan markkinoille on tullut myös uusia kansanparannusmuotoja ja uskomushoitoja kuten reikihoidot tai nykyisin muodikkaat enkelihoidot. Vuoden 2016 tiedebarometrissä todetaan, että huomattava osa Suomalaisista uskoo edelleen kansanparannukseen. Kysymykseen ”Ns.kansanparantajat omaavat tietoja ja taitoja, joita lääke- tieteellä ei ole”¹⁴⁰ vastauksissa 40 % olivat valmiita uskomaan, että väite oli jokseenkin tai täysin uskottava.

Akuuteimpia ongelmia ennen kunnollista terveydenhoitoa Suomessa olivat murtumat ja avohaavat. Tämän tapaisia traumavammoja varten Suomessa tiedetään olleen paljon verenseisauttajia, eli ihmisiä uskotiin pystyvät tyrehtyttämään verenvuodon katseen tai sanojen voimalla. Suomessa tunnetaan useita kertomuksia verenseisauttajista sekä muutamia tarinoita sepistä, jotka omasivat tämän taidon. Yksi tällainen oli Seppä Sievinen, joka asusteli Niivalan Taanilassa. Kertojan mukaan kerran oli tallirenki lyönyt kirveellään jalkaansa, tilanne oli niin vakava, että seppää lähdetiin hakemaan juoksujalkaa. Seppä Sievinen lähti tupaan katsomaan tallirengiä, jonka jalka vuosi verta. Hetken katsottuaan kertojan mukaan haava meni valkeaksi ja verenvuoto tyrehtyi.¹⁴¹ Tästä tarinasta jää arvailujen varaan se olisiko haava lakannut vuotamasta, ilman seppää. Saattaa myös olla hyvin mahdollista, että potilaalle olisi riittänyt vain sepän olemuksen näkeminen, sekä tunne ja tieto siitä, että seppä oli väekäs mies, jolla oli raudan synnyn salat hallussaan.

Tämän tapaisesta parantajan rauhallisuuteen ja lujahermoisuuteen, sekä potilaan uskomukseen parantajan kyvyistä perustuvasta toiminnasta on kirjoittanut Hannu Lauerma teoksessaan *Usko, toivo ja huijaus*. Lauerma käsittelee Grigori Rasputinin elämän vaiheita, sekä parannus menetelmiä tsaarinhovissa. Rasputinin tiedetään hoitaneen kruununprinssi Alekseinin verenvuototautia. Lauerma toteaa asiasta seuraavaa: ”Näissä arvioissa unohtuu kuitenkin se yksinkertainen tosiasia, että verenvuoto loppuu kyllä aikanaan, minkä lisäksi rauhoittavalla esiintymisellä on

---

¹⁴⁰ Kiljunen 2016: s.84,86.

¹⁴¹ Jäppinen 2014: s.67-68.

*oma verenpainetta laskeva vaikutuksensa.”*¹⁴² Lauerma huomauttaakin että, parantajan tai hoitavan henkilön olemuksella on merkitystä hoidon kannalta *”Maanteitä paljon kulkenut ja karua elämää nähnyt Rasputin oli tsarevitsille kirkuvia hovinaisia parempaa seuraa ilman ihmeitäkin ja tarpeeksi kova hermostunut odotellakseen rauhassa vuodon loppumista.”*¹⁴³ Aivan kuten Rasputininkin parannusmenetelmät linkittyvät vahvasti hänen omaan persoonaansa ja potilaan uskoon parantajan kyvyistä, voidaan Suomalaisten seppien ja kansanparantajien kohdalla ajatella toiminnan olleen saman tapaista. Tämä ei tietenkään sulje pois sitä tosiasiaa, että parantajat ovat saattaneet tehdä myös fyysisiä toimenpiteitä joilla potilaan vammoja tai tautia on pystytty hoitamaan. Kuitenkin tarinoissa joissa parantaja seisauttaa verenvuodon pelkällä katsellaan, joudumme harkitsemaan muunlaisia selitysmalleja, sekä teorioita.

Suomalaisessa kansanperinteessä verenseisautuksessa ja raudan aiheuttamien vammojen hoidossa uskottiin, että parantajan oli tiedettävä vamman aiheuttaneen raudan syntytarina. Tarinasta tuntuu olevan useita versioita, mutta idealtaan ja teemaltaan nämä kaikki ovat samanlaisia. Rauta on ollut alun perin taivaallista alkuperää, kuten *Kalevalan* yhdeksäs runo kertoo. Tämän lisäksi seppä Ilmarinen pakottaa raudan lupaamaan, että se puree vain kiveen ja halkoo vain puuta, mutta ei saa koskea ihmisiin. *Kalevalan* tarinassa, rauta lupaakin toimia näin, mutta myöhemmin pettää lupauksensa. Uskottiin, että jos rautaa muistuttaa antamastaan lupauksesta, niin silloin sen tekemät haavat alkavat parantua.¹⁴⁴

Seppien pajoissa tiedetään parannetun myös potenssia ja sukupuolitauteja. Kiteen alueelta, vuonna 1902 talteen otetun kertomuksen mukaan impotenssiin auttoi seuraavan lainen toimenpide, joka toteutettiin sepänpajassa: *”Jos miehen kalu oli lumottu, niin mies pajassa alasimen päällä paineli sitä vasaralla, sitten kusee luudan pannan läpi. Sitten seisoo.”*¹⁴⁵ Rääkkylässä on kyläsepällä ollut hallussaan loitsu, jolla on kertomuksen mukaan parannettu sukupuolitauteja. *”Tyyvitär tyyvien seppä, naisten vuojojen valaja- tie terskat tervehiksi, naisten vuojo valmihiksi, viien kiimakissan suonet, kolmen kollikoiran suonet yhdeksän orin suonet, yhden kalun ympärille, yhden avuksi. Syökse syöjätär pakohon, lemmon akka antimines. Syömästä*

---

¹⁴² Lauerma 2015: s.137.

¹⁴³ *ibid* s.137.

¹⁴⁴ Pulkkinen 2016: s.302,303; Pulkkinen 2014: s.329.

¹⁴⁵ Jäppinen 2014: s.68.

*kaluamasta. Puremasta jäytämästä. Tätä poikaa poloista. Miestä nuorta nousevaista. Luonnotar lumoisa tyttö. Ilman impyinen ihana. Anna mieltä miehen päähän. Ettei toisten se erehdy. Tuhman tyttären tulilla. Pahan vaimon valkehilla.”*¹⁴⁶

Yllä esitetyt loitsut voivat nykyihmisen mielestä tuntua naurettavilta ja arvottavilta. Nämä loitsu kuitenkin kertovat tuon ajan ihmisten maailmankuvasta erittäin paljon. Miehillä ja naisella koettiin olevan oma väkensä ja naisen ns. vitun vihat olivat pahinta sorttia miehelle. Tuon ajan tietämys genitaalialueista tai biologiasta ylipäättäänkään oli puutteellista verrattuna nykypäivään. Naisen sukupuolielimiin suhtauduttiin miesten parissa kaksijakoisesti. Ensinäkin niitä pidettiin suuressa arvossa ja verrattiin yleisesti teeren ja pyyn lihaan jota kansan parissa pidettiin suuressa arvossa. Toisaalta uskottiin, että naisen sukupuolielimen rakennusaineina olivat myös suden suu, karhun kämmenet ja ketun kieli. Pulkkinen huomauttaakin seuraavaa, ”Näitä eläimiähän maanviljelykulttuurissa pidettiin ilman muuta vahingollisina.”¹⁴⁷ Tämä kaksijakoisuus tulee esiin myös uskomuksessa vitun vihoja kohtaan, toisin sanoen naisen sukupuolielimet nähtiin väekkinä toisinaan vaarallisinkin. Tietämättömyys sukupuolitautien leviämisestä ja toisaalta mahdottomuus suojautua niitä vastaan oli omiaan aiheuttamaan harhaluuloja, sekä keksimään mielikuvituksellisia parannustapoja.¹⁴⁸ Edellisessä loitsun lopussa varoitellaan asiakasta ja toivotaan miehelle ”mieltä päähän”, jotta tämä ei enää toisten eksyisi ”tuhman tytön tulille. Pahan vaimon valkehille”. Halutessaan, tämän kaltaisessa toteamuksessa voidaan nähdä myös moraalinen näkökulma, sillä tautien uskottiin olevan lähtöisin usein tuonpuoleisesta.

Otto Harjun tallentama, Valde Hirvosen (s. 1888) tarina on erittäin yksityiskohtainen ja mielenkiintoinen. Oinoskylän Kemppaisella oli aiemmin asunut vanhapoika, isäntä Kemppainen. Hänellä oli ollut palveluksessaan nuori piika, joka oli yrittänyt päästä hänen emännäkseen. Isäntä oli tarinan mukaan kuitenkin jo niin turtunut yksin elämiseen, ettei välittänyt piian houkutuksista. Kun piika huomasi toivonsa menneen, oli piika kertojan mukaan syöttänyt vanhan pojan hulluksi. ”Kemppainen vietiin raivona Huttu-sepän luo. Seppä oli katsonut viinaan ja selitti, että nuori nainen oli

---

¹⁴⁶ ibid s.68.

¹⁴⁷ Pulkkinen & Linfors 2016: s.339.

¹⁴⁸ Björklund 2015: s.7,9; Pulkkinen & Linfors 2016: s.338,339; Pulkkinen 2014. s.331; Apo 1995: s.29,33-34.

syöttänyt Kemppaiselle jotain liharetkuja, joista tauti johtui.”¹⁴⁹ Huttu-seppä onneksi tiesi parannuskeinon. ”Piti Kemppainen yöllä viedä Karstuan kirkoon.”¹⁵⁰ Seppä vielä tähdensi että: ”Kemppaisen piti hänen kanssaan yhtä aikaa tasakäpälässä hypätä kirkon ovesta sisään. Ja ettei kirkossa saanut antaa kättä kenellekään.”¹⁵¹ Kirkolle saavuttuaan tarina jatkuu seuraavasti: ”Kirkon oven pohakka¹⁵² avasi puhaltamalla avaimen reikään. Seppä vei sairaan alttarille, antoi hänelle siellä ryyryn viinaa ja viinapalaksi kappaleen kuivattua käärmeen lihaa. Koko toimituksen ajan oli kirkko ollut kirkonväkeä täynnä. Kemppainen parani tydelleen tämän jälkeen.”¹⁵³ Tarina antaa meille hienon kurkistusikkunan Suomalaiseen kansanuskoon ja perinteisiin parannuskäsityksiin, sekä myös siihen kuinka tautien ja kirousten uskottiin tarttuvan ihmisiin tuona aikana. Taudin aiheuttaja oli ensin selvitettävä, jotta tauti voitaisiin parantaa. Huttu-seppä selvitti tarinassa taudin katsomalla viinaan. Itse parannus tapahtuu kirkossa, joka tuohon aikaan koettiin erittäin väkevänä paikkana. Risto Pulkkinen on kuvaillut, miten kirkkoväkeä käytettiin parantamiseen suomalaisessa kansanperinteessä, artikkelissa *With Ones Ass Ahead up into a Tree* Pulkkinen mainitsee parannus rituaalin toimitetun miltein samalla kaavalla, kuin edellä mainitussa kertomuksessa.¹⁵⁴ Kristinusko ei syrjäyttänyt vanhaa kansanuskkoa, vaan kansan parissa nämä molemmat uskomusperinteet kulkivat sulassa sovussa rinnakkain, kirkko koettiin väekäänä paikkana jossa toimivat samat maagisen ajattelun lainalaisuudet.

Huttu-seppä antaa alttarilla Kemppaiselle viinaa ja käärmeenlihaa. Kumpikin aine on ollut tärkeässä roolissa kansanparannuksessa. Lisäksi tarinassa mainitaan, miten kirkko oli täynnä kirkon väkeä, jota katsottiin asuvan kirkoissa sen lattian alla. Tarina poikkeaa osittain yleisestä kansan uskomuksesta siinä, että yleisesti kirkonhaltijaa saatettiin kutsua tai manata esiin tarinan mukaisella tavalla. Yleisesti kansanuskon mukaan kirkolla oli kuitenkin vain yksi haltija eli se henkilö, joka ensimmäisenä oltiin haudattu kirkkoon. Joissain tapauksissa tämä saattoi olla myös eläin, kuten kissa tai kukko. Kirkkoväellä voidaan kuitenkin tarkoittaa myös hautausmaänväkeä, joka nähtiin kansan parissa vainajien harmaaksi massaksi. Toisinaan kuitenkin kirkonväellä on kansan parissa voitu tarkoittaa myös kirkosta saatua väkeä. Kyseisen

¹⁴⁹ SKS Kannonkoski. Harju Otto. 2221. 1938. (D506).

¹⁵⁰ ibid

¹⁵¹ ibid

¹⁵² Pohakka: Tietäjä, Voimakas ihminen, taikataitoinen.

¹⁵³ SKS Kannonkoski. Harju Otto. 2221. 1938. (D506).

¹⁵⁴ Pulkkinen 2016: s.464.

tarinan kertojan ajatus maailmasta saatikka termienkäytöstä emme voi varmuudella tehdä muuta kuin arvauksia. Tarinan luonteen ja kerrontatavan takia olen kuitenkin valmis esittämään valistuneen arvauksen, että tässä tapauksessa kirkkoväellä tarkoitetaan, nimen omaisesti kuolleiden ihmisten harmaata massaa. Tätä teoriaa tukee myös se, ettei tarinan mukaan kirkossa saanut antaa kättä kenellekään.

Taltioituun tarinaan on myös saattanut vaikuttaa kertojan virheellinen käsitys kirkonhaltijasta ja kirkkoväestä. Kuitenkin sen merkitys kertomuksen kannalta kirkkoon liittyvien tuonpuoleisten voimien läsnäolo on ollut siinä määrin merkittävä kertomuksen kannalta, että se on säilynyt tarinassa yhtenä voimakkaana osa-alueena.

Kirkkoväellä tarkoitetaan kansanuskomuksissa kirkossa asunutta väkeä, joka nähtiin usein kuolleitten ihmisten sielujen harmaana massana. Samantapainen väen tulkinta on kalmistonväki, joka uskottiin asuneen hautausmaalla. Tästä on käytetty myös termiä hautausmaanväki. Nämä molemmat väet nähtiin usein pelottavina, vaikkakin useimmiten harmittomina kanssaeläjinä, tosin kalmanväki saattoi heistäkin tarttua heikkohermoiseen ihmiseen. Kalmanväellä tarkoitetaan myös maagisena energiana eli väkenä. Tällöin kyseistä väkeä katsottiin esiintyvän joko suoraan kuolleeseen ruumiiseen tai esineisiin ja asioihin, jotka olivat olleet kosketuksissa ruumiin kanssa. Näitä ovat esimerkiksi hautausmaan multa, ruumiinpesuvesi, ruumislauta tai ruumisvaunuja vetäneen hevosen länget.¹⁵⁵

Yllä mainitussa tarinassa parannukseen johtavat taudin aiheuttajan tunnistaminen ja koska vanha poika Kemppaiselle on syötetty ”liharetkuja” piti tämä väki saada kumottua vielä voimakkaammalla väellä. Ympäristöksi Huttu-seppä valitsi kirkon, jossa kansa uskoi olevan väkeä. Lisäksi kirkkoon tuli mennä vielä yöaikaan ja sisälle piti hyppiä tasajalkaa. Kaikki siis tehtiin toisin kuin normaalisti. Tarinassa mainitut viina ja kuivattu käärmeenliha olivat molemmat väekkäitä aineita ja siten saattoivat toimia osana parannusriittiä. Kirkkoväen läsnäolon voidaan myös katsoa myös vaikuttaneen asiaan. Parannettavalle tilanne on varmasti ollut jännittävä ja selkeästi normeista poikkeava. Usein juuri normeista poikkeavalla käytöksellä on katsottu olevan maaginen vaikutus ihmisiin. Moniin loitsuihin kuuluu asioiden takaperin tekeminen tai asioiden tekeminen vastapäivään tai yöaikaan.

---

¹⁵⁵ Björklund 2015: s. 9; Koski 2010: s.241, 243-244; Pulkkinen 2014: s.181,188-189.

Kalle Rautanen (s. 1840) muisteli vuonna 1937 Huttu-sepän parantaneen myös kirkkoherra Steniuksen¹⁵⁶ poppakonstein. ”Kun Saarijärven kirkkoherra Tenijus sairasti pahasti jalkaansa ja se kävi Helsingissä ja jos missä tohtorissa eikä ollut apua. Niin Tenjus laittoi sanan Huttu-Sepälle, että tuli rovastikansliaan ja kun rovasti istui soututuolissa. Otti se molemmista korvista kiinni ja sylki tupakkisylyn vasten rovastin silmiä ja sanoi, että nin on teko, herra rovasti. Tenjus sanoi, että jos se niin on, niin antaa sen niin olla. Ja samalla Huttu-seppä sanoi, että rovasti on meinannut putota hautaan, kun on sitä raatoa hautannu ja rovasti muisti, että penkka lohkes ja meinas putota hautaan ja rovastin jalka heti parani.”¹⁵⁷

Tarinassa tulee hyvin ilmi, kuinka rovasti Stenius oli koittanut hoidattaa kipeytynyttä jalkaansa jopa Helsingissä asti tohtorilla eli koulutetulla lääkäriellä. Kun mikään ei ollut auttanut, joutui Stenius kääntymään noitana ja poppamiehenä tunnetun Huttu-Sepän puoleen. Mikäli uskomme tarinan aitouteen, avun pyytäminen ei varmastikaan ollut rovastille helppoa. Huttu-sepän parannustoiminta perustui kansanparannuksen perusolettamukselle, jossa taudin syy on selvitettävä, jotta parannus on mahdollista. Taudin aiheuttajaksi selvisi kalmanväki, joka oli tarttunut rovastin jalkaan, tämän lähes pudottua hautaan. Tämän tapaisia uskomustarinoita on esitetty runsaasti muissakin yhteyksissä, joissa uskottiin, että tauti paranee, kun taudin aiheuttaja selvitetään.

Huttu-sepän toiminta oli taatusti säikäyttänyt rovastin pahemman kerran, tupakkamällin naamalle sylkeminen oli varmasti myös herättänyt rovastissa kummastusta ja ehkä jopa inhoa. Tämä on osittain voinut vaikuttaa siihen, että rovasti ainakin väitti parantuneensa. Tuskin hän kirkon miehenä olisi altistanut itseään uudelleen sylkykupin asemaan.

Toisaalta tarinasta tekee mielenkiintoisen juuri se, että rovasti joutuu kääntymään kansanparantajana ja noitana tunnetun henkilön puoleen. Kansan parissa tarinaa on ainakin kerrottu totena, jolloin voidaan katsoa Huttu-sepän olleen niin kristillistä uskoa kuin silloita nykyaikaista lääketiedettä etevämpi parantaja. Koska

---

¹⁵⁶ Tarinassa viitataan ilmeisimmin Kirkkoherra Kari Kristian Steniukseseen (1816-1884) joka hoiti Saarijärven kirkkoherran virkaa 1853 lähtien.

¹⁵⁷ SKS Karstula. Albert Rautiainen. 52. 1937 (D913).

kansanomaisen ajattelun mukaan tuonpuoleisen aiheuttamien tautien parantaminen edellytti sitä, että parantaja oli kontaktissa tuonpuoleisiin voimiin, ei lääkäri tämän logiikan mukaan olisi edes voinut parantaa rovastia.

Aineistosta nousee esiin vielä yksi tapaus, jossa Huttu-seppään uskotaan parantaneen ihmisen. Kyseinen tarina on taltioitu Kannonkoskella vuonna 1938 ja tarinan kertojana on ollut Juho Tarvainen (S. 1871). Kertoja muistelee seuraavaa: ”*Huttu seppä paranti hulluja ja sellaisia joita kirkko väki hätyytti.*”.¹⁵⁸ Kertomus jatkuu siten, että kerran Hämeenlinnan läheltä oli tuotu potilas Huttu-seppän luokse hoidettavaksi. Tätä matkaa voidaan tuohon aikaan pitää merkittävänä, sillä nykyiselläkin tieverkostolla matkaa kertyy reilut 260 kilometriä. Tarina jatkuu seuraavasti: ”*Hullu oli raivohullu että se piti pitää rautoissa. Kun hullun tuojat tuli Huttuniemeen kysyivät ne pihalla että onko tämä se paikka. Johon Huttu seppä sanoi on.*”.¹⁵⁹ Huttu-seppä oli tiennyt mistä kyseinen potilas oli kotoisin ja oli tämän jälkeen käskennyt päästämään miehen irti, mihin kuljettajat eivät aluksi olleet suostuneen vedoten potilaan mielenterveyteen. Huttu-seppä oli kuitenkin vakuutellut ottavansa täyden vastuun potilaasta. Kuljettajat olivat irrottaneet raudat ja potilas oli kävellyt rauhallisena sepän luo. Kertomus jatkuu kuvauksella parannustavasta, jota Huttu-seppä käytti kyseisessä tapauksessa: ”*Seppä antoi miehelle viinaa jossa oli taikoja. Sitten seppä komenti miehen rupeamaan maata aamuun asti. Kun mies oli maanut aamuun oli hän niin viisas ettei koskaan ja muisti kuinka hän ois hulluna pahaa tehnyt ja tappanut ihmisiä.*”.¹⁶⁰ Kuljettaja olivat kertomuksen mukaan tämän jälkeen kysyneet Huttu-sepältä hintaa parannus työlleen, mutta Huttu-seppä oli kieltäytynyt tätä sanomasta. Tämän takia olivat kuljettajat sopineet, että jos vielä mies kotipuolessakin pysyy terveenä, he lähettäisivät sieltä palkkion. Tarinan mukaan kuukauden kuluttua oli Huttu-sepälle lähetetty Hämeenlinnasta 50 markkaa palkkio, mikä tuohon aikaan oli ollut huomattava summa rahaa.¹⁶¹

Seppien puoleen käännettiin myös hammaskivun iskiessä, mutta mitä luultavammin vasta kun hätä oli jo suurin. Kansanparannuksessa hammassärkyä tiedetään hoidetun monin tavoin, esimerkiksi ruumislaudasta vuoltujen tikkujen uskottiin helpottavan

---

¹⁵⁸ SKS Kannonkoski. Rautiainen.A. 1938. Juho Tarvainen (s.1871). D506 s.1.

¹⁵⁹ ibid s.1-2.

¹⁶⁰ ibid s.3.

¹⁶¹ ibid s.4.

hammassärkyä.¹⁶² Äärimmäisenä, joskin luultavimmin ainoana toimivana hammassäryn poistajana oli hampaiden poistaminen. Tätä virkaa tiedetään seppienkin hoitaneen. Turun seudulta on säilynyt kertomus vuodelta 1899, jossa matkamies on tullut sepän pakeille hammassärkyä valitellen ja tiedustellut voiko seppä auttaa asiassa. Tähän on seppä silloin todennut: ”*Ettenkö voisi... Ulos sen pitää tuleman, Waikka sitten koko leuka seuraisi mukana.*”¹⁶³ Suomalaisten seppien tiedetään myös valmistaneen niin sanottuja hampaanpoistoavaimia, toiselta nimeltään pirunkouria, jotka on alun perin kehitetty Euroopassa ja sieltä kulkeutuneet Suomeen. Pirunkouran ideana on ollut saada mahdollisimman pitävä otteen hampaan liukkaasta kiillepinnasta. Jouni Jäppinen epäileekin kirjassaan, että instrumentin tuotekehityskaaressa on melko varmasti sattunut myös kivuliaita epäonnistumisia, pihtien lipsahtaessa asiakkaan suussa.¹⁶⁴ *Uudenkaupungin Sanomissa* 18.3.1892 olleen kirjoituksen mukaan Englannissa asti tiedettiin, että ainoa henkilö, joka siellä kykeni ottamaan hampaan pois suusta, oli kyläseppä. Kyseisen kyläsepän kerrotaan käyttäneen toimenpiteeseen kyynäränpituisia pihtejä.¹⁶⁵ ”*noita pihtejä käytettäessä syntyi yleensä kaksi vastusta. Ensimmäinen vastus on siinä, että kuinka saada pihdit uhrin suuhun ja toinen taas siinä, kuinka saada pihdit sieltä ulos.*”¹⁶⁶ Kansa turvautui seppiin hammashuollollisissa asioissa, vaikka kyseinen seppä ei olisikaan muutoin toiminut yhteisönsä parantajana. Tämä johtunee luultavasti siitä, että sepillä löytyi niin instrumentit, voima ja uskallus tehdä kyseinen kivulias vaikkakin välttämätön toimenpide.

Joskus seppien tiedettiin käyttävän myös väekkäinä koettuja esineitä apunaan parannustoimissa. Yksi tällainen tarina koskee Hinsalan sepän hallussa ollutta veistä, jonka seppä oli saanut tarinan mukaan kasvatti-isältään. Tiedettiin, että veitsellä oli alun perin nyljetty hevosia ja tapettu käärmeitä, minkä takia siihen oli ajateltu varautuneen runsaasti väkeä. Vesilahdelta vuonna 1961 talteen kerätyn tarinan mukaan: ”*Kaikenlaiset iho-vammat parantuivat, ruupat sekä mielenjärkytykset ja monet taudit parantuivat, kun Taavettiseppä sekä hänen kuoltuaan hänen poikansa*

¹⁶² Björklund 2015: s.9; Koski 2010: s. 241, 243-244.

¹⁶³ Jäppinen 2014: s. 64.

¹⁶⁴ Jäppinen 2014: s.64.

¹⁶⁵ Kyynärä mitta yksikkönä ei ole standardisoitu vaan eri aikoina eri maanosissa sillä on tarkoitettu eri pituisia asioita. Kreikkalainen kyynärä on noin 46,28 cm. Roomalainen kyynärä 44,37 cm. Suomessa tiedetään käytetyn venäläistä kyynärää mittaa, joka oli noin 71,12 cm. Ruotsin kuninkaallinen kyynärä oli 59,34 cm. Tarinan kerronta ajankohta ja paikallisuuden takia olen valmis kallistumaan lähemmäksi 71 cm pihtejä kuin 44cm pihtejä.

¹⁶⁶ Jäppinen 2014: s.64-65.

*Seppä-Kalle syläistyään veitseen sivelivät sillä kipukohtaa, sanoen usko vaan, niinvaivas parantuu.”.*¹⁶⁷ Molemmat sepät olivat jo kuolleet, kun tarina tallennettiin. Seppä Taavetti oli kuollut noin vuonna 1890 ja hänen poikansa seppä Kallen oli toiminut ammatissaan vielä 1930-luvulla. Sitä mitä veitselle oli Seppä Kalen kuoleman jälkeen tapahtunut, kertoja ei osannut sanoa. Tarinan mukaan veitseen, joka oli itsessään rautainen, oli varautunut väkeä käärmeistä ja hevosista. Tämän lisäksi veitsellä oli nyljetty edellä mainittuja eläimiä, jolloin kuoleman läheisyyttä voidaan pitää myös vaikuttavana voimana. Tämän lisäksi molemmat sepät sylkäisivät veitseen, näin sepän oman väen voidaan myös uskoa siirtyneen veitseen. Sepät vielä kehottivat ”potilastaan” uskomaan parantumiseen. Kansan parissa kerrotuissa tarinoissa, joita tässä tutkimuksessa käsittelen, tämän tapainen toiminta korostuu. Sepän sanalla voidaankin olettaa olleen tutkimusaineistoni valossa merkittävä vaikutus. Päädyn tämän suuntaiseen hypoteesiin myös siksi, että mikäli seppien sanalla ei olisi koettu kansan parissa olleen merkitystä, tätä toimintoa tuskin olisi kerrottu näin tarkasti.

Aineiston pohjalta voidaan todeta, että seppien puoleen käännettiin silloin kun tiedettiin sepän omaavan parannustaitoja. Tässä suhteessa sepät vertautuvatkin kansan keskuudessa tietäjiin tai parantajiin myös silloin, kun tiedettiin sepän olevan ainut, jolla oli uskallus ja instrumentit vaivan hoitoon. Tarvittavien työvälineiden saatavuuden osalta selkein esimerkki lienee seppien toiminta hammashuollon palvelijoina. Toisilla sepillä uskottiin siis olevan selkeästi yli-inhimillisiä kykyjä aivan kuten parantajilla tai tietäjillä. Näitä kykyjä olivat parannuksen osalta veren seisautus, ja erilaisten mielenhäiriöiden hoito, josta yleisesti käytettiin nimitystä (Raivotauti). Myös sukupuolitautilien hoitomenetelmät tuntuivat kuuluvan sepän toimenkuvaan. Aineistosta ei noussut esiin, että sepät olisivat tarjonneet potilailleen mitään rohdoksia tai yrttivalmisteita. Viina tosin virtasi seppien pajassa parannusvoiteena sitäkin enemmän. Poikkeuksena voidaan kuitenkin todeta, että Huttu-sepän tiedetään syöttäneen potilailleen kuivattua käärmeenlihaa. Käärmettä pidettiin väekkäänä eläimenä, joka liitettiin tietäjiin. Taustalla uskomukseen saattaa olla perimätieto shamaanien apueläimistä, joista yksi tunnettu on juuri käärme. Uskallankin väittää, että parantamiseen liittyi enemmänkin uskomus seppien väekkyyydestä kuin heidän uskotusta kyvystään tuottaa lääkerohdoksia.

---

¹⁶⁷ SKS Vesilahti, Hinsala. Frans Kärki TK 52:127. 1961.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Aivan aluksi on todettava, että kaikki tässä työssä mainitut tarinat sijoittuvat Suomen syrjäseuduille eikä arkistoon ollut taltioutu lainkaan tarinoita kaupungeista. Teollistuminen oli jo lähtenyt käyntiin Suomessa, kun nämä tarinat kerättiin talteen, ja seppien asema kaupungeissa on ollut vähäisempi kuin maaseudulla ja syrjäisillä paikoilla. Lisäksi ruukkeihin asettuneet sepät eivät enää nauttineet samanlaista arvostusta kuin yksittäiset kyläsepät, vaan heidät nähtiin työläisinä, jotka tekivät työtään aivan kuten muutkin tehtaissa työskentelevät henkilöt. Syrjäseuduilla seppiä kuitenkin tarvittiin 1950-60 luvulle saakka, eikä sivistyksen tuoma epäily kaikkea yliluonnollista kohtaan levinnyt kovinkaan nopeasti kaupunkien ulkopuolelle. Tämä todennäköisesti johti siihen, että sepät säilyttivät asemansa maaseudulla ja syrjäkylillä pitempään kuin kaupungeissa.

Kuten tarinoista saatamme huomata, seppiin liittyy runsaasti tarinoita, jotka sisältävät yliluonnollisia piirteitä. Tällaisia kertomuksia kerääntyi työhöni yhteensä 97 kappaletta. Näistä käy ilmi selvästi, että seppiä on pidetty kansanuskomuksien valossa erittäin lujaverisinä henkilöinä, joiden puoleen on käännytty silloin, kun kansan omat taidot ja tiedot ovat loppuneet tai rohkeus on pettänyt. Sepät ovat taitaneet tulen ja raudan käsittelyn, jolloin heidän on kansantarinoiden valossa uskottu omaavan joitain sellaisia taitoja tai tietoja, joita ei normaalilla ihmisellä katsottu olevan.

Raudan tulo mullisti suomalaisen yhteiskunnan ja maanviljelyn aivan samalla tavalla kuin se oli tehnyt kaikkialla muuallakin maailmassa. Rautaa pidettiin kansan keskuudessa erittäin voimakkaana eli väekkäänä metallina ja eritoten sen uskottiin suojaavan pahalta. Parhaimpana todistuksena tästä pidän raudan syntytarinan liittämistä kansanperinteeseen. Niin sanotussa Kalevalalaisessa runoudessa ei rautaa ole voinut esiintyä muinaisista ajoista alkaen vaan se on täytynyt lisätä runouteen vasta raudan tultua tunnetuksi Suomessa. Mikäli uskomme, että tämä kalevalainen runoperinne on erittäin vanhaa perua, on rauta elementtinä lisätty siihen vasta kun sitä on alkanut esiintyä Suomessa ja kun sen käyttö on yleistynyt. Raudalle on siis kehittynyt oma myyttinen syntytarinansa. Se taas todennäköisesti toimi myöhemmin pohjana uskomuksissa, jotka liittyivät raudan aiheuttamien vammojen hoitoon. Voidaan myös ajatella, että raudan ylivertaisuus muihin metalleihin nähden

edesauttoi tällaista kehitystä. Raudan valmistus ja muokkaus olivat rautakauden alkuvaiheessa haastavia prosesseja. Vielä nykyäänkin taottu ja ahjohitsattu kirveenterä asettaa tekijälleen niin suuria taidollisia ja tiedollisia haasteita, että siihen ei kuka tahansa seppä pysty. Tämän takia voidaan olettaa, että jo muinoin seppiin onkin liittynyt myös arvostusta tämän maagisen aineen käsittelijöinä.

Toisiin seppiin on lisäksi liitetty uskomuksia parantajantaidoista. Tutkimukseni pohjalta voidaankin todeta, että parannustaitoisten seppien kohdalla kyse oli toisaalta aivan oikeasta kansanparannuksesta. Tämä käy ilmi seppien toimiessa hammashuollon parissa, vaikka toimenpiteet tuntuvat nykylääketieteeseen verrattuna brutaalilta puoskaroinnilta, eivät tuon ajan lääkäritkään olisii asiaa voineet paremmin hoitaa, koska usein hampaan poistaminen oli ainut hoitokeino.

Hammashoidollisissa tehtävissä aineistoni sepät eivät esiinny tietäjän tai parantajan roolissa, pikemminkin kertomusten pohjalta seppiä voidaan verrata välskäreihin, kun tarkastelemme hampaiden pois vetämistä. Toista laatua ovat kertomukset, joissa sepät parantavat tauteja mm. loitsujen avulla. Esimerkiksi sukupuolitauteja hoidettaessa on kertomusten valossa ilmiselvää, että kansa ainakin uskoi joidenkin seppien hallitsevan yli-inhimillistä tietoa. Myös tarinoissa, joissa sepät toimivat veren seisauttajina tämä asia on erittäin selvä. Seppä jos kuka tiesi raudan synnyn ja osasi muutoinkin käsitellä rautaa, jonka takia sepän luokse usein tultiinkin hakemaan apua, kun kirves oli lipsahtanut jalkaan.

Kertomuksissa, joissa sepät kohtaavat piruja on runsaasti variaatioita. Osa tarinoista ovat selkeästi kristillisperäisiä, kun taas osa tarinoista ammentaa juonirunkonsa syvältä kansanuskon perinteestä. Myös kirkon suhtautuminen seppiin näkyy joissakin tarinoissa. Tutkimusaineistoni pohjalta voin todeta, että kirkolla on ollut ristiriitainen suhde seppiin. Seppiä on ehdottomasti tarvittu kyläyhteisöissä, toisaalta kirkko on nähnyt sepän myös uhkana omalle arvovallalleen. Tutkimukseni ei kuitenkaan ole keskittynyt seppien ja kirkon välisiin suhteisiin; kuitenkin jatkotutkimusta aiheesta olisi mahdollista tehdä, niin aineiston runsauden kuin myös mielenkiinnon takia.

Kertomukset Huttu-Sepästä ja muista taikataitoisista sepistä, jotka toimivat sepän ammatin ohella tietäjinä tai taikureina, ovat monilta osin vaikeasti analysoitavia.

Tutkimuskysymykseeni nähden ongelmallista on saada selville, onko kyseiset sepät koettu kansan parissa taikataitoiseksi ammattinsa perustella vai olisivatko he olleet kansan mielessä taikataitoisia ammatistaan riippumattakin. Kuten jo olen yllä todennut, Huttu-seppä oli arvostettu teräseppä, mutta vielä enemmän kertomusten valossa häntä arvostettiin tietäjänkykyjensä takia.

Huttu-sepästä käytetäänkin kansankertomuksista tietäjänimen lisäksi myös termejä kuten 'taikuri', 'taikataitoinen', 'käärmeenlumooja' ja 'noita'. Huttu-sepän kohdalla on ilmeistä, että hänen tietäjänlahjansa katsottiin tulleen verenperintönä, ja jo syntymähetkellä voitiin todeta, että hänestä tulisi tietäjä. Sepän ammatti saattaakin olla valikoitunut Huttu-sepälle vain sattumalta. Toisaalta sepäksi ei ihan kuka tahansa voinut ryhtyä, vaikka haluaisikin. Lujaverisyys saattoikin olla omalta osaltaan yksi tekijä, joka edesauttoi sepän sälliksi pääsemistä. Huttu-sepän kohdalla tarinoissa ei kerrota, kuka oli hänen seppämestarinsa. Huttu-seppää voidaan kuitenkin pitää seppänä sekä tietäjänä; tällöin voidaan nähdä myös yhtäläisyyksiä myyttiseen seppä Ilmariseen. Seppä, joka omaa yli-inhimillisiä kykyjä onkin tuttu hahmo suomalaisessa uskomusperinteessä.

Sepän pajaan liittyvissä tarinoissa on nähtävissä laaja kirjo erilaisia yli-inhimillisinä pidettyjä tapahtumia. Pajan-haltioihin samoin kuin tulen-haltioihin on selvästi uskottu kansan parissa. Joissain tapauksissa on vaikea erotella, onko kyse tulenhaltijasta, vaiko pajanhaltijasta, mutta kumpiakin esiintyy kerätyssä tutkimusmateriaalissa. Tulenhaltija liittyy kuitenkin aina tuleen ja tulisijaan. Vaikka välillä pajanhaltija ei annakaan vieraan sytyttää tulta ahjoon, liittyy tulisija keskeisesti mielestäni tulenhaltijaan. Pajanhaltija taas vartioi sepän pajaa tai työskentelee siellä sepän apuna tai jopa sepän poissa ollessa. Edellä mainitun kaltaisia kertomuksia on suhteellisen paljon, ja myös se, että muutamassa kertomuksessa kerrotaan, miten pajaan voidaan haltija sellaisen puuttuessa hankkia, antaa olettaa, että kansan parissa pajoissa uskottiin useimmiten asuneen pajahaltijan.

Kaikkiaan materiaalin valossa voidaan sanoa, että 1800-luvulta aina 1900-luvun puoleenväliin saakka seppiin liitettiin paljon yliluonnollisia piirteitä. Tarinoissa seppä nähdään kertojien puolesta usein miltei myyttisen esikuvansa kaltaisina seppä heeroksina, jotka auttavat yhteisöään vaikeuksien keskellä, ja pystyvät yli-

inhimillisiin tekoihin. Tällaisissa tarinoissa kyläseppä vertautuukin helposti seppä Ilmariseen. Seppien arvostus oli usein kaksi jakoa.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli; Olivatko sepät tietäjän kaltaisia väenkäyttäjiä? Tutkimusmateriaalin pohjalta uskallan väittää, että ainakin osa sepistä olivat tarinoiden antamien kuvausten mukaan, *väkeviä* maagisen väen käsittelijöitä. Huttu-seppä on näistä sepistä selkeimmin tietäjä. Vaikka Huttu-seppä olisikin mielestäni tullut tietäjäksi ilman sepän virkaakin on häneen liitetyt tarinat selkeästi linjassa myös muihin seppiin liittyvien uskomustarinoiden kanssa. Myös Huttu-sepän tapa nostaa käärmeitä ja karhuja on saman tapainen kuin tarinoissa, joissa tietäjät nostavat karhuja. Seppien käyttämästä väestä on todisteita myös muissa tarinoissa; esimerkiksi tulenväen käsittelystä on useita tarinoita. Raudan väen kanssa sepät joutuivat toimimaan jatkuvasti jo ammattiaan harjoittaessaan. Tarinoissa sepät myös toimivat yli-inhimillisten toimijoiden ja kanssaeläjien kanssa. Parhaiten tämä tulee aineistossani esille pirun ja sepän kohdatessa. Myös pajanhaltijan kanssa sepät esiintyvät aineistoni tarinoissa. Aineistoni pohjalta katsonkin, että ainakin osaa sepän ammatissa toimineista henkilöistä voidaan pitää sellaisina väen käsittelijöinä, jotka erottuvat tavallisesta ihmisestä. Seppien kohdalla väki ei myöskään rajoitu ainoastaan tule, raudan tai pajan väkeen. Aineistostani käy myös selkeästi ilmi, miten seppien puoleen käännettiin erilaisten sairastuen ja vammojen hoidossa aivan kuten tiedetään kansan parissa turvaudutun tietäjien tai parantajien apuun, kun omat taidot loppuivat. Tarinasta saa myös sen käsityksen, että sepät olivat hyvin tietoisia omasta asemastaan väen käyttäjinä. Tämä käy selkeimmin ilmi seppä Kupiaisen tapauksessa, jossa seppä heittäytyy tietäjäksi, kun yösijaa ei ollut tarjolla talossa jossa hän vieraili. Edellä mainittujen asioiden lisäksi on todisteita siitä, että seppiä on haastettu käräjille noita toimistaan joka myös vahvistaa käsitystä siitä, että sepät voidaan rinnastaa tietäjiin spesiaalisine väen käyttäjinä.

Toinen tutkimus kysymyksistäni oli: Millaisten yli-inhimillisten voimien kanssa seppä oli tekemisissä uskomustarinoissa? Sen lisäksi, että sepät tarinoissa käsittelevät taitavasti väkeä sen eri muodoissa, kohtaavat he myös näissä kertomuksissa erilaisia kanssaeläjiä ja muita yli-inhimillisiä toimijoita. Aineistostani käy ilmi, että sepät kohtaavat pirujen ja riivaajien lisäksi myös erilaisia haltijoita joista kaikki eivät rajoitu pajan tai tulenhaltijoihin. Pajan haltijat sekä tulen haltijat ovat kuitenkin aineistossani –luonnollisesti– runsaimmin esillä. Tutkittava aineisto antaa olettaa, että

seppien uskottiin olevan tekemisissä erityisesti juuri näiden kanssa. Seppien spesialisti rooli raudan- ja tulenkäsittelijöinä korostuu tarinoissa. Tämä aiheuttaa myös oletuksen, että kansa on tuolloin uskonut seppien omanneen erityisen hyvät välit tulen ja pajan haltijoihin. Tarinoiden valossa voidaan myös todeta, että seppien oletettiin olevan erittäin lujaverisiä. Raudan- ja tulenväki kulkeekin kansankertomuksissa seppien mukana. Tarinoiden valossa voidaan myös todeta, että seppien oletettiin olevan erittäin lujaverisiä.

Viimeinen tutkimuskysymykseni oli: miten kansa suhtautui seppiin uskomustarinoiden pohjalta. Aineistostani käy ilmi, että kansa suhtautui seppiin erittäin kunnioittavasti. Sepistä puhutaan usein hyvin kunnioittavaan sävyyn, ja niin ammatillisen taidon kuin myös taikataitojensa ansiosta. Tarinoissa käy ilmi, että sepä oli yhteisössään erittäin arvostettu henkilö, joka eli yhteisön rajapinnassa. Asemansa johdosta sepällä olikin normeista poikkeava rooli, jota eivät sitoneet samat käytössäännöt kuin muita yhteisön jäseniä. Voidaankin todeta, että seppää kunnioitettiin, ehkä joissain tapauksissa myös pelättiin, yhteisön sisällä asemansa ja taitojensa takia. Poikkeuksena olivat tietysti niin sanotut porosepät, jotka eivät olleet oikeita seppiä vaan huijareita. Seppiin liittyneestä arvostuksesta kertovat paitsi se käytös, jota heitä kohtaan tarinoissa esiintyy, myös erilaiset palkanlisät, joita sepille maksettiin, usein viinan muodossa. Hyvä seppä takasikin yhteisölleen vaurautta ja toimeentuloa omalla työllään ja taidollaan. Seppä toimi yleisesti yhteisönsä hyväksi. Omalla tavallaan seppä oli kuitenkin yhteisön rajapinnassa, sillä hänen työnsä ei ollut sidoksissa peltoihin tai metsään. Periaatteessa seppä saattoi vaihtaa kylää tai pitäjää, aivan toisin kuin maanviljelijä. Tämän lisäksi sepän ammatti oli usein yksinäistä ja omaan viitekehykseen sidottua. Taitoja sekä ammattisalaisuuksia varjeltiin kaikin keinoin.

Ajatuksia jatkotutkimukseen

Tässä tutkimuksessa en ole tietoisesti asettanut tarinoita kartalle. Tämän tapainen esiintymistyyppikartasto saattaisi kuitenkin olla erittäin mielenkiintoinen ja kertoa lisää tarinoiden kulkeutumisesta. Tällöin saatettaisiin huomata tarinoiden sisällössä maantieteellisiä eroja, joita taltioituissa aineistossa mahdollisesti esiintyy. Maantieteellisten rajojen vetäminen on aina haastavaa, mutta esimerkiksi murrealueiden käyttäminen tälle pohjana saattaisi olla järkevää. Näin voitaisiin vertailla, kuinka tarinat vertautuvat toisiinsa; arvioida, onko niillä esimerkiksi yhteinen alkukoti ja näkyisikö niissä viitteitä muihin kulttuureihin, kuten skandinaavisiin tai baltialaisiin tarinoihin.

Jatkotutkimuksellisesti myös yksittäisten seppien ja heidän elämänsä tarkempi tutkiminen saattaisi olla kiinnostavaa. Ensimmäisenä aineistostani nousee esille Huttu-seppä. Hänestä kertovia tarinoita on paljon, silti jotkin seikat eivät käy tarinoista ilmi. Tämän henkilön tarkempi tutkiminen olisi tarpeellista. Kirkonkirjojen läpikäyminen sekä paikkakunnalla tehtävä kenttätutkimus saattaisi vielä antaa arvokasta lisätietoa kyseisen henkilön elämästä ja ennen kaikkea elämäntavoista ja tarinoiden synnystä. Tämän tutkimuksen aineiston pohjalta Huttu-seppä näyttäytyy Väinämöiseen rinnastettavana paikallis-heeroksena, joka teki mitä halusi, muiden kansaeläjien tehdessä sen mihin pystyivät. Tämä selittyy aineistoni laadulla, sekä näkökulmasta, jonka olen tutkimukselleni asettanut. Onkin luonnollista, että kun tutkija etsii yli-inhimillisiä tekijöitä tai ilmiöitä nimenomaisesti uskomustarinoista, niin silloin niitä löytyy.

Suomalaisen maailmankuvan ja etenkin esikristillisen kansanuskon näkökulmasta sepät ja heihin liittyneet kansantarinat, antavat uuden tulokulman kokonaisuutta tarkasteltaessa. Samalla tavalla muita ammattikuntia voitaisiin tarkastella, sillä esimerkiksi papeista, paimenista, pyykkäreistä ja kiertelevistä kauppiaista tuntui SKS:n arkistossa olevan materiaalia.

Kiitokset.

Kiitokset Terhi Utriaiselle graduseminaarin aikana antamasta ohjauksesta. Risto Pulkista haluan kiittää, uskontotieteellisestä tuesta, sekä opiskeluaikana opettamasta tieteellisestä ajattelusta. Riku Hämääläiselle kiitokset tuesta ja ymmärryksestä työtäni kohtaan. Sami Ranista kiitän arkeologisen aineiston osalta. Jonna Jalankaa kiitän erityisen paljon, koska olet jaksanut tukea ja auttaa minua koko prosessin aikana. Terhi Pieksää, Mika Sireliusta, Ossi Arpea, Mika Björklundia ja Michael Halilaa kiitän lukuisista keskusteluista, sekä näkemyksistä koskien tätä työtä. Koko graduseminaaria kiitän siitä, että keskustelumme ja kritiikkinne ovat vieneet työtäni eteenpäin. Takapenkin huutajille kiitokset opiskeluviihtyvyydestä.

Arkistolähteet

SKS Karstula. O. Takkala 384. 1939 (D506). KRK 183 Leppänen Jalmari 120. (D506)
SKS Karstula, Kyyjärvi. Paulaharju s. B)15480. Jalmari Tamminen muist.kirj 1928. SKS
KRK Kannus 183 Leppänen Jalmari 120. (D506) 1.
SKS Kivijärvi PK15. Kotilainen Elsa 2719. 1938.(D751)
KRK Kannus 183 Leppänen Jalmari 120. (D506) 1-2.
SKS Harju Otto. 2220. 1938. Kannonkoski. (D231)
SKS Harju Otto 566. 1938. Saarijärvi. (D231)
SKS Albert Rautiainen. 427. 1937. (D751)
SKS O. Takkala. 260. 1938. (D751)
KRK Kannus 183 Leppänen Jalmari 120. (D506) 4.
SKS Kivijärvi PK15. Kotilainen Elsa 2716. 1938.(D506)
SKS Nurmes K. Krohn b)9538. 1885. (D276)
SKS Karstula, Kyyjärvi. Paulaharju s. B)15480. Jalmari Tamminen muist.kirj 1928
SKS Karstula O. Takkala 598. 1941 (D506)
KRK Kannus 183 Leppänen Jalmari 120. (D506) 5.
SKS Kivijärvi PK15. Kotilainen Elsa 2721. 1938. (D913)
SKS Karstula. Albert Rautiainen. 52. 1937. (D913)
SKS Kra pk 44 Jorma Toppila 7943. Rantsila 1938
SKS KT 58 Uurasmaa Hulda 93. Sysmä 1938 (D201-D611)
SKS KT 58 Uurasmaa Hulda 93. Sysmä 1938 (D201-D611)
SKS KRA I.Martini b 1423 1914 matti Hyppönen, Ruskeala
SKS Pielavesi. Olli Partanen TK 71:63. 1961 (D201)
SKS Tuusniemi Sirkka Korhonen 327.1950 (D262)
SKS Kaarle Krohn 10642 .1885 (g901)
SKS Rääkkylä. Nelma Strömberg 278. 1938. (q915)
SKS Pielavesi. A Sonninen 124. 1947. (D262)
SKS Evijärvi. M. Järvinen TK 29:4. 1961. Elijas Kirsilä. S1 (q901)
SKS Rautalampi. Otto Harju 3027. 1946. Emäntä Iida Liimatainen. (q905)
SKS Heikki Haavio 22 1933 (G111)
SKS Albert Rautiainen 634 1938 (g111)
SKS Kinnari Yrjö KRK126:285 (g111)
SKS KRK Pielisjärvi. 170. Saarelainen. J.V. 120. (g1111)
SKS: Jalmari Leppänen 34.1937 Heikki Kolehmainen s.1937 Kivijärven Heinlahden kylästä.(E621)
SKS KRK 226 Rantsila. Toppila, Jorma 511 (E621-Q1601)
SKS Vihti. Kaarlo Ranta 1071. 1938. (E621)
SKS Perho,Jänkä. Siiri Paananen TK 70:62. 1961. (E621)
SKS KRK 58:39 kuorvesi, Kolosalmen kylä. Heinola Jaakko. (E621)
SKS Kangasniemi. Oskari Nousiainen 293. 1941 (E621)
SKS Valtimo. Siiri Oulasmaa 2706. 1954.
SKS Valtimo. Siiri Oulasmaa 2706. 1954
SKS Kannonkoski. Harju Otto. 2221. 1938. (D506)
SKS Kannonkoski. Harju Otto. 2221. 1938. (D506)
SKS Karstula. Albert Rautiainen. 52. 1937 (D913)
SKS Kannonkoski. Rautiainen.A. 1938. Juho Tarvainen (s.1871).
SKS Vesilahti, Hinsala. Frans Kärki TK 52:127. 1961

Kirjallisuus:

Acker, Paul & Larrington, Carolyne

2002 The Poetic Edda: Essays on old norse mythology. Published by Routledge Oxon.

Anttonen, Veikko

1996 Ihmisen ja maan rajat. ”Pyhä” kulttuurisena kategorianan. SKST 646. Helsinki: SKS.

Apo, Satu

1995 Naisen Väki: Tutkimuksia Suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Kustannus Oy Tamara Press Hämeenlinna.

Bergroth, F.G.

1881 Raudasta: Kansanvalistus seuran kustannus.

Björklund, Mikko

2015 VÄKI JA ROHTO – Kahden mantereen voimanlähteenä. Uskontotieteen kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.

Borodulina, Yana

2016 Suomalaisten uskomustarinoiden yliluonnolliset olennot ja niiden nimityksien alkuperä. Turun yliopisto.

Ganander, Christfrid

1984 *Mythologia Fennica*. Helsinki: SKS. [1789]

Cotterell, Arthur

1991 Maailman myytit ja tarut. WSOY.

Haavio, Martti

1961 Kuolematonten lehdot. Sämpsöi Pellervisen arvoitus. Porvoo.

Haavio, Martti

1967 Suomalainen Mytologia. Porvoo-Helsinki.

Haggren, Georg, Halinen, Petri, Levanto Mika, Raninen Sami, Wessman Anna

2015 Muinai=Suutemme Jäljillä: Suomen Esi- Ja Varhaishistoria kivikaudelta Keskiajalle. Gaudeamus Oy, Helsinki

Haltsonen, Sulo

1936 Suomalaisista taikamerkeistä: Kansantietellinentutkielma. Kansantieteellinenarkisto II:1. Helsinki

Halinen, Pertti, Visa, Immonen, Mika, Levanto, Terhi, Mikkola, Ari, Siiriäinen, Pirjo, Uino

2008 Johdatus Arkeologiaan. Gaudeamus Oy, Helsinki

Haltsonen, Sulo

1936 Kansatiteelinearkisto II:1. Suomalaisista taikamerkeistä.
Kansantieteellinen tutkielma. Helsinki

Harva, Uno

1948 Suomalainen muinaisusko. Porvoo: WSOY.

Heininen, Simo, Heikkilä, Markku

1995 Suomen Kirkkohistoria: Edita Prima oy Helsinki.

Impola, Petteri

2015 ”Minä poltan hänet kautta seitsemäntuhannen perkeleen” Taikuus, noituus ja kansanuskko Ylä-Satakunnassa 1623–1750
Suomen historian Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto

Jolkkonen, Jari

2007 Systemaattinen analyysi tutkimusmetodina, Joensuun Yliopisto – teologinen tiedekunta, Joensuun yliopistopaino, Joensuu

Jussila, Juhani; Montonen, Kaisu & Nurmi, Kari E.

1989 ”Systemaattinen menetelmä kasvatustieteiden tutkimusmenetelmänä”
teoksessa Gröhn, Terttu & Jussila Juhani (toim.) Laadullisia lähestymistapoja koulutuksen tutkimuksessa Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteiden laitos

Jäppinen, Jouni

2014 Pajan Hämarästä: Seppien kultuurihistoria: Suomen tietokirjat ry. Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Kalela, Jorma

2000 Historiantutkimus ja Historia: Gaudeamus Helsinki

Kiljunen, Pentti

2016 Tiedebarometri 2016: Tutkimussuomalaistensuhtautumisesta tieteseenjatieteellis-tekniseen kehitykseen. Tieteen tiedoitus Ry.

Koski, Kaarina

2010 Kuoleman voimat: Kirkonväki suomalaisessa uskomukperineessä.
Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki

Lauerma, Hannu

2015 Usko, Toivo ja Huijjaus: Rohkaisusta johdattelun kautta psykoterroriin.
Kustannus Oy Duodecim.

Lönnrot, Elias

1880 Esipuhe. Teoksessa Lönnrot, Elias (toim.), Suomen kansan muinaisia loitsurunoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Helsinki, I–XX (Parannus)

Maasola, Juha

2009 Kirves. Maahenki oy Helsinki

Marett, R.R

1914 The Threshold of Religion. Methuen & CO LTD. London.

Mehtonen, Ilari, Tamminen, Tanno, Sihvonen, Mika

2000 Puukkosepät: Opetushallitus Jyväskylä.

Moilanen, Mikko

2015 Mark of Fire, Value and Faith. Swords with Ferrous Inlays in Finland during the Last Iron Age (ca. 700-1200 AD). Archeologia Medii Aevi Finland XXI

Muhonen, Jenni

2012 Taikauskoinen kansanperinne paheksunnan ja ihannoinnin kohteena: Suomalaiset taikuustutkimukset 1700-luvulta 1920-luvulle. Suomen historian pro gradu -tutkielma Historian ja etnologian laitos Jyväskylän yliopisto.

Pulkkinen, Risto

2017 ”Suomalaisten esikristillinen perinne ja kansanusko” Monien uskontojen ja katsomusten: Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riita Latvio & Jussi Sohlberg (Toim.) Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisu 48. Grano oy Kuopio 12-23.

Pulkkinen, Risto

2016 Helsinki Study of Religions A Reader Toimit: Riku Hämäläinen, Terhi Utriainen & Heikki Pesonen: Pulkkinen.”With Ones Ass Ahead up into a Tree” –The Bipolar Semantic Field of the Folk Religion. Painotalo Casper, Kurikka.

Pulkkinen, Risto & Lindfors, Stina

2016 Suomalaisen kansanuskon sanakirja. Gaudeamus 'university Press.

Pulkkinen, Risto

2014 Suomalainen kansanusko: Samaaneista saunatonttuihin.
Gaudeamus Helsinki university press

Pulkkinen, Risto

- 2010 "With one's ass ahead up into a tree": the bipolar semantic field of folk religion. – Pilgrimage of Life: studies in honour of professor René Gothóni. Ed. by Riku Hämäläinen, Heikki Pesonen, Mari Rahkala & Tuula Sakaranaho. Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters; Study of Religions, University of Helsinki. 161–174.

Roselli, Heimo, Mehtonen, Ilari

- 1997 Sepän Taidot. Opetushallitus, Helsinki.

Saarivirta, Toni, Consoli, Davide & Dhondt, Pieter

- 2010 Kasvatus ja Aika 3(4) 25-41 Suomen terveydenhuoltojärjestelmä ja sairaaloiden kehittyminen: Vaatimattomista oloista moderniin terveydenhuollon eturintamaan.

Siikala, Anna-Leena

- 2016 Itämerensuomalaisten mytologia. Suomalaisen kirjallisuus seuran toimituksia 1388/tiede. Bookwell Oy Porvoo.

Siikala, Anna-Leena & Elina, Stpanova

- 2012 Mythic Discourses. Hansapiiri Vantaa.

Siikala, Anna-Leena

- 1994 Suomalainen samanismi: Mielikuvien historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Tuovinen, Jane

- 1984 Tietäjistä kuppareihin: Kansanparannuksesta ja parantajista Suomessa: WSOY Porvoo.

Valkeinen, Sonja

- 2015 Käärme-alkuiset perinnäiset paikannimet. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. Suomen kieli.

Veski, Siim

- 2001 Ecological catastrophe in connection with the impact of the Kaali meteorite about 800–400 B.C. on the island of Saaremaa, Estonia. Veski et al: *Meteoritics & Planetary Science* 36, 1367–1375.

Vuorinen, Heikki

- 2010 Taudit, parantajat ja parannettavat. Lääketieteellinen historia Vastapaino Tampere.

Sähköiset lähteet:

Kari E Nurmi: <https://metodix.fi/2014/05/19/nurmi-systemaattinen-tekstianalyysi/#comments>

Suomen meteorit:

http://www.gtk.fi/export/sites/fi/_system/PressReleases/liitteet/Lieksan_varmistuminen_rautameteoriitiksi.pdf

ST Dunstan:

Flight Edward .G. , 2004 The True Legend of St. Dunstan and the Devil.The Project Gutenberg eBook England.
www.gutenberg.net